

Mastergradsoppgave

Synne Nyhus Asprusten

Quislings gyngest -

En diskursanalyse av debatten rundt
Quisling-utstillingen vist på Telemark
Museum 2007-2008

Høgskolen i Telemark

Fakultet for allmennvitenskapelige fag

Mastergradsavhandling i kulturstudier 2012

Synne Nyhus Asprusten

Quislings gyngestue

En diskursanalyse av debatten rundt Quisling-utstillingen
vist på Telemark Museum i 2007-2008

Høgskolen i Telemark
Fakultet for allmennvitenskapelige fag
Institutt for kultur- og humanistiske fag
Hallvard Eikas plass
3800 Bø

<http://www.hit.no>

© 2012 Synne Nyhus Asprusten

Denne avhandlingen representerer 60 studiepoeng. Retning: Kulturadministrasjon

Innholdsfortegnelse

Forord.....	4
Kapittel 1.0 Innledning	5
1.2 Begrunnelse	6
1.3 Teori og metode.....	7
1.3.1 Diskursene	9
1.3.2 Kollektivt minne.....	10
1.4 Presentasjon av oppgaven	11
Kapittel 2.0 Bakgrunn	12
2.1 Bakgrunn - tidlige forsøk	12
2.2 Om ABM- utvikling og direktørskifte ved Telemark Museum	13
2.3 Formål og utforming av utstillingen.....	14
Kapittel 3.0 Teori	18
3.1 Innledning	18
3.2 Hva er en diskurs?.....	18
3.3 Diskursteori.....	19
3.3.1 Nodalpunkter, momenter, elementer, og det diskursive felt.....	20
3.4 Kritisk diskursanalyse	21
3.4.1 Faircloughs tredimensjonale modell.....	22
3.4.2 Språkhandlinger.....	23
3.4.3 Mer om diskursorden	24
3.5 Kollektivt minne.....	25
3.5.1 Historie og myte	25
3.5.2 2. verdenskrig i norsk kollektivtradisjon.....	27
Kapittel 4.0 Metode.....	30
4.1 Valg av tema og utvikling av problemstilling.....	30
4.2 Presentasjon, innsamling og strukturering av materiale	31
4.3 Analyse	34
Kapittel 5.0 Museumsdiskursen	37
5.1 Innledning	37
5.2 Museumsdiskursen.....	37

5.3 Brudd-diskursen	38
5.3.1 Motdiskurs	39
5.3.2 Opplysning og verdi	41
5.3.3 Publikum	43
5.3.4 Fortielse og åpenhet	45
5.4 Legitimeringsdiskursen	47
5.4.1 Rehabilitering	49
5.4.2 Krenkelse og emosjoner	51
5.4.3 Nazisme	53
Kapittel 6.0 Quisling-diskursen	56
6.1 Innledning	56
6.2 2. verdenskrigdiskursen	56
6.2.1 Krig, landssvik og valg	62
6.2.2 Forbryteren	68
6.3 Helhetsdiskursen	70
6.3.1 Menneske og helhet	71
6.3.2 Barnet og hjelpearbeideren	73
6.4 Førerdiskursen	76
Kapittel 7.0 Oppsummering og konklusjon	83
7.1 Den sosiale dimensjonen	83
7.1.1 Museumsdiskursen og den sosiale dimensjonen	83
7.1.1.1 Museumsdiskursen og 2. verdenskrigdiskursen.....	84
7.1.2 Quislingdiskursen og den sosiale dimensjonen	86
7.1.2.1 Utstillingen.....	88
7.2 Konklusjon og avslutning	90
Litteraturliste	91

Forord

Jeg har i denne masteroppgaven hatt gleden av å jobbe med to av mine lidenskaper. Den ene er språket. Jeg har lenge nærret en fascinasjon for språkets funksjoner og språkets makt. Den andre er historie. Spesielt er jeg opptatt av de vanskelige og traumatiske sidene ved historien, og hvordan disse formidles videre, og gis mening i etterkant. Det har vært en lang reise, tidvis inspirerende, tidvis frustrerende. Men først og fremst har det vært lærerikt.

Men ingen mann er en øy. Det å skrive en masteroppgave er ingen ensom prosess. Det er flere mennesker som har min store takknemlighet. Bjørn Helgedagsrud og Kirsten Tangen ved Telemark Museum har vært til stor hjelp med tanke på innsamling av materiale. Dette fikk jeg også hjelp til hos både Varden og Telemarksavisa. Lene Elisabeth Walle, Hilde Fiskum og Vibeke Mohr stilte alle opp på gode og informative samtaler. Min mor, May-Lill Asprusten, har vært til stor hjelp som samtalepartner og mentor i løpet av hele prosessen. Og min samboer, Anders Larsen, har vist meg stor tålmodighet og omsorg i løpet av perioden som mastergradsstudent, selv om han ikke vet det selv. Jeg må også rette en stor takk til min trofaste og hardtarbeidende veileder, Ellen Schrupf. Uten hennes hjelp hadde jeg ikke klart å navigere meg gjennom dette terrenget.

Sist men ikke minst: Takk til alle dem som til daglig jobber utrettelig med forvaltningen og formidlingen av vår historie, enten det er i skole, arkiv, bibliotek eller museum. Dette arbeidet er uvurderlig!

Langesund, august 2012, Synne Nyhus Asprusten

Kapittel 1.0 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Quisling er det andre hos oss, det norske som fremmedgjøres, fienden som ikke bare er i blant oss, men som *er* "oss". Quisling er forræderen, landssvikeren, den ynkeligste, mest ryggradløse, den moderne tids Judas. Quisling er å pirke i myk sårskorpe.

"Quisling: en norsk gjenganger", av Cora Skylstad, argument: #5, 2010

I mai 2007 åpnet Telemark Museum en utstilling om Vidkun Quisling. Dette var den første utstillingen noen sinne som har hatt den berømte fyresdølen som hovedtema. Den viktigste målsettingen med utstillingen var å vise at alle mennesker tar valg i livet, og at noen av valgene vi tar kan få alvorlige konsekvenser. Målgruppen var ungdom mellom 14 og 20 år.¹ Ideen om en Quisling-utstilling ble først lansert i lokalavisene i 1999. Utstillingsplanene utløste sterke reaksjoner.

Utstillingen om Vidkun Quisling representerte et brudd på to forskjellige måter. For det første brøt utstillingen med den tradisjonelle oppfatningen av hva et museum skal bedrive, og hvilke historier som skal formidles. For det andre brøt utstillingen med vedtatte måter å huske Quisling på. Det var ikke bare landsforræderen og nazisten Quisling som ble fremstilt, men også blant annet barnet Quisling og nødhjelpsarbeideren Quisling. Reaksjonene i både for- og etterkant var mange, fra institusjoner som Jødisk Museum og SOS Rasisme, i tillegg til en rekke engasjerte privatpersoner. "Quisling-utstilling lager nytt rabalder", står det på NRKs nettsted for nyheter fra Telemark, 15. desember, 2004, og videre: «Da museet forsøkte seg med en utstilling i 2001, måtte de droppe planene på grunn av sterke protester.»²

Historien skildrer utsnitt av fortiden, og den er ikke objektiv. Mer eller mindre eksplisitt tolkes også disse utsnittene. Når vi tenker på fortidige hendelser - personlige som kollektive - ikke bare erindrer vi, men vi erindrer på en bestemt måte. Problemer rundt det vi kan kalle den vanskelige, eller ubehagelig kulturarven, og hva vi gjør med denne, er bakgrunnen for denne oppgaven. Alle nasjoner har en vanskelig kulturarv å forholde seg til; en kulturarv som omhandler historier om tap, ikke seire; om svikere, ikke helter; om overgrep, ikke storslåtte redningsaksjoner. Hvordan en takler den vanskelige kulturarven varierer - tenk bare på hvordan enkeltmennesker omtaler sine personlige vanskelige minner! Noen velger å

¹ <http://www.abcnyheter.no/node/46172>

² <http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/ostafjells/telemark/1.305383>

forholde seg tause, andre setter seg fast i lange foredrag om traumatiske opplevelser, noen innlemmer det konstruktivt som en del av sin identitet og historie, og andre utnytter det kommersielt. Slik er det med nasjoner også. En sentral del av Europas vanskelige og ubehagelige kulturarv - som det ustanselig kommer nye filmer, bøker og museumsutstillinger om - er 2. verdenskrig.

Vanskelig, eller ubehagelig kulturarv er altså utgangspunktet for valg av tema og problemstilling for min oppgave, men temaet må gjøres mer håndgripelig og konkret. Derfor vil jeg se nærmere på reaksjonene og debatten som fant sted spesielt før, men også under og etter Quisling-utstillingen ved Telemark Museum. I analysen har jeg valgt å bruke diskursanalyse. Jeg identifiserer de overordnede tanke-, og talemønstrene i debatten, for å se hvordan de henger sammen og hvordan de kolliderer. Problemstillingen er som følger:

Hvilke diskurser kom til uttrykk, kolliderte og kjempet om å gjøre sin sannhet gjeldende i debatten rundt Quisling-utstillingen vist på Telemark Museum i 2007-2008?

1.2 Begrunnelse

Menneskets historie er spekket av ubehagelige minner, og vi er alle bærere av en vanskelig kulturarv. Korstogene, hekseprosessene og andre verdenskrig er eksempler på dette, og historien fortsetter. Hva vil amerikanske historiebøker si om de nylige militære aksjonene i Irak og Afghanistan om hundre år fra nå?

Denne oppgaven handler for det første om hvordan et vanskelig tema, slik Vidkun Quisling på mange måter er, åpner for diskursiv kamp. Denne diskursive kampen viser seg på flere måter. En måte er forsøk på å tilføre en diskurs nye tegn. En annen er å forsøke og ilegge diskursens tegn nye betydningstilskrivninger. Vi kan også se dette som en kamp om sannheten eller en kamp om å gjøre en spesiell sannhet gjeldende. Definisjonsmakt og hegemoni er sentrale begreper her. Et underliggende tema blir da hvordan vi forholder oss til det ubehagelige som ikke eksisterer her og nå, men eksisterte der og da, og hvordan vi velger å huske det. Hva skjer når ulike måter å forholde seg til fortiden på, kolliderer? Hva skjer når en samfunnsinstitusjon utfordrer den kollektive erindringen?

For det andre knytter oppgaven seg også til et viktig fenomen i verden og i kulturstudier, nemlig språket. Sentralt i studiet står språkets vesen, språkets funksjon og spesielt språkets makt. I dagens informasjonssamfunn er dette spesielt aktuelt i og med at ulike måter å tale om og benevne fenomener på, hele tida flyter rundt oss i en jevn strøm, og

vi må forholde oss til dette som medlemmer av samfunnet. Sannhet er ikke noe som ligger klart der ute, og som det bare er å hente inn, men noe det kjempes om i språket. Nye kulturstudier stiller seg kritisk til både selvfølgheter og såkalt ”objektiv kunnskap.”

1.3 Teori og metode

Hva er en diskurs?

Diskurs er en måte å tale om og forstå verden, eller et utsnitt av verden, på.³ Norman Faircloughs teorier vil stå sentralt i min oppgave. Fairclough hevder at diskurs er ”en måte at tale på, der giver betydning til opplevelser ud fra et bestemt perspektiv.”⁴ Det er den tolkningen av diskursbegrepet jeg har sluttet meg til. Det finnes for øvrig ikke én definisjon av diskursbegrepet, og heller ingen enighet om hvordan en diskursanalyse skal utføres. Hvordan en går frem avhenger av flere forhold; hva slags materiale en skal se nærmere på, hva slags undersøkelse en skal utføre og hvilken akademisk bakgrunn en har.

Jeg har altså valgt i hovedsak å benytte meg av Norman Faircloughs kritiske diskursanalyse i min masteroppgave. Denne suppleres med Ernesto Laclau og Chantal Mouffes diskursteori. Som flere andre diskursanalytiske teorier hviler Faircloughs på et sosialkonstruktivistisk grunnlag. Sosialkonstruktivismen er et komplekst felt, men det finnes noen grunnleggende premisser som er felles for de ulike retningene. Disse innebærer blant annet teorier om at historie og kultur er spesifikke og kontingente, at det er en sammenheng mellom viten og sosiale prosesser, og en sammenheng mellom viten og sosiale handlinger. Sosialkonstruktivismen stiller seg også kritisk til objektiv viten.⁵

Norman Faircloughs kritiske diskursanalyse er i følge Jørgensen og Phillips den mest utviklede teorien og metoden innen kritisk diskursanalyse.⁶ Et viktig moment i Faircloughs diskursanalyse er at diskurser står i et dialektisk forhold til andre sosiale dimensjoner. Diskursen er ikke bare konstituerende, men også konstituert. Den påvirker altså andre sosiale dimensjoner, samtidig som den selv er påvirket av dem.⁷ Fairclough opererer med flere forskjellige lag i sin teori. Diskursen har ifølge Fairclough tre funksjoner. Den bidrar til å konstruere sosiale identiteter, sosiale relasjoner, og vitens og betydningssystemer, og når man analyserer en diskurs skal en fokusere på to dimensjoner; et enkelt tilfelle av språkbruk - den kommunikative begivenheten - og diskursordenen.

³ Jørgensen og Phillips 1999:9

⁴ Jørgensen og Phillips 1999:79

⁵ Vivien Burr i sin bok *Social Constructionism* - her hentet via Jørgensen og Phillips 1999:13-14

⁶ Jørgensen og Phillips 1999:72

⁷ Jørgensen og Phillips 1999:77

For å identifisere og etablere de ulike diskursene, har jeg benyttet meg av Laclau og Mouffes tegnteori innenfor diskursteorien. Ifølge dem består hver diskurs av tegn, eller såkalte *momenter*, som alle får sin betydningstilskrivelse i relasjon til andre tegn. Noen av tegnene har en privilegert status, det vil si at de andre tegnene hovedsakelig utkrystalliserer seg rundt, eller i forhold til dem. Dette kaller Laclau og Mouffe *nodalpunkter*. Tegn som ikke har fått sin betydning fastslått, altså tegn det i større eller mindre grad kjempes om, kalles *elementer*.

En hver kommunikativ begivenhet har ifølge Fairclough tre dimensjoner; én tekstlig, én diskursiv og én sosial.⁸ Disse tre skal adskilles analytisk. Det tekstlige nivået handler hovedsakelig om lingvistiske trekk, eller det rent språklige. Ved nærlesing av debattekster fokuserer jeg særlig på bruk av språkhandlinger og modalitet, hvorvidt subjektivitet foreligger eller ikke, samt hva som sies eksplisitt og hva som impliseres.

Det diskursive nivået handler om sjanger og om vilkårene for tekstproduksjon og tekstfortolkning, eller konsumpsjon.⁹ Her har jeg blant annet trukket inn museet som sjanger, og sett på hvordan utstillingen om Vidkun Quisling muligens brøt med disse sjangerkonvensjonene og utfordret publikums sjangerkompetanse. Interdiskursivitet, altså hvordan andre diskurser trekkes inn og trekker på andre tekster og stemmer fra tidligere, er også viktig i arbeidet med det diskursive nivået.¹⁰

Det sosiale nivået er ikke-diskursivt, ifølge Fairclough, som i motsetning til Laclau og Mouffe, påstår at diskurs kun er ett av flere aspekter av sosial praksis.¹¹ Fairclough hevder at det er et dialektisk forhold mellom diskurser og andre sosiale dimensjoner. Her fremhever Jørgensen og Phillips, som mener Fairclough er vag på dette området, at en må analysere reproduksjon og transformasjon av diskurser på tvers av en rekke tekster. Fairclough analyserer nemlig bare enkelttekster for å kunne vise hvordan diskursive prosesser kan forandre og konstituere den sosiale verden.¹² Når en skal se nærmere på det sosiale nivået til en kommunikativ begivenhet, hevder Fairclough at en skal se på om denne diskursive praksisen reproduserer eller omstrukturerer den eksisterende diskursordenen. Diskursorden er for øvrig et nettverk av diskursive praksiser som hører til innenfor en institusjon eller et sosialt domene.¹³ Som en ser av dette er teori og metode innenfor diskursanalysen nøye

⁸ Jørgensen og Phillips 1999:80-81

⁹ <http://www.teorier.dk/tekster/norman-faircloughs-diskursanalyse.php>

¹⁰ Jf. begrepet *intertekstualitet*

¹¹ Jørgensen og Phillips 1999:15

¹² Jørgensen og Phillips 1999:102

¹³ Jørgensen og Phillips 1999:82-83

sammenvevd.

1.3.1 Diskursene

Det er interessant at reaksjonene på Quisling-utstillingen var såpass mange og sterke. På den ene siden var det over 60 år siden Quisling ble henrettet da utstillingen fant sted. På den andre siden er det laget både filmer, teaterstykker og dokumentarer om denne mannen uten lignende reaksjoner. På grunn av dette er museet som institusjon, og hvilke oppgaver et museum skal utføre, viktige temaer i denne debatten. Og derfor er også *museumsdiskursen* svært sentral i oppgaven. Denne deler seg i to underdiskurser. Den ene har jeg kalt *legitimeringsdiskursen*, som i stor grad kretser rundt legitimeringen det hevdes skjer, når noe stilles ut på museum. Den bygger hovedsakelig på en tradisjonell oppfatning av museet og museets oppgaver. Aktørene innenfor denne diskursen var i stor grad imot Quisling-utstillingen. Ved siden av legitimeringsdiskursen er det en konkurrerende underdiskurs, som jeg har kalt *brudd-diskursen*, fordi den bryter med den tradisjonelle oppfatningen av museet. Viktig for disse aktørene er museets ansvar til å opplyse publikum også om de vanskelige sidene av historien og samfunnet. Historien om Vidkun Quisling er et eksempel på en slik vanskelig side av Norges historie. Med lanseringen av ham som utstillingsobjekt ble *Quisling-diskursen* hentet inn. Når Quisling-diskursen italesettes er det noen tegn som er klart dominerende og hegemoniske. Telemark Museum utfordret denne diskursen på flere måter ved å 1) tilføre Quisling-diskursen nye tegn, 2) koble Quisling-diskursen sammen med diskurser den tradisjonelt ikke har vært koblet sammen med, for eksempel *museumsdiskursen*, og 3) utfordre den eksisterende koblingen mellom Quisling-diskursen og en annen diskurs, nemlig *2. verdenskrigdiskursen*. Også Quisling-diskursen deler seg i hovedsakelig to konkurrerende underdiskurser, men før jeg sier mer om dette vil jeg dvele litt ved 2. verdenskrigdiskursen, og rollen den spiller i min analyse.

Diskursen om 2. verdenskrig står sterkt i Norge. Det kan imidlertid se ut til at det er helt spesifikke hendelser og personer fra krigen som skal huskes, i tillegg til at de skal huskes på bestemte måter. Det er også helt bestemte måter å snakke om krigen på, og å utfordre disse gjør en ikke ubemerket. I tillegg til dette er historien om «Krigen» en viktig del av den norske nasjonale identiteten, særlig når det er snakk om utviklingen av det norske velferdssamfunnet og om hvordan dette ble bygget opp i 1950- og 60-årene. «Krigen» brukes også stadig som referansepunkt når vi skal forholde oss til både nasjonale og internasjonale hendelser.

2. verdenskrigdiskursen er større enn Quisling-diskursen som den til tider overlapper. I mitt materiale og i min analyse kommer imidlertid 2. verdenskrigdiskursen hovedsakelig til uttrykk som en underdiskurs til Quisling-diskursen. Skillet mellom 2. verdenskrigdiskursen på et overordnet plan, på samme nivå som museumsdiskursen og Quisling-diskursen, og 2. verdenskrigdiskursen som underdiskurs til Quisling-diskursen, er viktig å påpeke innledningsvis. Det er først og fremst den sistnevnte betydningen jeg befatter meg med. Aktørene innenfor denne underdiskursen omtaler Quisling kun i krigens og landssvikets lys. Den konkurrerende underdiskursen under Quisling-diskursen har jeg kalt *helhetsdiskursen*. Kjennetegnet på denne er at hele mennesket Quisling og hele hans historie tematiseres, og ikke bare det som skjedde og det han gjorde mellom 1940 og 1945. Her ser vi spesielt forsøket på å tilføre Quisling-diskursen nye tegn. Ved siden av 2. verdenskrigdiskursen og *helhetsdiskursen* er det også her en tredje underdiskurs, som jeg har kalt *førerdiskursen*. Denne er svært marginal, men velkjent, der aktørene først og fremst forsøker å endre relasjonen mellom Quisling-diskursen og 2. verdenskrigdiskursen (sistnevnte både på overordnet og underordnet plan). De omtaler Quisling som en fører, ikke en landssviker.

1.3.2 Kollektivt minne

I min oppgave er teorier om kollektivt minne relevant. Her har jeg først og fremst brukt Anne Eriksens bøker *Historie, minne og myte* (1999) og *Det var noe annet under krigen: 2. verdenskrig i norsk kollektivtradisjon* (1995). Eriksen viser blant annet til Maurice Halbwachs teori om erindring som et kollektivt og sosialt fenomen.¹⁴ Det handler i stor grad om hvordan historie og erindring virker sammen selv om historien ofte regnes som ”overordnet” erindringen. Dette skyldes at historie er vedtatt som en vitenskapelig disiplin, mens erindringen i stor grad regnes som noe individuelt og delvis upålitelig.¹⁵ Likevel er det her snakk om en slags fusjon av disse to. Historie skal visstnok gi oss både røtter og identitet, og er helt alene om akkurat dette blant de andre vitenskapene. Og den eneste måten historie som vitenskap kan ha denne funksjonen på er ved å alliere seg med noe som ligger enkeltmennesket langt nærmere enn vitenskapen, nemlig erindringen. Ved en slik fusjon kan historiske fremstillinger bli en del av enkeltmennesket i kraft av at mennesket er kollektivt i sitt vesen. *Vi* husker, og *vi* minnes. Anne Eriksen trekker inn okkupasjonstiden i Norge som et typisk eksempel på nettopp dette, der vidt forskjellige personer deler mer eller mindre samme minner, riktig nok så lenge de tilhørte den ”riktige siden.” For tidligere NS-medlemmer er

¹⁴ Eriksen 1999:7

¹⁵ Eriksen 1999:85-86

situasjonen en ganske annen i og med at deres personlige minner ikke stemmer overens med det kollektivet minnet. Ved å lage en utstilling om Vidkun Quisling som ikke ensidig fremstilte hans negative sider og landssvik, ser det ut til at Telemark Museum utfordret en grunnpilar i det norske kollektive minnet. For det viktigste med Quisling i den norske erindringen er at han var nettopp ”en quisling” - en landsforræder.

1.4 Presentasjon av oppgaven

Etter dette innledningskapittelet følger et bakgrunnskapittel. Her gjentar jeg for det første noe av bakgrunnen for mitt valg av problemstilling. For det andre sier jeg noe om bakgrunnen for selve Quisling-utstillingen og trekker inn AMB-utviklings BRUDD-prosjekt.¹⁶

Etter bakgrunnskapittelet følger et teoretisk kapittel der jeg gjør rede for både Faircloughs kritiske diskursanalyse og Laclau og Mouffes diskursteori, samt ulike teorier om kollektivt minne. Her gjør jeg det klart hvor jeg plasserer meg teoretisk.

Deretter kommer et metodekapittel, der jeg både forklarer hvilken metodisk tilnærming jeg har benyttet meg av, hvordan jeg har samlet inn materialet, og hva jeg så har gjort med dette materialet. Jeg begrunner også valgene jeg har tatt underveis.

I analysedelen kobles teori og empiri sammen. Jeg begynner med å etablere diskursene og tilhørende underdiskurser, særlig ved hjelp av tegnteorien fra diskursteorien. Så ser jeg på hvordan de aktuelle diskursene manifesterer seg og hvilke diskurser som er hegemoniske, og hvilke som har status som motdiskurser. Dette gjør jeg ved hjelp av tekstanalyse. Jeg ser på språket aktørene benytter seg av. De to diskursene får hvert sitt kapittel. I disse kapitlene tar jeg hovedsakelig for meg de to første nivåene i Faircloughs tredimensjonale analyse, altså det tekstlige nivået, og den diskursive praksisens nivå.

Helt til slutt følger konklusjon og avslutning. Her tar jeg for meg det siste nivået i den tredimensjonale analysen, altså det sosiale nivået. Jeg diskuterer hvorvidt diskursordenene blir reproduisert eller omstrukturert i debatten, og hvordan utstillingen som kommunikativ begivenhet bidrar til det ene eller det andre.

¹⁶ Statens senter for arkiv, museum og bibliotek – AMB-utvikling – (nå nedlagt) lanserte i 2003 prosjektet BRUDD der «en kritisk holdning til museene sin forvaltning av sannheten» lå til grunn. Quisling-utstillingen var et prosjekt i tråd med BRUDD, som mente at museene «blant annet bør stille spørsmål ved vedtatte sannheter, og presentere og debattere alternative synspunkter.» - AMB-skrift # 26, 2006, ”BRUDD - om det ubehagelige, tabubelagte, marginale, farlige, kontroversielle.”

Kapittel 2.0 Bakgrunn

2.1 Bakgrunn - tidlige forsøk

Quisling-utstillingen som ble vist ved Telemark Museum fra 15.05.2007 til 28.12.2008 har en lang og til dels brokete historie. Ideen, som opprinnelig kom fra daværende museumsdirektør Vibeke Mohr, ble omtalt i lokale medier allerede i 1999 og for første gang lagt fram for styret i 2000. Et negativt vedtak fulgte. I tillegg til en mengde leserinnlegg i lokalavisene mottok museet telefoner og brev fra opprørte mennesker, og forslaget ble droppet. Mohr sier selv at museet verken utførte reelle undersøkelser eller foretok noen opptegnelser. Museet ble «satt ut» av reaksjonene og ønsket bare å legge det hele bak seg fortest mulig.¹⁷

I 2001 fremmet ledelsen ved museet igjen en idé om en utstilling om Vidkun Quisling, men denne gangen skulle han sidestilles med to andre «kjemper» fra Skien, nemlig Hjalmar Johansen og Henrik Ibsen. I statusrapporten om dette prosjektet omtales Quisling som den vi helst ønsker å glemme, Johansen som den vi har glemt og Ibsen som den vi vil huske. Temaet for utstillingen skulle være vår kollektive hukommelse, og grunnen til å stille disse tre sammen skulle være behovet for sivilisasjonskritikk i forbindelse med det kommende nasjonaljubileet i 2005. Det ble hevdet at «krigsgenerasjonens følelser stenger for ungdommens læring» og at vi trenger debatt som krysser generasjonsgrensene.¹⁸ For øvrig var hovedmålgruppen for utstillingen om Vidkun Quisling, fra ideens unnfangelse i 1999 til utstillingen åpnet i 2007, ungdom mellom 14 og 20 år, det vil si mennesker som *ikke* har opplevd krigen.¹⁹

I arbeidet videre ble den komparative innfallsvinkelen holdt i hevd. Predikanten, tekstforfatteren og komponisten Aage Samuelsen, ble føyd sammen med Vidkun Quisling, Hjalmar Johansen og Henrik Ibsen.²⁰ Museet ønsket å se etter likheter og ulikheter i disse fires oppvekst i Skien og Telemark. De ønsket å finne mulige sammenhenger og å utøve kulturarvkritikk ved å se på hvordan helter og skurker skapes i historien. Kultur som lokaliseringsfaktor og identitetsindustri ble også nevnt. Det ble hevdet at Ibsen er blitt brukt som en slags merkevare for Skien og Telemark (uten at det stilles spørsmål om hvor positivt forholdet hans til hjembyen faktisk var), i motsetning til Quisling. I rapporten som omhandler

¹⁷ Vibeke Mohr i ABM-utvikling skrift #26, 2006, "BRUDD - om det ubehagelige, tabubelagte, marginale, farlige, kontroversielle."

¹⁸ "Quisling, Johansen og Ibsen. Historien om vår kollektive hukommelse: STATUS" - skriv fra Telemark Museum, 2.9.1999

¹⁹ Prosjektbeskrivelsen for Quisling-utstillingen 2007 ved Telemark Museum, 21.2.2007, s. 5

²⁰ "Utstilling om Quisling" - skriv fra Telemark Museum, 12.1.2003

dette prosjektet om de fire store fra Skien, blir det listet opp en rekke vanskeligheter i forbindelse med en eventuell utstilling om den norske «føreren.» Her nevnes folks oppfatning av hva et museum er, nemlig en plass for helter, ikke skurker. Dette gikk også igjen i debatten i forkant av den endelige utstillingen om Quisling. Det å lage en utstilling om Vidkun Quisling ville være ensbetydende med å hylle eller rose male ham, hevdet enkelte. Hensynet til den eldre generasjons følelser blir også uttrykt som et problem i rapporten, og museet hadde ikke noe ønske om å krenke disse. Samtidig var barn og unge en prioritert målgruppe, og disse hadde ikke det samme problemet med å forholde seg til en slik utstilling. Andre vanskeligheter som nevnes i rapporten er mulighetene for at museet kunne bli utsatt for hærverk, at utstillingen kunne bli et uønsket valfartssted for nynazister, eller en eventuell boikott av museet. I mellomtiden hadde mediene fått høre om utstillingsplanene og det ble slått stort opp at Quisling var en av de fire «store.» Sterke reaksjoner fra folket fulgte. Museumsstyrets vedtak ble som følger: «Styret utsetter utstillingen inntil videre.» Dette var altså i 2001. Utstillingsplanene ble endret til en utstilling om kun Vidkun Quisling, som skulle finne sted etter 2005.²¹

2.2 Om ABM- utvikling og direktørskifte ved Telemark Museum

Quisling-utstillingen skulle være en utstilling i tråd med ABM-utviklings prosjekt, BRUDD, som startet i 2003. ABM-utvikling, eller Statens senter for arkiv, bibliotek og museum, var en statlig etat og resultatet av at Statens bibliotektilsyn, Riksbibliotekstjenesten og Norsk Museumsutvikling ble slått sammen. Etaten ble opprettet 1. januar 2003 og fungerte som rådgivende organ for kulturdepartementet i saker om arkiv, bibliotek og museum. I 2010 ble etaten omorganisert, og deler av virksomheten overført til Nasjonalbiblioteket og Norsk vitenskapsindeks. Den resterende og største delen av ABM-utvikling ble en del av Norsk kulturråd.²²

Bakgrunnen for prosjektet BRUDD var ønsket om å fremme «en kritisk holdning til museenes forvaltning av sannheten» og en påstand om at denne institusjonen lenge hadde formidlet én sannhet, eller én side av sannheten.²³ Målet med prosjektet var å få museene til også å fortelle de vanskelige historiene. Dette ville bryte med tradisjonene, da de fleste kulturhistoriske museene i Norge ble etablert i tråd med nasjonsbyggingsprosjektet.²⁴

²¹ ABM-skrift #26, 2006, «Brudd - om det ubehagelige, tabubelagte, marginale, farlige, kontroversielle», s. 62

²² <http://no.wikipedia.org/wiki/ABM-utvikling>

²³ AMB-skrift #26, 2006, «Brudd - om det ubehagelige, tabubelagte, marginale, farlige, kontroversielle», s. 5

²⁴ AMB-skrift #26, 2006, «Brudd - om det ubehagelige, tabubelagte, marginale, farlige, kontroversielle», s. 7

Spørsmål som stilles i AMB-skrift #26 fra 2006 i forbindelse med BRUDD-prosjektet er hvilken fortid museene ivaretar og formidler, hvordan dette gjøres og hvem som definerer fortiden. BRUDD hadde ved sin start i 2003 deltakere fra ni museer og én fylkeskommune. Telemark Museum med sine planer om en Quisling-utstilling, var en av disse.²⁵ Vidkun Quisling på museum ville bryte nettopp med den vanlige oppfatningen av museenes formidlingsoppgave, som tidligere nevnt. Med en slik utstilling ønsket museet å bli en samfunnsaktør og en institusjon som åpnet for debatt og dialog. De ønsket ikke å forbli en institusjon som vernet og beskyttet bestemte verdier og sider av kulturarven.

Mot slutten av den lange prosessen det var å få Quisling på museum, var det et direktørskifte ved Telemark Museum. Daværende direktør, Vibeke Mohr, som hadde satt det hele i gang, gikk av i 2006. Da hadde en forprosjektgruppe jobbet med utstillingen i 2004-05. Denne bestod av ni personer med forskjellige faglige bakgrunner, deriblant den kjente Quisling-biografen, professor Hans Fredrik Dahl, psykiater Finn Skårderud, filosof Einar Øverenget, professor og sosialantropolog Thomas Hylland Eriksen med flere. Gruppen skulle sikre kvalitet og et tverrfaglig perspektiv. Ulike innspill og ideer fra denne forprosjektgruppen førte til at det opprinnelige konseptet for utstillingen ble endret flere ganger. Det eneste som var et faktum da Lene Elisabeth Walle tok over som direktør ved Telemark Museum høsten 2006, var at det skulle bli en utstilling i mai 2007. Prosjektgruppa for denne utstillingen ble så nedsatt, og den var langt mindre enn forprosjektgruppen. Den bestod av Hilde Fiskum, som ble prosjektleder, Ingvar Skobba, historiker og tekstprodusent, Bjørn Helgedagsrud, utstillingsutformer og Lene Walle selv.²⁶ Museet søkte om penger fra ABM-utvikling, som ifølge Walle var programforpliktet til å støtte en slik utstilling. Likevel fikk de nei, og avslaget ble begrunnet med det ABM-utvikling kalte «sommel og rot» fra museets side.²⁷ Utstillingen ble dermed en utstilling i tråd med BRUDD-prosjektet, men altså uten økonomisk støtte fra ABM-utvikling. Også fylkeskommunen svarte nei på forespørselen om økonomisk støtte. Stiftelsen Fritt Ord støttet imidlertid utstillingen med 200 000 kroner. Sammen med de 300 000 kronene museet selv hadde, kom utstillingen på 500 000 kroner.

2.3 Formål og utforming av utstillingen

Med Quisling-utstillingen ønsket museet å være en samfunnsaktør. Ved å sette lys på de negative sidene av vår historie og gi et nyansert bilde av personen Vidkun Quisling, ønsket

²⁵ AMB-skrift #26, 2006, «Brudd - om det ubehagelige, tabublagte, marginale, farlige, kontroversielle», s. 7

²⁶ Prosjektbeskrivelse for Quisling-utstillingen 2007 ved Telemark Museum, 21.2.2007, s. 4-5

²⁷ Intervju med Lene Elisabeth Walle, 23.03.2011

museet å skape debatt. Det skulle handle om hvilken rolle Quisling har hatt i vår historie, hvilke valg han tok og hvilke konsekvenser disse valgene har fått både for enkeltindivider og nasjonen.²⁸ Som tidligere nevnt var hovedmålgruppen for utstillingen ungdom fra 14 til 20 år, og deres foreldre, men utstillingen skulle være av interesse for folk flest. I prosjektbeskrivelsen heter det at «utstillingen er ikke laget for forskere og kjennere av Quisling og krigen, men for alle som er nysgjerrige på historie.» For at hovedmålgruppen skulle forstå tekstene, ble disse prøvd ut i klasser både på ungdomsskoletrinnet og videregående nivå. Museet mente at de på denne måten ville sikre at den vanlige mannen og kvinnen i gata forsto utstillingen.

Nord-fløyen til Brekke søndre hovedgård i Brekkeparken ble satt av til utstillingen, som fikk 250 kvadratmeter til disposisjon. I et hovedrom skulle publikum først se en film der ulike personer formidlet sin kjennskap til Vidkun Quisling. Dette ble laget i en slags «5 på gata»-stil. Så fulgte en biografidel som viste Quislings livsforløp; bakgrunn, familie og oppvekst, det militære som levevei, Nansenhjelpen, statskuppet og landsforræderiet, Quisling som Hitlers redskap i Norge, overgivelsen og rettssaken. Her ble tekster på ulike nivåer presentert, ved bruk av «High Lights» for dem som foretrakk overskrifter, og mer utdypende tekster for dem som ønsket å lese mer, sammen med gjenstander og bilder. Det var også et puslespillportrett av Vidkun Quisling på den ene veggen. Noen brikker manglet, og en var erstattet med et speil. Portrettet som et puslespill skulle symbolisere at Quisling var en sammensatt person. De manglende brikkene viste at det er mye vi ikke vet om ham og speilene at vi alle har noe i oss, som også den norske «føreren» hadde. Jeg tolker dette som en måte å «avdemonisere» Vidkun Quisling på og samtidig bringe ham nærmere publikum. I hovedrommet befant også gyngehesten Quisling hadde lekt med som barn, seg.

Etter hovedrommet fulgte et «konsekvensrom» der Quislings handlinger og valg og konsekvensene av disse ble presentert. Publikum fikk først se en film der NS-medlem Bjørn Østring og motstandsmann Gunnar Sønsteby ble intervjuet om Quisling. Dette skulle vise ulike syn og ulike opplevelser av samme mann fra to ulike hold. Motsetningene var understreket med bruk av svart og hvitt. Østring ble intervjuet i lyse omgivelser og Sønsteby i mørkere toner. Symbolikken ved bruk av fargekontrastene var at Østring hadde tilknytning til Vidkun Quislings lysere sider, mens Sønsteby hadde mørkere historier å fortelle. Det positive Quisling hadde gjort ble også presentert i hvitt. Der fikk publikum møte humanisten Quisling som gjorde en stor innsats for å avhjelpe hungersnøden i Ukraina på 1920-tallet, og som

²⁸ Prosjektbeskrivelsen for Quisling-utstillingen 2007 ved Telemark Museum, 21.2.2007, s. 4

Fridtjof Nansen hadde stor hengivenhet for. I et svart segment ble så det negative presentert med utgangspunkt i statskuppet 9. april 1940. Her ble Quisling som medløper for tyskerne, vist sammen med hirdparader på Karl Johan, innsettelsen som ministerpresident og møtene med Hitler.²⁹ I konsekvensrommet ble også blant annet taterplanene, aksjonen mot jødene og dødsdommene Quisling underskrev, vektlagt med bruk av film, gjenstander og montasjer. Før neste rom, «henrettelsesrommet,» ble en film fra rettssaken mot Quisling vist, samt deler av dommen mot ham opplest.

Henrettelsesrommet var mørkt og nesten fritt for tekst. Det skulle fungere som en visualisering av Quislings siste minutter ved bruk av en lyddusj og bilder som viser Quisling og soldatene (kun føttene) på vei mot retterstedet.³⁰

Neste rom skulle oppleves annerledes enn resten av utstillingen og ble kalt «refleksjonsrommet.» For å skape en «stopp-effekt» var både gulv, vegger og tak i rommet malt røde. Filmer som ble vist, skulle trekke paralleller til dagsaktuelle hendelser - overgrep, likegyldighet, dødsdommer og henrettelser, med mer. Rommet skulle i sin helhet oppfordre til refleksjon og ettertanke.

Siste rom var et såkalt veggavis-rom, der publikum selv hadde mulighet til å gi tilbakemeldinger og skrive sine egne tanker om utstillingen.

Utstillingen bestod av nyskrevne tekster, som historiker Ingvar Skobba stod for, i tillegg til gamle brev, aviser og bilder. Museet gikk også ut i media og ba publikum om hjelp til å oppdrive gjenstander som kunne være relevante. Responsen var stor, men gjenstander ble bare lånt ut mot løfte om anonymitet.³¹ Ny Film AS ved regissør Svein Rune Nyland, ble engasjert for å bidra med både gamle og nye filmsnutter. Bakgrunnen for engasjementet var at Ny Film AS stod bak en dokumentar om Vidkun Quisling ved navn «Quisling,» som ble sendt på NRK for første gang i 2002.³² Det var for øvrig slik museet fikk innpass hos Bjørn Østring og Gunnar Sønsteby. Andre samarbeidspartnere var Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter, Hjemmefrontmuseet, Riksarkivet, Norsk Folkemuseum, Nasjonalbiblioteket, Forsvarets Mediesenter og Forsvarsmuseet.³³

²⁹ Utstillingspresentasjon for Quisling-utstillingen ved Telemark Museum, 22.2.2007, s. 9

³⁰ Utstillingspresentasjon for Quisling-utstillingen ved Telemark Museum, 22.2.2007, s. 12-13

³¹ Rapport på Quisling-utstillingen fra 10.02.2009, s. 4

³² "Filminnslag i Quisling-utstillingen ved Telemark Museum" datert 31.01.07 - Svein Rune Nyland

³³ Prosjektbeskrivelsen for Quisling-utstillingen 2007 ved Telemark Museum, 21.2.2007, s. 49

I januar 2007 søkte museet økonomisk støtte til utstillingen fra næringslivet i Grenland, men all respons var negativ. Mange sa de var positive til prosjektet, men ikke hadde mot til å få navnet sitt nevnt i forbindelse med utstillingen.³⁴

Quisling-utstillingen er en av de best besøkte utstillingene i Telemark Museums historie, med ca. 17 000 besøkende. I samarbeid med Telemark Historielag arrangerte museet våren 2008 også tre foredragskvelder med temaer som hadde tilknytning til utstillingen - 121 personer besøkte disse foredragene. Nettstedet quislingutstillingen.no ble også opprettet slik at skoleelever i distriktet kunne fordype seg i stoffet etter å ha sett utstillingen og for å gi ungdom i andre deler av landet, som ikke hadde mulighet til å besøke museet, en sjanse til å øke sitt kunnskapsnivå om Vidkun Quisling. Denne nettsiden hadde 15157 besøkende fra den ble åpnet til den ble stengt.³⁵

³⁴ Rapport på Quisling-utstillingen fra 10.02.2009, s. 4

³⁵ Sluttrapport på interaktive nettsider til Quisling-utstilling, udatert, s. 2-3

Kapittel 3.0 Teori

3.1 Innledning

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for det teoretiske perspektivet jeg har valgt i min oppgave. Hovedsakelig vil jeg benytte meg av ulike retninger innenfor diskursanalyse og støtter meg da på to ulike retninger presentert i *Diskursanalyse som teori og metode* (2010) av Marianne Winther Jørgensen og Louise Phillips. Disse to retningene er Ernesto Laclau og Chantal Mouffes diskursteori og kritisk diskursanalyse i tradisjonen etter Norman Fairclough. Som tittelen på Winther og Jørgensens bok viser, er diskursanalyse både teori og metode. Derfor vil dette kapittelet og metodekapittelet gå noe inn i hverandre. Her skal jeg for øvrig presentere teoriene og så langt jeg kan se bort fra den praktiske bruken av dem. Det kommer i metodekapittelet.

Utenom diskursanalyse bruker jeg også teorier om kollektivt minne, og støtter meg her først og fremst på professor i folkloristikk ved Universitetet i Oslo, Anne Eriksen, som i flere av sine bøker, blant annet *Historie, minne og myte* (1999), diskuterer fortidsforståelse og kollektiv erindring.

3.2 Hva er en diskurs?

Diskurs er et mangetydig begrep som brukes i flere sammenhenger. Etymologisk stammer det fra latin «løpe hit og dit», mens leksikondefinisjonen er «samtale, vidløftig drøftelse, dispuTT.»³⁶ En diskurs er en kvalifisert måte å snakke om et emne på. Den er en språklig struktur og et meningsfelt en er en del av. Men vi snakker også om diskurser som noe mer overordnet enn dét, som et tankemønster som ordner verden og gjør den forståelig for oss. Noen diskurser er hegemoniske, det vil si at de har en førerstilling som gjør dem vanskelige å utfordre, om noen utfordrer dem i det hele tatt. I den vestlige verden kan vi snakke om en demokratidiskurs som står svært sterkt og som få utfordrer.³⁷ Mange diskurser er også knyttet sterkt til følelser. Dette emosjonelle aspektet kan gjøre dem svært vanskelig å utfordre. Et eksempel på nettopp dette, og som er svært relevant for min problemstilling, er diskursen om 2. verdenskrig i Norge. «Krigen» (som den kalles her i landet), eller kanskje snarere den tyske okkupasjonen fra 1940 til 1945, har en særegen og nesten mytisk posisjon i den norske kulturen, hevder Anne Eriksen i *Det var noe annet under krigen. 2. verdenskrig i norsk*

³⁶ <http://snl.no/diskurs> (nettstedet til Store Norske Leksikon)

³⁷ Selv om enkelte prøver seg; jf. bare det som skjedde i Norge den 22. juli 2011

kollektivtradisjon (1995).³⁸ Det vanskelige med å utfordre den hegemoniske diskursen om 2. verdenskrig viste seg klart i forbindelse med Telemark Museum sin utstilling om Quisling.

Diskurser er ikke noe objektivt som eksisterer utenom oss. De er konstruerte og avhengige av mennesker som plasserer seg innenfor dem og iscenesetter dem. Ulike diskurser kjemper gjerne om hegemoniet og om å få gjort sin sannhet gjeldende (jf. problemstillingen). Ved diskursanalyse ser en på tekster som meningsbærende utsagn for å finne ut hvordan de kan forme vår forståelse av virkeligheten.³⁹ En forsøker også å finne de maktbærende diskursene, og kan ut ifra dette avdekke ideologier i fortid og nåtid.

3.3 Diskursteori

Som sagt ønsker jeg å benytte meg av ulike retninger innenfor diskursanalyse i et forsøk på å utforme en teori som er fruktbar i min analyse. Den første retningen er diskursteori etter de politiske teoretikerne Ernesto Laclau og Chantal Mouffe og deres verk *Hegemony and Socialist Strategy* (1985).⁴⁰ Laclau og Mouffes teoribygning er en sammensmelting av to andre teoretiske tradisjoner, nemlig marxisme og strukturalisme/poststrukturalisme. Innen denne diskursteorien ansees alt sosialt som diskursive konstruksjoner, og et hvert sosialt fenomen er dermed mulig å analysere med diskursanalytiske redskaper. Ifølge Laclau og Mouffe tilbyr marxismen redskaper til å analysere dette sosiale, og poststrukturalismen og strukturalismen gir teorier om betydning. Diskursteorien forstår hele det sosiale feltet som flere sett av betydningsdannelsesprosesser. Derfor er en overordnet idé innenfor diskursteorien at sosiale fenomener aldri er ferdige eller totale, da betydning aldri kan endelig fastlåses. Dette medfører konstante sosiale kamper om definisjoner av samfunn og identitet, og resultatene av disse kampene kan få sosiale konsekvenser.⁴¹

Viktigst for min bruk av diskursteorien er dens teori om tegn, noe som i stor grad følger tradisjonen etter poststrukturalismen. Poststrukturalismen følger opp strukturalismens idé om at tegn får sin betydning fordi de er forskjellige fra andre tegn, men legger til det faktum at vi kan plassere tegnene forskjellig i forhold til hverandre, og dermed gi dem ny betydning. Dette er en prosess som aldri tar slutt, men det betyr imidlertid ikke at vi ikke forsøker å ende den, ifølge Laclau og Mouffe. Betydningsdannelse er en sosial prosess der vi forsøker å fastlåse tegnenes betydning ved å plassere dem i bestemte forhold til hverandre.

³⁸ Eriksen 1995:16

³⁹ Jacobsen 2010:211

⁴⁰ Her via Marianne Winther Jørgensen og Louise Phillips

⁴¹ Jørgensen og Phillips 2010: 34-35

Videre er diskursanalysens oppgave å kartlegge disse prosessene der vi kjemper om hvordan tegns betydning skal fikseres. Laclau og Mouffe definerer diskurs som en *fastleggelse av betydning innenfor et bestemt domene*.⁴²

3.3.1 Nodalpunkter, momenter, elementer, og det diskursive felt

Et *nodalpunkt* ('nodal point') er et privilegert tegn innenfor en diskurs, hvilket vil si at de andre tegnene ordnes omkring og får sin betydning i forhold til dette. Slik etableres diskursen: betydning utkrystalliserer seg rundt disse privilegerte tegnene, eller nodalpunktene. Innenfor en av underdiskursene i mitt materiale, nemlig den om 2. verdenskrig, kan «okkupasjonen» være et eksempel på et slikt nodalpunkt. Det er da et tegn som andre tegn som for eksempel «motstandsmann», «NS», «rasjoneringskort», ja selve ordet «krig», får sin betydning i forhold til.

Momenter er betegnelsen på alle tegnene innenfor én diskurs, også tegnene som har status som nodalpunkter. Tegnene er momenter i et system, og betydningen av et enkelt tegn bestemmes av relasjonen det har til andre tegn. Slik etableres diskursen som en totalitet; hvert tegn får sin betydning fastlagt i forhold til andre tegn. Dette skjer ved en utelukkelse av andre betydninger tegnet kan ha, og hvilke andre relasjoner det kan ha til andre tegn. Laclau og Mouffes diskurs blir dermed en reduksjon av muligheter. Slik skapes entydighet, og man stanser tegnenes glidninger i forhold til hverandre, i hvert fall midlertidig. De mulighetene diskursen utelukker, kalles for *det diskursive felt*, som da blir et slags lager av andre betydninger et tegn kan ha, eller har hatt i andre diskurser.⁴³ I diskursen om 2. verdenskrig i Norge er det en klart definert «taperside», altså dem som var med i Nasjonal Samling eller på andre måter stod på tysk side under okkupasjonen. Vi har også en klar Quisling-diskurs i Norge, og her nærmer vi oss temaet i min oppgave. Quisling-diskursen er i forhold til mange andre diskurser svært fastlåst, nesten til den grad at vi tar innholdet for gitt eller oppfatter det som absolutte sannheter. Quisling var landsforræderen som samarbeidet med fienden da Norge var på sitt mest sårbare. Det at denne diskursen er så fastlåst, henger sammen med den beslektede NS-diskursen, og de sterke, og til en viss grad såre, følelsene knyttet til dette emnet. Som sagt er diskurser som er emosjonelle vanskeligere å utfordre.

Men hva utgjør da Quisling-diskursens diskursive felt? På dette området, altså det som omhandler det diskursive felt, påpeker Jørgensen og Phillips at diskursteorien er noe uklar. Er det diskursive felt rett og slett uendelig med mulige betydninger tegn kan ha, eller er det

⁴² Referert i Jørgensen og Phillips 2010:36

⁴³ Jørgensen og Phillips 2010:35-37

strukturert av motstridende, eller konkurrerende diskurser? Og hva utgjør en enkelt diskurs' diskursive felt? Er det alle andre diskurser, eller bare beslektede diskurser? Her velger jeg å følge Jørgensen og Phillips' råd om å hente inn et begrep fra Fairclough, nemlig *diskursorden*, for å betegne et visst antall diskurser som kjemper innenfor det samme «terrenget.» Slik består Quisling-diskursens diskursorden av blant annet en historiediskurs, en 2. verdenskrigdiskurs (her på et overordnet plan) og holocaustdiskursen som alle fyller tegnet Quisling med betydning på sin måte, henholdsvis diktator, landssviker og antisemitt.

En diskurs konstitueres altså i forhold til det den utelukker, altså det diskursive felt. Derfor er en diskurs' entydighet alltid i fare for å bli ødelagt av andre betydningstilskrivninger et tegn kan ha. Her bruker Laclau og Mouffe begrepet *elementer*. Elementer er tegn som ikke har fått sin betydning (midlertidig) fastslått. Dermed omformulerer Jørgensen og Phillips diskursbegrepet: «En diskurs forsøker at gjøre elementerne til momenter ved at redusere deres flertydighet til entydighet.»⁴⁴

3.4 Kritisk diskursanalyse

Jeg vil kombinere diskursteori og kritisk diskursanalyse, sistnevnte hovedsakelig i tradisjonen etter lingvisten Norman Fairclough. Et par viktige forskjeller mellom diskursteori og kritisk diskursanalyse bør nevnes. For det første holdes det i kritisk diskursanalyse fast ved at det finnes fenomener i samfunn og kultur som ikke har en lingvistisk-diskursiv karakter. Dette står i motsetning til Laclau og Mouffes diskursteori, der det hevdes at alt kan analyseres med diskursanalytiske midler. For det andre hevdes det i den kritiske diskursanalysen at diskursen ikke bare er konstituerende for den sosiale verdenen, men at den også er konstituert av andre sosiale prosesser. Slik står diskurs som et sosialt fenomen i et dialektisk forhold til andre sosiale dimensjoner. For det tredje, holder den kritiske diskursanalysen frem at språkbruk skal analyseres *empirisk i den sosiale sammenheng*, og da snakker vi om en lingvistisk og konkret tekstanalyse av språket slik det brukes i sosial interaksjon.

Den kritiske diskursanalysen hevder at diskursive praksiser bidrar til å skape og reprodusere ulike maktforhold mellom sosiale grupper. Dette kalles for diskursens ideologiske effekter. Et forskningsfokus innen kritisk diskursanalyse blir derfor å se på rollen diskursive praksiser spiller i å fremme visse sosiale gruppers interesser. Den kritiske diskursanalysen ser

⁴⁴ Jørgensen og Phillips 2010:38

ikke seg selv som politisk nøytral, men som politisk engasjert på undertrykte sosiale gruppers side for å fremme sosial forandring.⁴⁵

Faircloughs kritiske diskursanalyse er tekstorientert, men tverrfaglig da den kombinerer tekstanalyse på et lingvistisk nivå, med sosial analyse. Ifølge Fairclough strekker ikke en ren lingvistisk tekstanalyse til som diskursanalyse, fordi den ikke belyser forhold mellom teksten og kulturelle og sosiale prosesser og strukturer.

3.4.1 Faircloughs tredimensjonale modell

Fairclough definerer diskurs som «en måte å snakke på, som gir betydning til opplevelser ut fra et bestemt perspektiv.»⁴⁶ Dette perspektivet er da en bestemt diskurs som kan skilles fra andre diskurser. En diskurs har ifølge Fairclough tre funksjoner. Den bidrar til å konstruere sosiale identiteter, den bidrar til å konstruere sosiale relasjoner, og den bidrar til å konstruere vitens- og betydningssystemer. Når en analyserer diskurser, skal en fokusere på to dimensjoner, nemlig et enkelt tilfelle av språkbruk, eller *den kommunikative begivenhet* (for eksempel en avisartikkel, et intervju eller en film), og det Fairclough kaller *diskursordenen* ('*order of discourse*'). Som nevnt under avsnittet om diskursteori betegner diskursorden summen av ulike diskurser som er aktive innenfor et enkelt sosialt domene. Museenes diskursorden kan for eksempel bl.a. bestå av en kulturvern diskurs, en historisk diskurs, en lokalhistorisk diskurs, en økonomisk diskurs, en utstillingsdiskurs og så videre. Innenfor en diskursorden er det forskjellige typer *diskursive praksiser*, der tekster produseres og konsumeres.

En skal altså fokusere på to dimensjoner når en analyserer en diskurs. Den første er det enkelte tilfellet av språkbruk, den kommunikative begivenheten. En kommunikativ begivenhet har igjen tre dimensjoner, og her er vi inne på Faircloughs tredimensjonale modell. En kommunikativ begivenhet er for det første en tekst. Den kan være muntlig, skriftlig eller billedlig. En kommunikativ begivenhet er også en diskursiv praksis. Dette handler om produksjon og konsumpsjon av tekster og om hvordan forfatterne av disse tekstene trekker på allerede eksisterende diskurser og sjangre. Og en kommunikativ begivenhet er en sosial praksis, eller i hvert fall del av en bredere sosial praksis.⁴⁷ Vi snakker også om tre nivåer en kommunikativ begivenhet kan ha. Den har et *tekstlig nivå*, som er den lingvistiske oppbygningen av teksten. Videre følger den *diskursive praksisens nivå* der diskurser og

⁴⁵ Jørgensen og Phillips 2010:73-76

⁴⁶ Referert til i Jørgensen og Phillips 2010:79

⁴⁷ Referert til i Jørgensen og Phillips 2010:78-81

sjangre benyttes i produksjonen og konsumpsjonen av en enkelt tekst. Og deretter har vi den *sosiale praksisens nivå*, som handler om hvorvidt den eksisterende diskursordenen reproduseres eller omstruktureres av den diskursive praksis og hvilke konsekvenser dette har for den sosiale praksisen.⁴⁸ Ifølge Jørgensen og Phillips er ikke diskursanalysen tilstrekkelig for å analysere den sosiale praksis, og dette er noe av grunnen til at jeg ønsker å trekke inn teorier om kollektivt minne. Den kritiske diskursanalysen har jo som formål å avdekke forbindelsene mellom bruk av språk og nettopp sosial praksis.

3.4.2 Språkhandlinger

I analysen av det tekstlige nivået til den kommunikative begivenheten velger jeg å benytte meg av språkhandlingsteori etter J.L. Austin og John Searle, slik dette er referert til i Jan Svennevigs bok *Språkhandling. Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse* (2000, 5. opplag 2005). Språkhandlinger handler om hva vi gjør med språket vårt. Språk er også handling. Searle delte språkhandlingene inn i fem klasser ut fra deres *kommunikative poeng*, altså hva taleren ønsker å oppnå:

1. *Konstativer* som sier noe om verden, for eksempel når vi påstår, informerer, forteller, forklarer og gjengir. Taleren forplikter seg til sannhet, at det han eller hun sier er sant.
2. *Direktiver* der det kommunikative poenget er å få frem en fremtidig handling av adressaten, for eksempel når vi ber (om noe), beordrer, anmoder, krever, eventuelt inviterer, råder, tillater. Svennevig inkluderer også spørsmål i denne klassen. For at et direktiv skal være gyldig er *legitimitet* viktig, altså at relasjonen mellom taler og adressat gjør det det bes om legitimt.
3. *Kommissiver* som varsler en fremtidig handling av taleren, som når vi for eksempel lover noe, garanterer og tilbyr.
4. *Ekspressiver* som formidler en psykologisk tilstand hos taleren, som når vi for eksempel gratulerer, unnskylder og komplimenterer. Både ekspressiver og kommissiver har som gyldighetskrav at taleren er oppriktig.
5. *Kvalifiseringer* som skaper ny (institusjonell) virkelighet, som for eksempel domsavsigelser, krigserklæringer og åpningserklæringer.⁴⁹

Av disse er det de fire første som er aktuelle for min oppgave, og særlig den første typen av språkhandlinger, altså konstativer, der noen påstår noe om verden og fremstiller det som sant. Når jeg analyserer tekstene ser jeg også på bruk av *modalitet*. Modalitet handler om ulike

⁴⁸ Referert til i Jørgensen og Phillips 2010:82

⁴⁹ Svennevig 2000:58-61

måter taleren eventuelt modifierer ytringens innhold, jamfør de modale hjelpeverbene i det norske språket – skulle, ville, måtte, burde, kunne. Bruk av modalitet kan signalisere subjektivitet, at noe er mer eller mindre sannsynlig eller at taleren er mer eller mindre sikker på det han eller hun sier med mer.⁵⁰ Jeg ser også på hva som impliseres og hva som ekspliseres, altså hva som sies «mellom linjene,» underforstås eller antydes i forhold til hva som sies eksplisitt. Alt dette mener jeg kan peke på hvor stabile eller ustabile de ulike diskursene er og hvorvidt de er hegemoniske eller ikke. Bruk av implikatur er for eksempel mye vanligere innenfor en diskurs som er maktbærende fordi flere kjensgjerninger tas for gitt i motsetning til motdiskurser som ofte kjemper i motvind, og der behovet for å eksplisere ofte er større. Og når en aktør innenfor en gitt diskurs hovedsakelig benytter seg av språkhandlingen konstativer, uten bruk av modalitet, gir dette også signaler om diskursens status.

3.4.3 Mer om diskursorden

Hver kommunikativ begivenhet fungerer som en form for social praksis, idet den reproducerer eller utfordrer diskursordenen. Det betyr, at en kommunikativ begivenhet former og formes af den bredere sociale praksis gjennom dens forhold til diskursordenen.⁵¹

En kommunikativ begivenhet kan ifølge Fairclough både reprodusere og endre diskursordenen den er en del av. Diskursordenen utgjør, som tidligere nevnt, alle sjangre og diskurser som brukes innenfor et bestemt sosialt område, eller domene. Dermed kan en også si at diskursordenen sitter på ressursene en kommunikativ begivenhet kan benytte seg av, og at det med dette er lagt visse begrensninger på hva som kan sies. Men ved å benytte sjangre og diskurser innenfor en diskursorden på nye måter, eller ved å trekke inn diskurser og sjangre fra andre diskursordener, kan språkbrukere endre diskursordenen.⁵² Dette siste kalles for *interdiskursivitet*, jf. *intertekstualitet*. Sistnevnte begrep betegner det at en tekst alltid trekker på andre tekster i en kjede som aldri tar slutt.

⁵⁰ Svennevig 2000:23

⁵¹ Jørgensen og Phillips 2010:82-83

⁵² Jørgensen og Phillips 2010:84

3.5 Kollektivt minne

Hva kollektivt minne angår, har jeg hovedsakelig benyttet meg av teoriene til professor i folkloristikk ved Universitetet i Oslo, Anne Eriksen. Hennes perspektiver på mytologiseringer av historien har vært fruktbare i min analyse. Jeg har også brukt Thomas Hylland Eriksen og hans *Kampen om fortiden. Et essay om myter, identitet og politikk* (1996).

Historie er ikke mimesis, hevder Anne Eriksen, selv om historie som fagdisiplin lenge har falt inn under vitenskapens ansvarsområde og stadig blir betraktet som en akademisk disiplin og noe annet enn de andre «synsende» humanistiske fagene.⁵³ Oppfatningen er at historiefaget sitter på nøkkelen til den virkelige, ordentlige historien, noe som har formet historieforståelse generelt.⁵⁴ Ifølge Eriksen tilhører historien samfunnet, ikke individet, og den er offentlig, ikke privat.⁵⁵ Likevel understreker både hun og Hylland Eriksen historiens mytiske og selektive aspekter. En vanlig oppfatning som også gir en begrunnelse for historie som fag, er at historien gir røtter, identitet og tilhørighet både på individuelt nivå, gruppenivå og nasjonalt nivå. Dette er imidlertid ikke en vanlig funksjon for et vitenskapelig fag, påpeker Eriksen. Historien har en slik funksjon «fordi den låner trekk fra noe så uvitenskapelig som erindringen.»⁵⁶ Og hva er så erindring? Erindring er minner om bestemte kontekster, og de fremkalles oftest i samvær med andre mennesker, mennesker som deler kontekstens referanseramme. Slik er erindring i stor grad et sosialt fenomen. Her bygger Eriksen på den franske filosofen og sosiologen Maurice Halbwachs.⁵⁷ Erindring er likevel ansett som noe høyst subjektivt og lite vitenskapelig og pålitelig. Men her har historiefaget og erindringen noe å tilby hverandre, hvilket gir historiefaget den spesielle funksjonen det har: Erindringen får tyngde og autoritet fra historiefaget, og historiefaget får en livgivende kraft fra erindringen. Slik blir historiefaget, ifølge Eriksen, «et oppbevaringssted for de delene av fortiden som samfunnet holder for aller mest ubestridelige.»⁵⁸ Slik kan for eksempel en nasjon få en felles bevissthet.

3.5.1 Historie og myte

Historien kan leses både som en realistisk og som en mytisk fortelling, hevder Eriksen. Begrepet myte har flere ulike betydninger. Etymologisk kommer det av det greske ordet

⁵³ Eriksen 1999:13

⁵⁴ Eriksen 1999:20

⁵⁵ Eriksen 1999:85-86

⁵⁶ Eriksen 1999:90

⁵⁷ Eriksen 1999:87

⁵⁸ Eriksen 1999:90-91

mythos, «fortelling» og brukes ofte om en bestemt type religiøse fortellinger, som gjerne omhandler guder eller forfedre. I dagligtale kan begrepet *myte* også referere til feilaktige oppfatninger, fantasier og usannheter. Eriksen benytter seg imidlertid også av et tredje mytebegrep, hentet fra den franske litteraturkritikeren og essayisten Roland Barthes. Dette går ut på å betrakte myten som en bestemt type ytring, eller en form for kommunikasjon. Myten skapes ikke av innholdet, men av måten budskapet blir videreført på og av den følgende meningen som oppstår. Dette er en *semiologisk* tilnærming til mytebegrepet – myten sees på mange måter som et tegn.⁵⁹

Historien var ikke slik historiebøkene fremstiller den. Som nåtiden var fortiden et uoversiktlig kaos av hendelser og begivenheter. En del av mytologiseringsprosessen skjer når historikeren skal skape mening av dette kaoset. Fortiden gis en retning, en mening og en form, ut ifra ett perspektiv. «Det mytiske gir verden en struktur, skaper orden der det ellers ville ha vært kaos,» hevder Thomas Hylland Eriksen.⁶⁰ Dermed tilbyr mytene oss en innskrenket eller forenklet versjon av virkeligheten.⁶¹ Dette er også et sentralt poeng hos Barthes. Han snakker om myten som en «tyv i språket. [...] Den stjeler det, tømmer det for mening og reduserer det til en form.»⁶² Dette tyveriet innebærer en forenkling, eller kanskje en reduksjon, som i sin tur fører til at historie blir gjort til natur, historien *naturliggjøres*. Alle fortellinger om for eksempel krigen, hvor nøyaktige og korrekte de enn måtte være, kan ifølge Eriksen utsettes for denne mytologiseringen. Her i Norge, er det et stort samsvar mellom den nasjonale, eller offisielle historieskrivningen, og det «mannen i gata» forteller hva krigen angår. Resultatet er ifølge Eriksen at tre millioner nordmenns opplevelser gjennom fem år, fra 1940 til 1945, er redusert på den måten at de kan formidles gjennom relativt få ord, bilder, eller kjernesymboler. Mytologiseringens konsekvens er så at historien blir selvsagt og udiskutabel, og at den ser ut til å inneholde sin egen forklaring.⁶³

Eriksen kombinerer Barthes' teorier om myten med en annen teoretiker, nemlig den romanskfødte religionsforskeren Mircea Eliade. Eliades teorier har utgangspunkt i den mer tradisjonelle betydningen av mytebegrepet, nemlig som en hellig eller religiøs fortelling. Han trekker inn myter fra flere religioner og kulturer, og påpeker at disse fortellingene er fortellinger om *egentlige* hendelser i en *egentlig* tid, det være seg om fortellingene handler om guder eller forfedre. Alt som senere må finne sted har sitt mønster i disse egentlige

⁵⁹ Referert i Eriksen 1995:16, *semiotikk av gr.* «tegn», læren om tegn og bruken av disse

⁶⁰ Hylland Eriksen 1996:23

⁶¹ Hylland Eriksen 1996:64

⁶² Referert i Eriksen 1995:17

⁶³ Eriksen 1995:17

handlingene fra den egentlige tiden og får også sin betydning herfra. Slik er mytene forklarende fortellinger og en kraftkilde der menneskene kan finne styrke og mening. Ifølge Eliade kan myten være både rent oppspinn og basere seg på faktiske hendelser. Det viktigste er ikke om den er sann eller ikke, men måten innholdet struktureres og fremstilles på, og funksjonen myten har i den aktuelle kulturen. Han hevder at «om myten ikke er objektivt sann, forvalter den kulturelle sannheter.»⁶⁴

Eriksen bruker både Barthes og Eliade i sin undersøkelse av 2. verdenskrig i norsk kollektivtradisjon. Barthes' teorier gir redskaper til å gjenkjenne «naturliggjøring av historien»,⁶⁵ og Eliades perspektiv på myten som en fortelling om en mer egentlig tid, viderefører Eriksen i sin påstand om at tiden gjennom mytologiseringen har blitt «tatt ut av historien.»⁶⁶ I og med at mitt prosjekt er tett knyttet opp til den norske kollektivtradisjonen om krigen, og at denne etter mitt syn stort sett også dreier seg om diskurser, er Eriksens perspektiver på dette fruktbare i min analyse.

3.5.2 2. verdenskrig i norsk kollektivtradisjon

At den siste verdenskrigen spiller en stor og viktig rolle i norsk kultur er velkjent. Ifølge Thomas Hylland Eriksen handler halvparten av bøkene som er blitt utgitt innenfor temaet «nyere norsk historie» de siste 150 år om 2. verdenskrig.⁶⁷ Vi snakker altså om en femårsperiode som er viet svært mye oppmerksomhet. Monumenter har blitt reist og reises, utstillinger lages og vises (Quisling-utstillingen er bare ett av mange eksempler), og temaet dukker rett som det er opp i dagsaktuelle debatter. Det tok for eksempel ikke lang tid før 2. verdenskrig ble koplet til hendelsene i Oslo og på Utøya den 22.07.2011., riktignok ikke på annet vis enn at denne dagen hyppig ble beskrevet som den verste i norsk historie siden «krigen.» Jeg bestrider ikke denne sammenlikningen, men nevner det som et eksempel på hvor sterk 2. verdenskrig er som referanseramme i vår kultur.

Selv om 2. verdenskrig berørte alle verdenshjørner på en eller annen måte (derav ordet «verdenskrig») og de fleste landene i Europa ble hardere rammet i løpet av de seks årene, er krigen i den norske kollektive erindringen ofte adskilt fra alt dette. Vi snakker ifølge Eriksen om *vår* krig, den norske krigen, altså tiden fra 9. april 1940 til 8. mai 1945, uavhengig av at

⁶⁴ Referert i Eriksen 1995:18

⁶⁵ Eriksen 1995:19

⁶⁶ Eriksen 1995:23

⁶⁷ Hylland Eriksen 1996:43

krigen startet ute i Europa høsten 1939.⁶⁸ Disse fem årene i norsk historie er blitt behandlet så å si isolert, som et strengt avgrenset tidsrom og «beholdt sin karakter av noe absolutt ekstraordinært.»⁶⁹ Men Eriksen går lengre enn dét. Ikke bare er okkupasjonstiden en periode, eller tidsbegrensning i norsk historie, den representerer også en tilstand og en erfaring. Okkupasjonstiden, «de fem mørke år», har en enorm symbolsk betydning og har blitt byggesteiner i vårt lands identitetsbygging i etterkrigstida. Denne tilstanden, denne erfaringen, har ifølge Eriksen blitt «deler av et nasjonalt verdigrunnlag.»⁷⁰

Formidling av historien krever først og fremst en seleksjon som handler om å finne ut hva en skal fortelle, hva som defineres som begivenheter, og hvilken sammenheng disse skal plasseres innenfor, samt hvilken måte en skal fortelle om dem på. I den norske historieskrivningen om krigen har det vært relativt stor entydighet rundt akkurat dette, altså hvilke begivenheter som defineres som viktige, og hvilke sammenhenger som er de mest meningsbærende.⁷¹ Det er også stort samsvar mellom den nasjonale historieskrivningen og de individuelle minnene, mellom det fagfolk skriver, og det «vanlige folk» forteller.⁷²

Likevel finnes en klar opposisjonell linje i fortellingene fra dem som hadde en tilknytning til NS. Disse fortellingene strider mot «hovedingrediensene» i den kollektive erindringen, nemlig de individuelle minnene og det skriftlige materialet i historiebøkene. Det er ifølge Eriksen lite som tyder på at det vil oppstå noen dialog mellom disse to «partene.»⁷³

«De som var NS» er opprettholdt som en kategori i den norske kollektive erindringen som de vanskelig kan forandre. Det var de som var «på den andre siden», de som sviktet og samarbeidet med fienden, «quislingene,» de som har falt utenfor det kollektive «oss'et.»⁷⁴

Denne forræderrollen har de beholdt også i etterkrigstiden uansett hva de måtte ha gjort eller opplevd siden. Her er den kollektive erindringen så å si ugjennomtrengelig. Den er robust og lite åpen for forhandlinger. Fortsatt er det slik i den norske kollektivtradisjonen (og i den europeiske, kan det se ut til) at krigen resulterte i at *de gode vant over de onde*, ikke at ett sett

⁶⁸ Eriksen 1995:9

⁶⁹ Eriksen 1995:23

⁷⁰ Eriksen 1995:9

⁷¹ Eriksen 1995:12-13

⁷² Eriksen 1995:15

⁷³ Eriksen 1999:117

⁷⁴ Eriksen 1999:106-107

politiske meninger vant over et annet.⁷⁵ Dette er som vi vet velkjente, om ikke obligatoriske, elementer i mytene, altså det godes kamp over det onde.

Eriksen beskriver et overordnet nivå av mening i den kollektive erindringen om krigen, et metanivå. Dette metanivået gjør den kollektive erindringen til noe mer enn bestanddelene som utgjør den, altså til noe mer enn summen av den nasjonale historieskrivingen og de individuelle minnene. Forholdet mellom historiekunnskap og erindring har ført til at enkeltindividet tar denne kunnskapen og oppfatter den som sin egen personlige. NS-diskursen mangler dette metanivået, og derfor har denne aldri blitt noe annet enn en «sektpreget sidelinje uten særlig gjennomslagskraft.»⁷⁶ Selv om sosial minneproduksjon ikke er en entydig affære, og selv om det er vanlig at flere stemmer kjemper om ordet, påpeker Eriksen at én sterk og dominerende tradisjon, noe historiebøkernes fremstilling av 2. verdenskrig i Norge absolutt kan beskrives som, raskt fører til at andre fortrenses og marginaliseres.⁷⁷ Krigen har fungert som en av «de store fortellingene» i det norske samfunnet, og den har blitt formidlet som en moralsk fortelling.⁷⁸ Hovedtrekkene i denne moralske fortellingen handler om et lite fredelig land som ble angrepet av en stor og mektig fiende, men som kjempet imot likevel. Den handler om motstand, stahet og det gode mot det onde. Slike moralske fortellinger setter seg ifølge Thomas Hylland Eriksen «dypt i kropp og sjel hos den troskyldige lytter.» Og konflikter oppstår når alternative historier dukker opp, historier som berører samme tema, men har et annet budskap.⁷⁹

⁷⁵ Eriksen 1999:118

⁷⁶ Eriksen 1999:109

⁷⁷ Eriksen 1995:15

⁷⁸ Eriksen 1995:9

⁷⁹ Hylland Eriksen 1996:49

Kapittel 4.0 Metode

4.1 Valg av tema og utvikling av problemstilling

I dette kapittelet skal jeg først gjøre rede for hvordan jeg har gått frem i forhold til innsamling av materiale. Så vil jeg beskrive fremgangsmåten i analysen.

Siden jeg skulle se nærmere på debatten rundt Quisling-utstillingen, og siden denne i stor grad fant sted i lokalavisene, er mitt materiale hovedsakelig skriftbasert. Jeg fant raskt ut at jeg ønsket å benytte meg av diskursanalyse, både som teori og metode. Teoridelen av diskursanalysen har jeg allerede gjort rede for.

Problemstillingen er som nevnt: Hvilke diskurser kom til uttrykk, kolliderte og kjempet om å gjøre sin sannhet gjeldende i debatten rundt Quisling-utstillingen som ble vist på Telemark Museum i 2007-2008? Dette er en deskriptiv problemstilling som har som formål å beskrive et gitt fenomen. Det er også en eksplorerende problemstilling, i motsetning til en testende problemstilling. Jeg ønsker å utforske et fenomen, ikke teste visse hypoteser. Den tilsier et intensivt undersøkelsesdesign, i motsetning til et ekstensivt undersøkelsesdesign. Det vil si at jeg fordypet meg i et bestemt fenomen.⁸⁰ Jeg går i dybden av én spesiell debatt rundt én spesiell utstilling.

På forhånd hadde jeg noen teorier om hvilke diskurser jeg ville finne i denne debatten, men tok ikke disse inn i problemstillingen. Problemstillingen er derfor det Dag Ingvar Jacobsen kaller en uklar problemstilling. Jeg hadde som sagt ingen klare hypoteser jeg ønsket å teste. Målet var snarere å utvikle et sett med hypoteser etter å ha fordypet meg i fenomenet. Det var likevel ikke et mål å generalisere funnene, selv om jeg håper de kan være relevante for andre undersøkelser. I denne undersøkelsen var det derfor selvsagt å velge en kvalitativ tilnærming.

Vi bør velge denne tilnærmingen [den kvalitative tilnærmingen] når vi ønsker nyanserte beskrivelser av hvordan mennesker forstår og fortolker en situasjon, og/eller når vi har en uklar problemstilling og har behov for eksplorering. Eksplorering vil ofte kreve åpenhet og fleksibilitet, noe kvalitative tilnærminger gir.⁸¹

Jacobsen summerer her opp både hva jeg ønsket å oppnå med min undersøkelse og hvorfor jeg har valgt en kvalitativ tilnærming. Jeg ville se nærmere på hva folk sa om et fenomen og

⁸⁰ Jacobsen 2010:61

⁸¹ Jacobsen 2010:124

mitt materiale består av ulike aktørers fortolkninger og subjektive oppfatninger, det vil si ord og tekster.

4.2 Presentasjon, innsamling og strukturering av materiale

Til å begynne med var jeg usikker på om jeg bare skulle bruke det skriftlige materialet som allerede forelå, som for eksempel avisartikler, eller om jeg skulle supplere med intervjuer av sentrale aktører. Det gjaldt for eksempel den tidligere museumsdirektøren, prosjektlederen for utstillingen, styremedlemmet som var imot prosjektet og fylkeslederen i SOS Rasisme Telemark. Dette var navn jeg kom over innledningsvis etter et nettsøk på Quisling-utstillingen. Jeg hadde noen samtaler med disse, men de ble ikke en del av analys materialet mitt. Det var flere grunner til dette. For det første syntes jeg det skriftlige materialet var tilstrekkelig for å besvare problemstillingen. For det andre var det et tidsaspekt som gjorde seg gjeldende på to forskjellige måter: 1) Denne oppgaven ble påbegynt tidlig på våren 2011, og det var da ca. fire år siden utstillingen åpnet. Det folk mener i dag kan være noe annet enn det de mente da. 2) Å gjennomføre og transkribere intervjuer er tidkrevende. Innenfor oppgavens tidsramme prioriterte jeg å bruke tiden på det skriftlige materialet.

Jeg har imidlertid gjennomført fire intervjuer som går under det Jacobsen kaller «åpne individuelle intervjuer.» Dette er intervjuer som mer bærer preg av en samtale eller dialog og der informasjonen kommer frem i ord, setninger og fortellinger.⁸² Intervjuene klassifiseres som åpne fordi jeg hadde foretatt svært lite strukturering på forhånd. Det eneste som var fastlagt var temaet, nemlig Quisling-utstillingen og debatten rundt denne. Intervjuene var med museumsdirektør Lene Elisabeth Walle, prosjektleder Hilde Fiskum og tidligere museumsdirektør Vibeke Mohr. Jeg hadde også noen samtaler med Bjørn Helgedagsrud, designeren for utstillingen. Alle disse samtalene ble hovedsakelig en kilde som skaffet meg oversikt over prosessen og debatten rundt utstillingen. De ble transkribert, men er ikke benyttet i analysedelen av denne oppgaven.

Det var imidlertid en side ved disse samtalene som jeg ikke ble klar over før relativt sent i prosessen. Jeg var i utgangspunktet positiv til denne typen museumsprosjekter som bryter med tradisjonen, slik Quisling-utstillingen gjorde. For det første er historie en del av min faglige bakgrunn, og 2. verdenskrig et tema jeg finner svært interessant. For det andre er min erfaring at en del museer, spesielt de som forteller om 2. verdenskrig, formidler i ensidige og «stivnede» former. Jeg er derfor i stor grad for utstillinger der aktørene tenker nytt. I og

⁸² Jacobsen 2010:142

med at jeg hadde gode samtaler og god tone med alle de utvalgte intervjuobjektene, begynte jeg ubevisst å sympatisere med deres syn på sakene. De hadde alle en tilknytning til Telemark Museum og var i hovedsak aktører i debatten som var positive til Quisling-utstillingen. Jeg hadde ingen samtaler med mennesker som var negative eller hadde et annet syn på utstillingen.⁸³ Da jeg ble klar over dette gikk jeg analysen etter i sømmene og vurderte funnene mine nøye, for å se om de var blitt farget av dette.

Mine viktigste samtaler hadde jeg med Lene Elisabeth Walle og Hilde Fiskum. De gav meg viktig informasjon om utstillingsprosessen. Walle satte meg også i kontakt med designeren for Quisling-utstillingen, Bjørn Helgedagsrud, og arkivaren ved museet, Kirsten Tangen. Begge disse gav meg tips om hvor jeg kunne finne materiale om utstillingen. Helgedagsrud hjalp meg med interne skriv fra museet i forbindelse med utstillingen, for eksempel prosjektbeskrivelsen og utstillingspresentasjonen, samt utklippbøkene der museet hadde tatt vare på mye av det som har blitt skrevet om dem opp igjennom årene. Via Tangen fikk jeg innsikt i e-postkorrespondanser og notater, samt flere avisartikler jeg ikke hadde funnet i utklippbøkene.

Jeg var imidlertid klar over at jeg ikke bare kunne benytte meg av materiale som Telemark Museum selv hadde samlet inn. Jeg tilbrakte derfor tid hos både Varden og Telemarksavisa, der jeg lette meg frem i avisene. Det var en lang prosess å få Quisling på museum – fra 1999 til 2007 – men debatten pågikk ikke kontinuerlig i hele denne perioden. Jeg fant at den stort sett fant sted i avisene i 1999/2000, og etter dette sporadisk fra 2005-2008 med mer aktivitet i noen perioder enn andre. Jeg fikk hjelp både i Varden og Telemarksavisa til å bruke søkemotorer for å spore opp materiale, men måtte også lete gjennom papiraviser manuelt.

Materialet mitt har altså hovedsakelig vært skriftlig, men har bestått av flere sjangre. Av avismateriale har jeg avisreportasjer og –intervjuer, lederartikler, kommentarer, leserinnlegg og små notiser der folk har ringt inn til avisene og ytret sine meninger. Mesteparten av avismaterialet kommer fra Telemarksavisa (TA) og Varden, men jeg har også tekster fra de mindre lokalavisene Porsgrunns Dagblad (PD) og Vest-Telemark Blad, og fra større aviser som Klassekampen, Dagbladet, Aftenposten, Dagens Næringsliv Magasinet, Morgenavisen Jyllands-Posten samt magasinet Levende Historie. Materialet mitt består også av interne skriv og korrespondanser fra museet: Ulike rapporter, en konseptbeskrivelse, en prosjektbeskrivelse, en grafisk fremstilling av utstillingen, møtereferater, årsmeldinger,

⁸³ Dette skyldes at jeg på det tidspunktet hadde bestemt meg for å ikke benytte intervjuer som materiale.

skrivet «Skriften på veggen» som består av det folk skrev på veggavisene i det siste utstillingsrommet, e-postkorrespondanser mellom direktøren og andre fagfolk, søknader om økonomisk støtte til utstillingen og svarene på noen av disse, e-poster sendt fra privatpersoner til museet og et postkort sendt direkte til museet.

Leserinnleggene og de interne rapportene kommer direkte fra menneskene involvert. Men jeg benytter meg også av avisartikler der det er en journalist som refererer det som blir sagt og det som skjer. I avisartiklene har jeg stort sett benyttet meg av sitater og må da forutsette at vedkommende ikke er feilsitert. Kildene mine er alle offentlige, men på forskjellige måter. Det som skiller de ulike offentlige kildene er ifølge Jacobsen hvem informasjonen er rettet mot.⁸⁴ Med tanke på det jeg har funnet i avisene er denne saken klar: informasjonen er rettet mot alle som måtte finne på å lese teksten. Med skrivene fra Telemark Museum, stiller dette seg imidlertid annerledes. Dette er ikke kilder som er skrevet med tanke på offentliggjøring, kanskje med unntak av årsmeldingene, men de er likevel offentlig tilgjengelige. I hvert fall var det ikke noe problem for meg å få tak i dem. Dette er imidlertid et skille jeg har påpekt i analysen. Jeg har også både personlige og institusjonelle kilder som hovedsakelig handler om hvem avsenderen av informasjonen er. Men også dette har jeg påpekt underveis, og drøftet hvilke konsekvenser dette har for hvordan noe formidles.

Materialet ble ordnet etter hvert. Det første jeg gjorde var å nærlese tekstene og se hvilke temaer de omhandlet, altså hva det ble snakket om. Jeg trodde innledningsvis at materialet mitt kom til å italesette langt flere diskurser enn det som viste seg å være tilfellet. Materialet viste seg å kretse rundt to temaer: hva et museum er, og hvem Quisling var. Derfor konsentrerte jeg meg om det som jeg har kalt museumsdiskursen og Quisling-diskursen. Jeg benyttet meg av fargekoding – en farge per tema – og streket under i de ulike tekstene der jeg mente at et spesielt tema kom til uttrykk. For eksempel ble ytringer som konsentrerte seg om museum markert med grønt, og ytringer som omhandlet Quisling markert med lilla. Tonje Raddum Hitching og Anne Birgitta Nilsen kaller dette for «tagging,» altså det å systematisere materiale på detaljnivå «med ulike former for koding/merking av elementene.»⁸⁵ Det var både fordeler og ulemper med denne metoden. Fordelen var at jeg raskt fikk se hvilke diskurser som var sentrale. Oftest harmonerte tema med hvilken diskurs aktøren talte ut fra. Ulempen var at dette slettes ikke alltid var tilfellet, og at flere diskurser kunne komme til uttrykk i én ytring. Jeg så også tidvis ut til å ha forvekslet tema og diskurs, hvilket ikke er to sider av samme sak. I ettertiden var jeg derfor ikke alltid enig med min egen fargekoding. Et utsagn

⁸⁴ Jacobsen 2010:181

⁸⁵ Veum (red.) 2011:17

som «Dette er absolutt ikke noe forsøk på å rehabilitere landssvikerens Quisling» ble for eksempel innledningsvis markert med lilla for Quisling-diskursen.⁸⁶ I etterkant tilføyde jeg imidlertid grønn farge under utsagnet da jeg etter andre gangs lesning mente at det heller først og fremst var museumsdiskursen som kom til uttrykk her. Da måtte jeg også ta et valg med tanke på hvilken diskurs jeg skulle fokusere på. Uansett måtte jeg gå flere ganger gjennom materialet, og dobbeltsjekke fargekodingen.

4.3 Analyse

Ifølge Fairclough (2000 [1989]) handler kritisk diskursanalyse om å identifisere punktene der virkeligheten kodes i språk på en bestemt måte, der ting sies på én måte – men kunne ha blitt sagt på en annen måte.⁸⁷

I denne oppgaven er diskursanalyse både teoretisk og metodologisk tilnærming. Jeg har brukt tegnteorien fra diskursteorien til å etablere de ulike diskursene og underdiskursene. Dette vil i praksis si at jeg lette etter nodalpunkter, det vil si privilegerte tegn som argumentasjonene innenfor en diskurs i stor grad kretser rundt og skriver seg tilbake til. I museumsdiskursen var det tydelig at for eksempel historie og kulturarv var slike nodalpunkter. Men aktørene som uttalte seg ut ifra museumsdiskursen kunne til tross for disse felles nodalpunktene ha svært ulike meninger om utstillingen. Når en aktør som er positiv til utstillingen hevder at den kan ha preventiv effekt slik at ting ikke skjer igjen, skriver dette seg til historie og det som har skjedd før. Og når en som er negativ til utstillingen uttrykker sin opprørhet over at en slik landssviker skal rehabiliteres gjennom en utstilling, skriver dette seg også til fortidige hendelser. De forholder seg begge til historien. Museet har vist og skal vise historien, men hvilken del av denne historien? Det var hovedsakelig to retninger de kommunikative begivenhetene delte seg i under museumsdiskursen, og jeg etablerte disse som underdiskurser. Den ene kalte jeg brudd-diskursen, fordi den hovedsakelig bryter med museumstradisjonen. Nodalpunktene her identifiserte jeg blant annet som verdi og opplysning. Den andre diskursen kalte jeg legitimeringsdiskursen, som hovedsakelig befatter seg med legitimeringen det hevdes skjer med utstillingsobjekter, i dette tilfellet Vidkun Quisling. Begge disse underdiskursene orienterer seg rundt de overordnede nodalpunktene i museumsdiskursen,

⁸⁶ Vibeke Mohr i Dagbladet, artikkel, 8.9.99

⁸⁷ Veum (Red.) 2011:121

men har sine egne klart privilegerte tegn. Det er snakk om to forskjellige måter å omtale et fenomen på (jamfør sitatet i begynnelsen av avsnittet).

Arbeidet med Quisling-diskursen var annerledes og vanskeligere. Det var vanskelig å finne nodalpunkter fordi de ulike underdiskursene vektlegger ulike sider av Vidkun Quisling. Det som i hovedsak skiller disse sidene er imidlertid «Krigen» som da har status som Quisling-diskursens nodalpunkt, selv om underdiskursene forholder seg til det på forskjellige måter. Det var lett å identifisere de ulike stemmene. Også her delte de kommunikative begivenhetene seg i to retninger, men i motsetning til hva som er tilfellet med museumsdiskursen, sto de ikke i like stor grad mot hverandre. Det var også vanskelig å finne ut hvilken rolle 2. verdenskrigdiskursen spilte. I denne debatten har den tidvis manifestert seg på overordnet nivå. Likevel er den svært sammenflettet med Quisling-diskursen, til tider uatskillelig. Derfor etablerte jeg den også som en underdiskurs til Quisling-diskursen. Den fyller tegnet «Quisling» med betydning i forhold til 2. verdenskrig og okkupasjonen og har som underdiskurs klart hegemoni. Motdiskursen kalte jeg helhetsdiskursen. Denne motsier ikke nødvendigvis betydningstilskrivningen tegnet «Quisling» får i 2. verdenskrigdiskursen, men forsøker å utvide tegnet ved å kople flere betydninger til det, som for eksempel «barn» og «nødhjelpsarbeider.» Likevel kommer ikke helhetsdiskursen utenom nettopp krigen, da aktørene direkte og indirekte opererer med et skille – før og etter 2. verdenskrig.

Når diskursene og de forskjellige underdiskursene var etablert forsøkte jeg å vise til hvordan underdiskursene enten var hegemoniske eller hadde status som motdiskurser. Dette var etter min mening den beste måten å gjennomføre analysen på, på en relativt oversiktlig måte. De hegemoniske underdiskursene markerte seg ofte ved liten bruk av modalitet og markering av subjektivitet, samt mye bruk av implikatur. Motdiskursenes hovedtrekk var behovet for å eksplisere, samt at aktørene inntok en slags forsvarsposisjon. I arbeidet med Quisling-diskursen var statusen til underdiskursene tydeligere enn hva som var tilfellet med museumsdiskursen. Dette skyldes Quisling-diskursens tilknytning til det kollektive minnet samt det emosjonelle aspektet i mange av de kommunikative begivenhetene.

Da jeg begynte å analysere den enkelte kommunikative begivenheten på det tekstlige nivået, så jeg først på hvem som talte, om det var en privatperson eller om det var en institusjon, om vedkommende uttalte seg ut ifra sin profesjon eller ikke, og hva slags sjanger teksten kunne klassifiseres som. Jeg diskuterte også hvilke konsekvenser dette kunne ha for valg av språk. Deretter så jeg på språkhandlingene i teksten og hvilke av disse som ble iverksatt, samt bruk av modalitet, implikatur og hvorvidt taleren trådte frem som subjekt eller ikke. I analyse av den diskursive praksisens nivå så jeg nærmere på hvem som talte og hvilke

diskurser vedkommende trakk inn. For eksempel trakk tidligere museumsdirektør Vibeke Mohr på andre diskurser enn motstandsmannen Stein Lier-Hansen i sine uttalelser.

Arbeidet med det tredje nivået i Faircloughs modell har jeg plassert i avslutningskapittelet. Her konsentrerte jeg meg i hovedsak om museumsdiskursen og Quisling-diskursens diskursordener ble reproduisert eller omstrukturert av de diskursive praksisene. Jeg måtte gå grundig gjennom funnene jeg hadde gjort i analysen, blant annet ved å se på de hegemoniske underdiskursene og i hvilken grad dette hegemoniet ble utfordret i løpet av debatten. Jeg belyste dette nærmere ved å analysere utstillingen som kommunikativ begivenhet. I avslutningskapittelet ble også 2. verdenskrigdiskursen på overordnet nivå diskutert, og hvordan den interagerer med museumsdiskursen og Quisling-diskursen. Her trakk jeg inn teoriene om kollektivt minne. Jeg så på hvordan det kollektive minnet om 2. verdenskrig i Norge manifesterte seg i debatten, og hvorvidt dette hadde noe å si for reproduksjon eller omstrukturering av diskursordenene. Deretter trakk jeg min konklusjon.

Kapittel 5.0 Museumsdiskursen

5.1 Innledning

Debatten rundt Quisling-utstillingen som ble vist på Telemark Museum i 2007-2008, var lang. Det gikk om lag åtte år fra Vibeke Mohr lanserte ideen, til utstillingen åpnet. Derfor endret også ideen seg underveis. Likevel gikk diskusjonen i stor grad ut på det samme, og bygde stort sett på de samme diskursene.

Diskusjonen handlet ikke hovedsakelig om Quisling - denne delen av debatten var i så fall underordnet. I oktober 2005 hadde teaterstykket «Quisling» premiere på Teater Ibsen med Jan Ø. Wiig i hovedrollen, og i 2006 ga Norsk Filminstitutt ut en dokumentar med samme navn, regissert av Svein Rune Nyland. Ingen av disse skapte like mye oppstyr. Å belyse Quisling var altså ikke hovedproblemet. Det er i stor grad museet som medium dette handler om, og mye av debatten rundt Quisling-utstillingen skriver seg tilbake til nettopp spørsmålet om hva et museum er og hva det bør være. Hvilke deler, eller sider av historien, skal et museum formidle? Derfor er også museumsdiskursen sentral i mitt materiale. Ved valget av Quislings liv og virke som utstillingsobjekt, trekkes imidlertid også Quisling-diskursen inn. Også 2. verdenskrigdiskursen spiller en rolle, men denne diskursen er ikke analysert på et overordnet nivå. Vi snakker altså hovedsakelig om to diskurser. Først museumsdiskursen.

5.2 Museumsdiskursen

Museumsdiskursen omhandler hva et museum er, og hva som skjer når noe stilles ut på museum. Den består av to underdiskurser. Felles for disse, og det som da er museumsdiskursens viktigste holdepunkt, er at det en velger å gi plass til på museene, får en *verdi*. Jeg har lett meg frem til museumsdiskursens privilegerte tegn, altså nodalpunktene som de andre tegnene utkrystalliserer seg rundt. Et av disse er *kulturarv*. Museene skal formidle, bevare og informere om en form for kulturarv. Sammen med dette begrepet henger *historie*. Det er en del av historien vi møter når vi går på museum. Videre har vi begrepet *sannhet*. Det forventes at et museum skal formidle sannheten. Men hva består vår kulturarv av? Hva er historie? Og hva er sant?

De to underdiskursene i museumsdiskursen, har jeg kalt *brudd-diskursen* og *legitimeringsdiskursen*. Brudd-diskursen handler i korte trekk om museets aktive aspekter, altså at museets oppgave er å opplyse, belyse og informere. Formidling av kunnskap står sentralt. Legitimeringsdiskursen motsier ikke nødvendigvis dette, men kan se ut til å ta det

standpunktet at opplysning, belysning og formidling av informasjon ikke skal skje for en hver pris. Verdien noe ilegges, *legitimeringen* som det hevdes skjer når noe plasseres på museum, er viktigere.

5.3 Brudd-diskursen

Brudd-diskursen bryter med den tradisjonelle oppfatningen av hva et museum er og hva museene tradisjonelt har drevet med. Denne underdiskursen peker ut formidling og læring som museets viktigste oppgaver, men viktigere er hva slags opplysning et museum skal formidle, og også hvem museumspublikummet er og hvilken rolle disse skal spille. Diskursen er bærer av en kritikk av det tradisjonelle museet.

Det er spesielt to sentrale aktører som taler ut ifra denne diskursen. ABM-utvikling med prosjektet BRUDD er den ene.⁸⁸ Som nevnt i bakgrunnskapittelet var dette et prosjekt med en kritisk holdning til det tradisjonelle museet som utgangspunkt. Prosjektet hadde som mål å få museene til å også vise de vanskelige sidene ved vår historie og til å utfordre museumsverdenen: «Museene bør være arenaer for samfunnsdebatt, de bør stille spørsmål til vedtatte sannheter og presentere og debattere alternative synspunkter» heter det i ABM-skrift #26 2006, «BRUDD – om det ubehagelige, tabubelagte, marginale, farlige, kontroversielle.» Her sies det at museet *bør* være en arena for samfunnsdebatt. Altså hevdes det implisitt at museet ikke er det per dags dato. Bruken av uttrykket «vedtatte sannheter» er også interessant og harmonerer med en av hovedtankene innenfor nye kulturstudier om at sannhet ikke er en objektiv størrelse, men noe som har kommet frem gjennom sosial konsensus. Ifølge BRUDD har museene lenge formidlet bare én side av historien, eller én sannhet, som hovedsakelig dreier seg om det som er positivt og kan bidra til «kulturell selvdyrking».⁸⁹ Museet har tradisjonelt vært en historieformidler, eller kanskje snarere en historiefremviser. Brudd-diskursen etterlyser et aktivt aspekt og at museet skal være en arena for debatt. Det skal være en pågående og dynamisk prosess i museene, ikke bare en statisk fremvisning av en viss tilstand på et visst tidspunkt. I dette ligger også muligheten for et mer aktivt museumspublikum.

Den andre sentrale aktøren innenfor brudd-diskursen i mitt materiale er Telemark Museum, hovedsakelig representert ved Vibeke Mohr som tidligere var direktør for museet og den som startet prosessen med å få Quisling på museum, samt Hilde Fiskum, prosjektleder for

⁸⁸ Det er i denne oppgaven viktig å skille mellom brudd-diskursen og prosjektet BRUDD. BRUDD er for øvrig av det jeg kan se ikke et akronym.

⁸⁹ ABM-skrift #26, «BRUDD, 2006 - om det ubehagelige, tabubelagte, marginale, farlige, kontroversielle» s. 6

den endelige versjonen av Quisling-utstillingen. Mohr beskriver ved flere anledninger museene som kulturens «glansbildealbum», «minnealbum» og «lager».⁹⁰ Dette er i utgangspunktet positivt ladede ord, men Mohr bruker dem som nedsettende betegnelser. De uttrykker også noe passivt, i motsetning til det aktive museet BRUDD ønsker. Det hevdes av både Mohr, Fiskum og BRUDD at museene hovedsakelig formidler, eller har formidlet, det som er positivt i vår historie og vår kultur. Dette er for øvrig ikke riktig. Det finnes nok av museer som forteller om vanskelige deler av historien, for eksempel den permanente utstillingen om de norske jødene skjebne under 2. verdenskrig ved Holocaustsenteret i Oslo. Likevel omhandler utstillinger som den ved Holocaustsenteret i Oslo *ofrene* og utfordrer dermed hverken det rådende historiesynet på 2. verdenskrig, eller den rådende oppfatningen av museet som institusjon. Quisling på museum utfordrer på sin side både museet og den alminnelige historieoppfatningen. På hvilken måte, kommer jeg tilbake til.

5.3.1 Motdiskurs

Brudd-diskursen har et sterkt behov for å eksplisere og begrunne: «Dette er absolutt ikke noe forsøk på å rehabilitere landssvikeren Quisling,»⁹¹ «Vi lager ikke en helteutstilling»⁹² og «Vi hyller jo ikke Quisling»⁹³ er sitater hentet fra både Mohr og Fiskum i denne debatten. Det første sitatet har en viss grad av modalitet, det vil si bruk av ord eller fraser som på en eller annen måte modifierer innholdet. Ved bruk av ordet «absolutt» insisterer og understreker taleren. Denne modaliteten mangler i det andre sitatet, som bare presenteres som et faktum. Det siste sitatet har en grad av selvfølgelighet over seg, ved bruk av ordet «jo.» Poenget er at dette sies eksplisitt, og dette behovet skriver seg fra at mye av det som hevdes ikke kan impliseres fordi det ikke har status som vedtatte sannheter innenfor museumsdiskursen. Hadde en utstilling om Quisling vært «naturlig», hadde det ikke vært nødvendig å begrunne og forklare så mye eksplisitt. Det hadde sannsynligvis ikke en gang vært nødvendig å komme med implisitte forklaringer og begrunnelser, fordi folk hadde tatt det som en selvfølge. Vi kommer med andre ord tilbake til utgangspunktet: Hva er et museum og hva bør det være?

Aktørene innenfor brudd-diskursen henter støtte fra høyere hold. Museumsmeldingen fra 1995 snakker om museene som *dialoginstitusjoner* og som *aktører* «på ein arena der informasjon, kunnskap og oppleving utgjør vesentlege ressursar både for einskildinivid og

⁹⁰ Klassekampen, artikkel, 8.2.2001, TA, artikkel, 19.5.2001, Varden, «Gjest i dag», 14.1.2003

⁹¹ Vibeke Mohr i Dagbladet, artikkel, 8.9.1999, se også TA 3.7.1999

⁹² Hilde Fiskum i TA, artikkel, 12.4.2007

⁹³ Hilde Fiskum i TA, artikkel, 4.4.2007

kollektivet», og skildrer både enigheten om museene som folkeopplysningsinstitusjoner og to syn på nettopp folkeopplysning. Det ene beskrives som en tradisjonell folkeopplysningstanke:

... museum [er] stader der folk skal kunna vita om forhold i naturen, om samsepelet mellom menneske og natur, om livsvilkår i eldre tider, om kunstnarleg kvalitet. Alt blir rekna som naudsynleg bakgrunnskunnskap for den som skal bevega seg i eit samfunn som blir stendig meir komplisert.⁹⁴

Det andre synet beskrives som kulturkritisk der «somme [vil] hevda at det er tale om ei form for kanonisering av synspunkt og verdier hjå ein styrande samfunnselite» og påpeker også at den tradisjonelle folkeopplysningstanken lett kan «resultera i ei form for leksikalsk einvegs-kommunikasjon.»⁹⁵ Dette korresponderer med brudd-diskursens syn på det tradisjonelle museet, altså museet som passiv formidler og forvalter av bare én side av historien.

Det er for øvrig ikke spørsmålet om museer skal opplyse eller ikke som er problemet. Det er hva museene skal opplyse om som skaper debatt. Flere ganger i debatten stilles det spørsmål ved relevansen av en Quisling-utstilling, enten eksplisitt, eller ved å foreslå andre, ofte krigsrelaterede temaer som viktigere.

Stortingsmelding nr. 48. fra 2002-2003 om kulturpolitikk frem mot 2014 korresponderer også med brudd-diskursen:

Målet om at musea er institusjonar som engasjerer seg i si eiga samtid, inneber at dei ikkje berre skal spegla av ei anna tid; dei skal mellom anna gjera historia og kulturarven relevant her og no. Etablerte museum må kasta av seg det dei måtte ha av ein tilstivna museumstradisjon i formidlinga av det tradisjonelle, av det som har vore.⁹⁶

Telemark Museum støtter seg på begge disse meldingene. Mohr beskriver Museumsmeldingen fra 1995 som et paradigmeskifte: «Museene skulle ikke være verneinstitusjoner lenger, men ha en mening, ytre noe, sette dagsorden.»⁹⁷ «Med denne utstillingen ønsker vi å være en samfunnsaktør,» hevdes det videre i søknadene om økonomisk støtte museet sendte til diverse bedrifter i Grenland.⁹⁸ Jeg minner også om at hovedmålgruppen for utstillingen var ungdom og ikke krigsgenerasjonen. Målet med utstillingen var å lære bort, ikke minnes.

⁹⁴ NOU 1995: Museum. Mangfald, minne, møtestad. 5.4. Museum i samfunnet: dialoginstitusjonar

⁹⁵ NOU 1995: Museum. Mangfald, minne, møtestad. 5.4. Museum i samfunnet: dialoginstitusjonar

⁹⁶ Stortingsmelding nr. 48 (2002-03), 11.6.3.6 Museet som samfunnsinstitusjon

⁹⁷ DN Magasinet, artikkel, 12/13.5.2007

⁹⁸ «Søknad om økonomisk støtte til Quisling-utstilling 2007», 05.12.2006

Brudd-diskursen har altså støtte i to stortingsmeldinger. Det interessante er at dette ikke gir denne diskursen noe mer makt. Det betyr at Stortinget ikke umiddelbart kan endre og skyve på diskursers tegn, for diskursen stikker dypere enn som så. Til tross for støtten brudd-diskursen finner i stortingsmeldingene har den status som en *motdiskurs*. Den kjemper mot en hegemonisk diskurs som her representeres av det jeg har valgt å kalle legitimeringsdiskursen. Denne kommer jeg tilbake til.

Jeg vil nå ta for meg brudd-diskursens nodalpunkter. To av dem kobler jeg sammen: *Opplysning* og *verdi*. Det som da er viktig er hva slags opplysning og hva slags verdi det er snakk om. Et annet nodalpunkt er *publikum*, både med tanke på hvilken rolle publikum skal spille, og hvilket publikum museet lager utstillinger for. Det siste nodalpunktet er *fortielse* som står i et dikotomisk forhold til *åpenhet*.

5.3.2 Opplysning og verdi

Det museene gjør, og den museumspolitikken som fylket står for, er langt fra uskyldig og ufarlig. Man tenker ikke over det, men det er noe viktig som skjer når noe samles inn og utstilles på et museum: Det skjer en bekreftelse, kulturen gis verdi. Det som ikke befinner seg i museene, eller ikke gis politisk prioritet fra leder av hovedutvalget for kultur i Telemark, får derfor heller ikke samfunns- og kulturverdi. Slik er det bare. Det var derfor forslaget om en utstilling om Quisling førte til opprør og raseri; han måtte for all del ikke inn i kulturens glansbildealbum på Brekke. Så mye samfunns- og kulturverdi ligger det altså i museum. Museum er derfor ikke et uskyldig sted.⁹⁹

Tekstutdraget er fra en spalte ved navn «Gjest i dag» i Varden, og består av en rekke talehandlinger av typen konstaterer. Taleren, i dette tilfellet daværende museumsdirektør Vibeke Mohr, kommer med en rekke kjensgjerninger som presenteres som sanne, og tekstutdraget er fritt for alle former for modalitet som på en eller annen måte signaliserer subjektiv tilknytning eller modifierer innholdet. Andre steder i teksten trer hun frem som subjekt, rett og slett ved bruk av pronomenet «jeg», men altså ikke i dette utdraget. Med dette signaliserer hun at dette ikke bare er noe hun mener, men det er fakta. Hun oppretter en lenke mellom det at noe har kulturell verdi og det at noe stilles ut på museum. Ved den innskutte leddsetningen «eller ikke gis politisk prioritet» trekker hun også diskret politikken inn i bildet, og utvider med dette helhetsbildet. Det handler ikke bare om én enkelt utstilling, eller om museum per se, men om politikk. Selv om jobben hennes ikke nevnes før et godt stykke ute i

⁹⁹ Vibeke Mohr i Varden, «Gjest i dag», spalte, 14.1.2003

spalten, er det tydelig at hun uttaler seg som museumsdirektør. Hun skriver om museumspolitik generelt under overskriften «For mye bondekultur i Telemark!» og er presentert med bilde i helfigur og fullt navn. Dette er ikke et leserinnlegg, men et profesjonelt og lengre avisinnlegg med inndeling i flere avsnitt. Det antydes at hun er blitt invitert til å skrive. Det forutsettes også at leseren vet hvem hun er, altså direktør ved Telemark Museum.

Norman Fairclough definerer diskurs som «en måte at tale på, der giver betydning til opplevelser ud fra et bestemt perspektiv.»¹⁰⁰ Med perspektiv menes en bestemt diskurs, og her er det da museumsdiskursen vi snakker om. Det er imidlertid også andre diskurser som hentes inn, særlig den politiske ved bruk av ord som «museumspolitik» og «samfunnsmakt» og referansen til hovedutvalget for kultur i fylket. Mohr henviser også til Telemark Museum som «kulturens glansbildealbum på Brekke» og trekker dermed den tradisjonelle oppfatningen av museum inn. Viktigst med dette tekstutdraget er imidlertid at Mohr trekker inn begrepet *verdi* og her nærmer vi oss en kjerne i debatten om Quisling på museum. Ved at Quisling kommer på museum, tilskrives han en verdi, og verdi har status som et nodalpunkt i den overordnede museumsdiskursen og videre i underdiskursene brudd-diskursen og legitimeringsdiskursen. Det er hva slags verdi det er snakk om, eller snarere hva slags kunnskap som ansees som verdifull, som skiller de to. Brudd-diskursen måler verdien av Quisling på museum i kunnskapen yngre generasjoner kan få. Han har verdi som negativt eksempel. Flere ganger understrekes det av representanter for denne diskursen at utstillingen skal være faktabasert, og at den ikke skal sette Quisling i et positivt lys.

Vi vil kaste lys over Quislings oppvekst i Fyresdal og i Skien, hans skolegang, hans ideer og til slutt – hans skjebne. Vi vil kaste lys over den ideologien han sto for, gjennom partiet Nasjonal Samling før krigen og etter landssviket i 1940. Vi vil trekke ut sentrale tanker i hans ideologi, og sammenlikne med dagens ideer.¹⁰¹

Dette er hentet fra en artikkel i Dagbladet i september 1999, og det er nok en gang Vibeke Mohr som taler. På det tekstlige nivået er den dominerende språkhandlingen her det som kalles kommissiver, en språkhandling som signaliserer en forpliktelse fra talerens side, en fremtidig handling: «Vi vil kaste lys over» og «vi vil trekke frem». Presupposisjoner her er at

¹⁰⁰ Referert til i Jørgensen og Phillips 2010:79

¹⁰¹ Vibeke Mohr i Dagbladet, artikkel, 8.9.1999

noe *ikke* er kastet lys over, at noe *ikke* er trukket frem, og da viser ønsket om å opplyse seg.¹⁰² Taleren forplikter seg til å opplyse.

På den diskursive praksisens nivå er det viktig nok en gang å påpeke at Mohr uttaler seg som museumsdirektør, og ikke som privatperson. I det siste tekstutdraget er dette tydeligere, i og med at det her er snakk om en avisartikkel der en journalist presenterer henne og ikke en spalte hun selv har skrevet. Det er også verdt å nevne at artikkelen er fra et tidligere tidspunkt i prosessen enn spalten. De er henholdsvis fra 1999 og 2003. I 1999 var utstillingen på idéplanet, mens den i 2003 hadde fått nei fra museumsstyret og var lagt på is. Mohr uttaler seg altså fra et profesjonelt ståsted, og det at den kommunikative begivenheten her kommer i form av en avisartikkel, gjør alle lesere til mottakere av det hun prøver å kommunisere.

5.3.3 Publikum

Det er for det meste eldre mennesker som har kontaktet meg og skjelt meg ut. Men nå må det være slutt på at vi alltid må dysse ned Quisling bare for å skjerme denne generasjonen. [...] Dette er absolutt ikke noe forsøk på å rehabilitere landssvikeren Quisling.¹⁰³

Dette sitatet er hentet fra samme artikkelen som over, så det er stadig Vibeke Mohr som taler. Her beveger hun seg imidlertid inn mot et annet viktig punkt innenfor brudd-diskursen, nemlig *publikum*. Det fortelles at det er eldre mennesker som har kontaktet henne. Deretter følger en språkhandling av typen direktiv: «Nå må det være slutt på at vi alltid må dysse ned Quisling bare for å skjerme denne generasjonen.» Direktiv er en språkhandling som gjerne viser til «en fremtidig handling av adressaten, og framsettes som ønskelig.»¹⁰⁴ Hvem adressaten er blir noe utydelig i dette tilfellet, siden det er en avisartikkel det her er snakk om. Og hvem dette «vi» omfatter, er heller ikke helt klart. Mener Mohr dem som jobber i museumssektoren, mener hun alle som ikke tilhører «denne generasjonen» hvilket her betyr krigsgenerasjonen eller mener hun nordmenn generelt? Uansett er det en oppfordring som kommer til uttrykk her. Hvis vi så ser hele sitatet under ett, altså både dette siste og den delen som er sitert under avsnittet om verdi og opplysning, ser vi også et par underliggende påstander eller presupposisjoner, nemlig 1) at Quisling er dysset ned, og 2) at dette gjøres for

¹⁰² Presupposisjon: underforstått betydning eller påstand - <http://snl.no/search?query=presupposisjoner&search=>

¹⁰³ Vibeke Mohr i Dagbladet, artikkel, 8.9.1999

¹⁰⁴ Svennevig 2000:59

å beskytte krigsgenerasjonen. Alle og enhver kan utgjøre det potensielle museumspublikummet til Quisling-utstillingen, men Telemark Museum er imidlertid opptatt av å understreke at utstillingen har en bestemt målgruppe:

Mange har triste minner til det som skjedde under krigen. De ønsker ikke at dette skal komme opp igjen. Ukentlig mottar museet meldinger fra folk som er negative til Quisling-utstillingen. Likevel må det sies at målgruppen for utstillingen først og fremst er ungdom i aldersgruppen 14-20 år. Vi lever et beskyttet og godt liv i Norge i dag. Men det er ikke mer enn seksti år siden at alt var helt annerledes. Telemark Museum har et klart ansvar når det gjelder å spre budskapet om Vidkun Quislings liv og gjerning, slik at det som skjedde ikke får skje igjen.¹⁰⁵

Sitatet overfor er hentet fra en artikkel der Telemark Museum henvender seg til folk i jakt på autentiske Quisling-effekter, og der museumspedagog og prosjektleder for Quisling-utstillingen, Hilde Fiskum, svarer på spørsmålet om ikke utstillingen vil provosere. To ting skjer på et rent tekstlig nivå her. Fiskum understreker at dette er en utstilling for en bestemt målgruppe som ikke omfattes av krigsgenerasjonen. Hun manøvrerer seg språklig gjennom et vanskelig terreng da hun skal forsøke å rettferdiggjøre at det lages en utstilling som kan krenke enkelte. Grunnen til at hun må rettferdiggjøre dette er at prosjektet ikke ubemerket glir inn i museumsverdenen. Hun sier hun har forståelse for vonde følelser *men*, eventuelt *likevel*: målgruppen er ungdom. Hun trekker også krigen nærmere vår egen samtid - «Men det er ikke mer enn seksti år siden...» - sannsynligvis for å sikre en relevans for målgruppen. Deretter kommer noe som er sentralt i brudd-diskursen, nemlig museets *ansvar*, samt ønsket om at utstillingen skal ha en preventiv effekt: «...slik at det som skjedde ikke får skje igjen.» Her er vi nok en gang inne på et av de andre nodalpunktene, nemlig *verdien* Quisling-utstillingen kan ha. Tett koplet til et ord som ansvar, er forpliktelse. Museet er ikke ute etter å krenke noen, det gjør bare sin plikt. Det har en plikt til å «spre budskapet.» Nodalpunktet opplysning trekkes altså inn. Fiskum uttaler seg også som museumspedagog. Pedagogikk er som kjent «kunnskap om de teknikker som er hensiktsmessige ved overføring av definerte læringsmål til en bestemt målgruppe.»¹⁰⁶ Vi ser av dette at Fiskum uttaler seg ut ifra sin yrkestittel og ut ifra brudd-diskursen.

Hovudmålgruppa er ungdom mellom 14 og 20 år. For desse er 2. verdskrigen fjern. Vona er at utstillinga gjev kunnskap som gjer at me ikkje opplever igjen at nokon får høve til å komme i posisjon

¹⁰⁵ Hilde Fiskum i Varden, artikkel, 21.12.2006

¹⁰⁶ <http://snl.no/pedagogikk>

til å gjere katastrofale handlingar mot fedrelandet og folket. Da er det nødvendig å lære også av de ubehagelige hendingane. Difor er utstillinga så viktig.¹⁰⁷

Det er igjen Hilde Fiskum som snakker og igjen påpeker hun hvem hovedmålgruppa er, altså ser vi nodalpunktet *publikum*. Hun sier at 2. verdenskrig er «fjern» for disse, og ordet fjern kan ha flere betydninger. For det første er selve hendelsene et stykke tilbake i tid. I 2007 var det over 60 år siden krigen faktisk pågikk, altså lenge før målgruppen ble født. De har derfor ingen individuelle, personlige minner fra denne tiden. For det andre er fenomenet krig fjernt, i hvert fall for dagens etnisk norske ungdom. Siden krigens avslutning har det stort sett vært fredelig i vårt land, og i store deler av Europa for øvrig. Og for det tredje er dagens Norge radikalt forskjellig fra 1930- og 1940-tallets Norge, i hvert fall med tanke på befolknings sammensetning, internasjonale forhold, økonomi, teknologi, kvinneverdigheter og så videre. I mange uttalelser om utstillingen, er linken mellom Vidkun Quisling og 2. verdenskrig svært sterk. Fiskum modifierer mer. Utstillingen kan virke preventivt slik at ingen personer i fremtiden får den muligheten Quisling fikk til å havne i en posisjon der han kunne gjøre katastrofale handlinger mot land og folk. Dermed gjør hun linken mellom Quisling og krigen noe svakere. En kan ikke klandre Quisling for 2. verdenskrig, men en kan klandre ham for de valgene han tok. Det er kunnskapen om disse valgene som skal forhindre at en annen får muligheten til å ta dem.

5.3.4 Fortielse og åpenhet

Et nodalpunkt innenfor brudd-diskursen er *åpenhet*, som står i et dikotomisk forhold til *fortielse*. «Vi må ikke fortie historien»,¹⁰⁸ «Vi kan ikke grave ned negative ting, late som de ikke eksisterer» og «Nei, det går ikke an å ta vekk navn som Adolf Hitler og Quisling»,¹⁰⁹ er eksempler på argumenter innenfor denne underdiskursen. Implisitt hevdes det her at vi faktisk fortier historien, og at deler av denne fortielsen fortsetter dersom man ikke plasserer Quisling på museum. Argumentet er effektivt da det gir brudd-diskursen en slags status som nytenkende og ærlig. Men er det korrekt? Vidkun Quisling er godt dokumentert i norske historiebøker, og i andre medier, og det er rimelig å anta at han har en plass i utstillinger som omhandler norsk okkupasjonshistorie og krigshistorie. Han kan vanskelig sies å være

¹⁰⁷ Hilde Fiskum i Vest-Telemark Blad, artikkel, 19.5.2007

¹⁰⁸ Vibeke Mohr i TA, artikkel, 3.7.1999

¹⁰⁹ 3 mua-elever på Skien Videregående Skole i Varden, artikkel, 30.11.2000

fortiet.¹¹⁰ Men selvom fortielsesargumentet ikke er riktig fungerer det, for det er overraskende få som påpeker dette, altså at Quisling ikke er fortiet. Argumentet for åpenhet begrunnes hovedsakelig ut fra to ståsteder. Det ene handler om rettferdighet:

I vårt opplyste samfunn har seierherrene alltid vært seierherrer og taperne har alltid vært tapere. Og det er nettopp vår opplysningstid som krever et blikk på tapersiden. Muggerud ønsker å fortie historiske fakta. Dermed faller han i den samme grøften som nazistene gravde, den som heter sensur og som ønsker å kneble en saklig faktautstilling om landets største forræder. En slik utstilling gjør ikke forræderen «legitim», slik det påstås. Tvert om! [...] I sann glede over at vi ble kvitt både ham [Quisling] og Nasjonal Samling burde Muggerud være takknemlig for at museet nå gir oss en utstilling som minner om en tid ingen ønsker tilbake. Dessuten lever vi i et demokrati, der et av våre viktigste prinsipper er grunnlagt på motpartens rett til å forklare saken fra sitt ståsted.¹¹¹

For ordens skyld: dette leserinnlegget er svar på et annet leserinnlegg av en ved navn Morten Muggerud, som var negativ til utstillingen. Utdraget består av en rekke konstaterer der taleren, en mann ved navn Roar Henriksen, konstaterer en rekke forhold, uten noen form for modalitet. Han åpner med å trekke frem det klassiske skillet mellom vinnere og tapere som er tilstede i en hver krigshistorie, også i den norske. Han problematiserer ikke dette skillet, men understreker viktigheten av å se nærmere på «taperne.» Begrunnelsen henter han i «vår opplysningstid» og impliserer noe uunngåelig ved prosjektet, nemlig at det er tiden vi lever i som *krever* at vi gjør dette. Det er noe vi *må*. Han beskylder videre Muggerud for å ønske sensur og knytter dette opp mot den nazistiske ideologien, hvilket er et dristig trekk i en slik debatt og neppe tilfeldig. Sensur som fenomen eksisterte uten nazismen. Han kunne valgt andre eksempler, men velger her å anklage Muggerud for å være for noe Quisling også var for. Slik vil han få et overtak i meningsutvekslingen. Det er også en snarvei i argumentasjonen da det at Muggerud er imot en utstilling om Quisling, ikke betyr at han er for sensur. Han etterlyser videre glede og takknemlighet for en slik utstilling «som minner om en tid ingen ønsker tilbake.» Hvorfor Muggerud bør være glad og takknemlig sier han imidlertid ikke noe om, men det er naturlig at det har å gjøre med utstillingens potensielle motvirkende kraft, altså at vi da ikke får en slik tid tilbake. Men dette sies ikke eksplisitt. Det slås bare fast at Muggerud burde være takknemlig. Så trekker han inn demokratiet som begrunnelse for utstillingen og tilfører slik brudd-diskursen noe nytt og potensielt mektig, da han knytter

¹¹⁰ Det er riktig nok deler av hans personlighet som er fremhevet, og han er for det meste fremstilt på en bestemt måte, men det kommer jeg tilbake til under Quisling-diskursen.

¹¹¹ Utdrag fra leserinnlegg, TA 1.3.2007

retten til å opplyse og til opplysning opp mot demokratiet. Demokratiet er uangripelig for det norske folk, og det å begrunne noe ut ifra dette kan ha stor slagkraft.

Dette er som sagt et leserinnlegg i Telemarksavisa. Det er et forum der alle kan delta på de betingelser at innleggene merkes med fullt navn, samt at TA forbeholder seg retten til å forkorte dem. Skribenten av dette innlegget er Roar Henriksen, og han underskriver ikke med yrkestittel slik det hender folk gjør. Han henviser imidlertid til en bok på slutten av innlegget som heter *Brennpunkt egroN*. Forfatteren av denne boka, som for øvrig retter et kritisk blikk mot etterkrigsoppgjøret her til lands, heter også Roar Henriksen. Jeg antar at det er samme person vi snakker om. Roar Henriksen er også NS-barn, men dette nevnes ikke i leserinnlegget. Han trekker inn demokratidiskursen både eksplisitt ved å begrunne utstillingen ut ifra et demokratisk rettsprinsipp, men også implisitt ved å ytre motstand mot sensur. Når vi snakker om sensur, er ikke veien lang til prinsippet om ytringsfrihet, og da befinner vi oss midt i demokratiets kjerne. En tradisjonell Quisling-diskurs spiller også inn her. I denne er «fjendebilder», «nazisme», «krig», «Nasjonal Samling» og «tapside» alle etablerte momenter. Og med Quisling-diskursen kommer også diskursen om 2. verdenskrig inn. Disse henger som sagt nesten uløselig sammen.

Som sagt blir dette med åpenhet begrunnet fra to ståsteder. NS-barnet Roar Henriksen snakker om rettferdighet, som er det ene ståstedet. Han er også inne på det andre ståstedet som handler om den preventive funksjonen utstillingen kan ha. Dette er et argument som dukker opp flere ganger i forbindelse med utstillingen.

Jeg kan nå oppsummere hovedargumentene aktørene innenfor brudd-diskursen opererer med. En utstilling om Vidkun Quisling er viktig og verdifull fordi han kan fungere som negativt eksempel. Den skal opplyse og informere dagens ungdom og motvirke fortielse, i håp om en preventiv virkning slik at ting ikke skal skje igjen. Hele historien skal fortelles, også den vanskelige delen. Argumentene er logiske. Likevel er brudd-diskursen som sagt en motdiskurs, en såkalt «underdog.» Jeg vil nå ta for meg den hegemoniske underdiskursen i museumsdiskursen, nemlig legitimeringsdiskursen.

5.4 Legitimeringsdiskursen

Legitimeringsdiskursens viktigste standpunkt er at Quisling på museum først og fremst innebærer en legitimering av ham og hans gjerninger. Dette handler til syvende og sist om hva et museum er og skal bedrive og den positive verdien som illegges det som havner på museum. De som er imot utstillingen uttaler seg ut fra denne underdiskursen. Motstandsmannen Stein

Lier-Hansen uttaler seg i 1999 om museets planer: «Det går ikke an. Man gjør Quisling til en legende ved å stille ham ut på museet. [...] Quisling falt av lasset i 30-årene. Man kan ikke fortsette å spille på det han gjorde før den tid.»¹¹² Lier-Hansen støtter seg på den tradisjonelle oppfatningen om at enkeltindivider som får egen utstilling også er objekter for en slags heltedyrkelse. Dette er et sitat fra en kort artikkel som hovedsakelig omhandler Vibeke Mohr og Telemark Museums planer om en fast utstilling om Quisling på museet. Det er ikke nevnt noe spesielt fokus på førkrigstidens Vidkun Quisling, og Mohr er nøye med å opplyse om at hun ikke har «tenkt å gi Quisling noe heltestempel.» Lier-Hansen har sannsynligvis tolket ideen om en utstilling om Vidkun Quisling dithen at den skal handle om hele hans liv, og ikke bare krigsårene. Og Lier-Hansen gjør rett i denne antakelsen. Jeg har tidligere nevnt at Quisling-diskursen og diskursen om 2. verdenskrig henger tett sammen, og er vanskelige å skille fra hverandre. Jeg tolker Lier-Hansens utsagn dithen at han er imot å skille disse to fenomenene, altså Vidkun Quisling og 2. verdenskrig. Det som er interessant er at han impliserer at vi har «spilt» på det Quisling gjorde før 1930-årene og krigen («Vi kan ikke fortsette å spille på...»), hvilket jeg ikke kan se at stemmer. I den folkelige debatten er Quisling «landssvikeren», et ord som selvsagt henger klart sammen med 2. verdenskrig. Stein Lier-Hansen presenteres av artikkelforfatteren som motstandsmann, og dermed er posisjonen han uttaler seg fra gitt. Han uttaler seg ut ifra den rollen han spilte under 2. verdenskrig. Det er flere tiår siden krigen endte, men han presenteres altså som motstandsmann og uttaler seg fra denne posisjonen. Det gir også større tyngde til det han sier. Han er ikke bare en av dem som opplevde krigen, han var også en av dem som ytte motstand. «Motstandsmann» er en tittel en stadig har, selv over 50 år etter at behovet for denne motstanden opphørte. Som nevnt i teorikapittelet om kollektivt minne har 2. verdenskrig en mytisk posisjon i norsk kultur og historie og der er inndelingen i vinnere og tapere, helter og skurker viktig. Motstandsmennene passer godt inn i dette bildet.

Lier-Hansens argument bygger altså hovedsakelig på at Quisling på museum vil innebære en legitimering og en rehabilitering av Vidkun Quisling. *Rehabilitering* er ett av tre nodalpunkter innenfor legitimeringsdiskursen og går på at utstillingen vil bidra til en rehabilitering av Quisling. De andre to er *krenkelse* som går på utstillingens respektløshet overfor krigsgenerasjonen og /eller krigens ofre, og *nazisme* som handler om frykt for smitteeffekt med tanke på den nazistiske ideologien og/eller at museet kan bli et valfartssted.

¹¹² TA, artikkel, 3.7.1999

Argumenter som kretser rundt dette med rehabilitering og krenkelse henger gjerne sammen. Begge har et utgangspunkt i det vi kan kalle den konservative fløyen av museumsdiskursen. Den hevder at utstilling mer eller mindre er synonymt med bekreftelse, og at museets oppgave ikke er å formidle tapernes versjon av historien, i hvert fall ikke når taperen i dette tilfelle er landsforræderen Vidkun Quisling.

5.4.1 Rehabilitering

Historieløshet og manglende respekt for alle dem som ofret seg for vår fred, kommer også til uttrykk her lokalt; Quisling skal få ny heders plass, han skal igjen «mystifiseres» og dyrkes som et «ikon», dette skal etter planene skje ved en utstilling på Brekke Museum og ved et eget stykke ved Teater Ibsen. Det er vært å bemerke seg at det aldri har blitt snakk om å lage et hjemmefront museum på Brekke, men Quisling derimot er tydeligvis blitt «stuerein», - dette skal visstnok være en mer «dynamisk og objektiv» måte å vurdere historien på.

Jeg blir kvalm og føler en intens avsky mot dem som nå igjen prøver å «reinvaske» og «pusse støvet» av Quisling og fascismen som ideologi; dette må være mennesker som er totalt avstompet fra historiske fakta og har en slett moral overfor dem som var de virkelige ofrene under krigen!

Også tidspunktet for lanseringen av et Quisling museum er sterkt provoserende valgt; etter 60 år vil man igjen hylle denne forhatte lands-forræderen, skam dere langt ned i marg og bein.

[...] Jeg snakker på vegne av mange mennesker, særlig dem som fikk oppleve krigen på nært hold og hvor en i familien ble krigens ofre; spar oss for en glorifisering av Quisling og alt hva han stod for!¹¹³

Dette er et utdrag fra et leserinnlegg skrevet av Morten Muggerud som var en sterk motstander av utstillingen. Her ser vi rehabilitering som klart nodalpunkt, hvilket vises i ord og uttrykk som «heders plass», «dyrkes som et ikon», «stuerein», «reinvaske», «hylle denne forhatte lands-forræderen» og «glorifisering.» Muggerud tolker både museet og teaterets respektive Quisling-planer som rehabiliteringsprosjekter, uten noen form for modifikasjoner. Hele meningsyttringen kretser rundt dette. Han kaller det historieløst og hevder at menneskene bak er «avstompet fra historiske fakta.» Altså kan det se ut til at han mener folk farer med direkte løgn. Han trekker også paralleller mellom de som står bak planene om Quisling-utstillingen og de som en gang hyllet ham, og sier at man etter 60 år «igjen» skal hylle Quisling (dette var i 2005). Det er ifølge Muggerud heller ikke bare Quisling som skal reinvaskes, men også den fascistiske ideologien. Han gjør som vi ser bruk av anførselstegn flere steder. Jeg tolker dette dithen at han ikke nødvendigvis siterer, men enten prøver å

¹¹³ Utdrag fra leserinnlegg i TA, 14.5.2005

undergrave og ironisere over prosjektenes seriøsitet og legitimitet, eller bruker det som en form for modalitet, altså at han markerer en slags avstand til det han sier ved å «liksom» si det. Tonen er uansett svært bastant. Dette er jo strengt tatt Muggeruds egne tolkninger av museets (og teaterets) planer, men han markerer ikke denne subjektiviteten på noen måte, men slår det fast som fakta. Han benytter seg altså av språkhandlingen konstativer. Han påpeker også at han ikke er alene, at han «snakker på vegne» av andre, mer spesifikt «de som fikk oppleve krigen på nært hold» altså krigsgenerasjonen. Hvorvidt han faktisk snakker på vegne av andre, eller han bare forutsetter at han gjør det, vet jeg ikke. Det interessante er den automatiske koblingen mellom Quisling på museum og rehabilitering av Quisling. Innlegget kom riktig nok i etterkant av at Vibeke Mohr og Telemark Museums planer om å slippe til dagens nazisympatisører var offentliggjort, men Muggerud ser uansett ut til å ha tatt noen snarveier i sitt resonnement.¹¹⁴ Han har forutsatt at den kommende utstillingen har som mål å renske Quisling og en «glorifisering av Quisling og alt hva han sto for» uten at jeg kan se på hvilket grunnlag han har kommet frem til dette. Som jeg har nevnt var aktørene innenfor brudd-diskursen, altså de som hovedsakelig var for utstillingen, svært nøye med å eksplisitt forklare at utstillingen ikke var et rehabiliteringsprosjekt. Men Muggerud fortsatte sin motstand. Her følger deler av et innlegg som kom om lag to år senere:

Telemark Museum holder fast på sin beslutning om å gjennomføre den svært omstridte utstillingen om forræderen Vidkun Quisling, og i ord og bilder skal han gjenoppstå som et mystifisert klenodium. Museet har fullstendig oversett alle de protester og motforestillinger som har fremkommet; at man ved dette bokstavelig talt trækker på historiske følelser og dårlige minner spiller overhode ingen rolle!

De som tapte krigen skal atter hylles som seierherrer! Dette har vi sett flere eksempler på i Tyskland; landet har blitt Europas mest betydningsfulle land økonomisk sett, samtidig som myndighetene der bevisst fortier landets mørkeste fortid. [...]

Jeg tillater meg å spørre rett ut; hva skal en utstilling om Quisling være godt for?, hvem er målgruppen?. Hvorfor skal de som var åpenbare forrædere nå plutselig få lov til å være legitime og bli akseptert som likeberettiget i historiens bøker?¹¹⁵

Her ser vi igjen en meningsytring som kretser rundt nodalpunktet rehabilitering. Valg av ordet «klenodium» er et tydelig eksempel. Ifølge Store Norske Leksikon betyr ordet «kostbart smykke, gjerne med edelstener», men kan i overført betydning bety kostbarhet, eller skatt.¹¹⁶ Museene har tradisjonelt vært oppbevaringssted for nettopp det vi anser som kostbart, for

¹¹⁴ I utstillingsplanene slik de forelå i 2005, skulle nåtidige nazisympatisører få komme til orde i utstillingen, jf. artikkel i Varden 13.10.2005. Jeg kommer også tilbake til dette senere.

¹¹⁵ Utdrag fra leserinnlegg i TA, 13.2.2007

¹¹⁶ <http://snl.no/klenodie>

skattene våre. En utstilling om Quisling vil altså gjøre ham til et slikt klenodium, hevder Muggerud. «De som tapte krigen, skal atter hylles som seierherrer,» hevder han videre, og trekker her også på både Quisling-diskursen og 2. verdenskrigsdiskursen. Tegnet «Quisling» henger så å si uløselig sammen med tegnet «krig», og i diskursen om 2. verdenskrig er «vinningside» og «tapingside» klart definerte momenter. En utstilling om Quisling vil innebære en hyllest, ifølge Muggerud. Han trekker også en parallell til Tyskland, der han mener det finnes eksempler på liknende hyllester og hevder også at tyske styresmakter «bevisst fortier landets mørkeste fortid.» Muggerud fortsetter å bruke rehabilitering som argument, men hevder også at Quisling ikke har like stor rett på en plass i historien, og heller ikke dem som holdt med ham. Historie er et av museumsdiskursens nodalpunkter. Ved å gi noe plass på et museum, får det også en plass i historien. Og denne plassen har fyresdølen ikke rett på, i følge Muggerud.

5.4.2 Krenkelse og emosjoner

Krenkelse er et nodalpunkt innenfor legitimeringsdiskursen, og tett koplet til dette er *emosjoner*. Vi ser at Muggerud i sitatet ovenfor også trekker inn følelser som et argument og hevder at Telemark Museum «trækker på historiske følelser og dårlige minner» og dette uten noe forbehold, «det spiller ingen rolle.» Muggerud overser her det faktum at Quisling-utstillingen ble utsatt flere ganger blant annet på grunnlag av mange vonde følelser, noe som også hadde blitt uttrykt i media. La meg trekke inn en annen del av det samme innlegget.

Nei, dette er helt klart en historisk feilbedømming fra Telemark Museum sin side, og utstillingen vil kunne bidra til å skape vonde følelser hos den generasjonen som fikk oppleve krigens redsler på nært hold, og samtidig kan det bli et «nytt ikon» for nynazister som ikke vet bedre!

Jeg vil derfor komme med en ny utfordring til Telemark Museum; hvorfor tar dere ikke opp temaet om *krigens offere*? om alle dem som var krigsfanger og mistet livet i tysk fangenskap og som fikk virkelig føling med nazismens utryddelsespolitikk?

Er dette temaet mindre interessant for dere?

Tenk dere om! Hvem er krigens virkelige ofre og hvem er seierherrer?!. Ville det ikke være mer naturlig å vie alle ofrene mest oppmerksomhet?! Det var de som gav sine egne liv for Norges frihet – for vår frihet og fred!

Jeg skal i alle fall ikke besøke utstillingen om Quisling og heller ikke Brekkeparken på en lang stund! Dette er skammelig for museet og for Skien by i sin helhet!¹¹⁷

¹¹⁷ Utdrag fra leserinnlegg i TA 13.2.2007

Muggerud hevder at utstillingen ikke bare trækker på følelser som allerede er der, men at den også *skaper* vonde følelser hos krigsgenerasjonen. Han frykter også samtidig at Quisling kan bli «et «nytt ikon» for nynazister som ikke vet bedre». Her ser vi altså også nodalpunktet nazisme. Muggerud etterlyser mer oppmerksomhet rundt krigens ofre og stiller spørsmål om hvem som er «krigens virkelige ofre og hvem er seierherrer.» Altså ser han ut til å ha en teori om at utstillingen kan rokke ved denne inndelingen. Han lurar på om krigsofrene som tema er «mindre interessant» for Telemark Museum, og han spør om det ikke er «mer naturlig å vie alle ofrene mest oppmerksomhet» etterfulgt av både utropstegn og spørsmålstegn. Det er en tydelig følelse av krenkelse som ligger i bunn her. Hele innlegget er fullt av utropstegn og insisteringer, som signaliserer en ekspressiv språkhandling. Ekspressiver er en språkhandling som «har som mål å uttrykke en eller annen psykologisk tilstand hos taleren.»¹¹⁸ Det er tydelig at Muggerud er sint og opprørt over det hele. Han presenterer også en rekke av sine antakelser som fakta, uten modifikasjoner – språkhandlingen er konstativer: «De som tapte krigen skal atter hylles som seierherrer!», «Museet har fullstendig oversett...», «Nei, dette er helt klart en historisk feilbedømming fra Telemark Museum sin side». Modalitet kommer imidlertid til uttrykk gjennom bruk av ord som virker forsterkende: «har fullstendig oversett,» «en historisk feilbedømming.» Han gir ikke uttrykk for at dette er hans personlige tanker og oppfatninger, men slår det fast som faktiske forhold. Hele innlegget kan også sees som et stort direktiv: det er tydelig at Muggerud ønsker at utstillingen ikke skal se dagens lys og tar i bruk sterke skyts for å vise dette. Faktisk kommer samtlige nodalpunkter under legitimeringsdiskursen til uttrykk når han beskylder museet for å gi hylle Quisling (rehabilitering), gi nynazistene et «nytt ikon» (nazisme) og å trække på følelsene til krigsgenerasjonen og overse krigens ofre som «gav sitt liv for Norges frihet» (krenkelse). Han hevder også at museet ikke bare bringer skam over seg selv, men også over byen – «Dette er skammelig for museet og for Skien by i sin helhet» - og ilegger dem dermed et ekstra ansvar, et ansvar for lokalmiljøet.

Det er sterke følelser i sving i dette innlegget, og følelser er i det hele tatt noe som går igjen i legitimeringsdiskursen. I brudd-diskursen er det så å si fraværende, i hvert fall som argumentasjon. Vi kan si at brudd-diskursen forholder seg til fornuft, mens legitimeringsdiskursen i stor grad har følelser som utgangspunkt. Krenkelsen handler ikke bare om å ha respekt for – altså ikke krenke - krigsgenerasjonen i seg selv, men også å ha respekt for deres følelser angående temaet. Det kan se ut til at denne respekten lenge har blitt

¹¹⁸ Svennevig 2000:60

ledsaget av en slags selvfølgelighet, eller har status som et selvfølgelig krav. Hvorfor ellers er det emosjonelle aspektet så gjennomgående i hele debatten? I debatten om Quisling-utstillingen brukes emosjonelle argumenter med den største selvfølgelighet, og de er alle relatert til krigen. Det brukes også store ord for å beskrive reaksjoner og synspunkter på planene om utstillingen, allerede fra starten. Folk er «sjokkert over...», de «reagerer kraftig på...», synes det «vanvidd», og som et «mareritt», de «gråt» over forslaget om Quisling på museum og så videre.¹¹⁹ I rapporten om planene om den komparative versjonen av Quisling-utstillingen, som museets styre vedtok å utsette, nevnes «eldre generasjons opplevelse av krenkelse», som en viktig vanskelighet.¹²⁰ I de fleste offentlige debatter har ikke det subjektive, det personlige og det emosjonelle en plass fordi det regnes som usaklig og lite holdbart. I denne debatten er det annerledes, noe jeg mener skriver seg til den mytiske posisjon 2. verdenskrig har i den norske kulturen. 2. verdenskrig er ikke bare kalde fakta, men et massivt felles erindringsbygg. Dette viser seg flere ganger i mitt materiale, særlig ved noe så enkelt som bruk av pronomener som «vi» og «oss» der enkeltindivider uttaler seg på vegne av et større fellesskap, også når de snakker om noe så subjektivt som følelser: «svært sårende for oss som har vært gjennom det»¹²¹, «Vi som opplevde dette synes det er fryktelig at det nå skal lages utstilling.»¹²² Det er imidlertid noen som ikke faller inn under dette «vi'et.» og det er de som på en eller annen måte hadde en tilknytning til NS. Dette er «de andre,» en kategori som er blitt opprettholdt i den kollektive erindringsbyggen om 2. verdenskrig, ifølge Anne Eriksen: «De ble tildelt forræderrollen, ikke bare under okkupasjonen, men også i etterkrigstidens nasjonale myte.»¹²³

5.4.3 Nazisme

Debatten om Quisling på museum delte seg i første omgang inn i to grupperinger: de som var for og de som var imot. Enkelte befant seg imidlertid i gråsonen. Etter hvert beveger debatten seg inn på *hvordan* Quisling skal fremstilles.

Fylkeslederen I SOS Rasisme i Telemark, gikk hardt ut mot utstillingen ved flere anledninger. Hans argumenter kretser hovedsakelig rundt nazisme som nodalpunkt. Han gikk

¹¹⁹ TA, artikkel, 3.7.1999, Varden, «Hallo Varden», 7.7.1999, Varden, «Hallo Varden», 3.7.1999, Varden, «Hallo Varden», 5.7.1999

¹²⁰ Opprinnelig skulle utstillingen som sagt være en komparativ utstilling, der Vidkun Quisling, Henrik Ibsen og Hjalmar Johansen skulle sammenlignes. Det lokalhistoriske var et viktig element her, i og med at alle tre har tilknytning til Skien. Jf. kapittel 2. og Skriv fra Telemark Museum «UTSTILLING OM QUISLING» 12.3.2003

¹²¹ TA, artikkel, 7.9.2999

¹²² Varden, «Hallo Varden», 25.10.2005

¹²³ Eriksen 1999:103,107

ut som fylkesleder i SOS Rasisme, og ikke som privatperson, selv om han trakk frem sin personlige bakgrunn i Vigrid.¹²⁴ Her ble altså en antirasistisk organisasjon og en organisasjon med sterke forbindelser til nynazismen trukket inn i debatten rundt utstillingen, hvilket i seg selv uttrykker en forståelse av Quisling som nazist og ikke som noe annet. Fylkeslederen uttrykte seg i første omgang negativt om utstillingen på grunn av planene om at den skulle være balansert, altså vise alle sider ved Vidkun Quisling. Dette skulle blant annet gjøres ved å vise deler av et intervju med den tidligere NS-mannen Bjørn Østring. Fylkeslederen for SOS Rasisme fryktet den potensielle smitteeffekten av dette:

Når ungdomsskoleelever ser gamle NS-medlemmer si hvor snill Quisling var, er jeg redd noen kan bli manipulert til å tro at han ikke var så ille likevel. Jeg tror en slik utstilling kan føre til at nazister rekrutteres.¹²⁵

I motsetning til Muggerud og Henriksen, trer fylkeslederen i SOS Rasisme frem som subjekt, eller han presenterer sine meninger som subjektive: «er jeg redd», «Jeg tror». Han går også ut ifra at enkelte ungdommer ikke er i stand til å se at Quisling skildres ut ifra et visst perspektiv av Bjørn Østring, tidligere NS-medlem. Han tenker også at en beskrivelse av personen Quisling som «snill» kan føre enkelte ungdommer inn i den nazistiske ideologien. Det ser altså ut til at han mener det er nødvendig å bevare ondskapsstempelet for å hindre rekrutering til nazismen.

Det var planlagt en Nasjonaldemokratene-samling på Østlandet i mai 2007, samme år som utstillingen åpnet, og fylkeslederen fryktet at Skien skulle bli fylt med nynazister.¹²⁶ Vi ser her en frykt for både smitteeffekt og valfart, noe som er klart knyttet til nodalpunktet om nazisme. Selv om fylkeslederen ser viktigheten av å vise historie på godt og vondt, samt hvilke konsekvenser Quislings valg fikk, mener han at museet ikke bør vise de «gode sidene»: «Han var Hitlers samarbeidspartner. Jeg vil ha fokus på de gamle som opplevde krigen, og hvordan de føler det. Jeg syntes de er korttenkte på Telemark Museum.»¹²⁷ Det er tydelig at

¹²⁴ Vigrid er en politisk organisasjon opprettet i 1998 med en ideologi basert på en blanding av norrøn mytologi og raselære. De hevder blant annet at jødeutryddelsene under 2. verdenskrig ikke fant sted, og at «den hvite rase» er overlegen andre rasegrupper (Store Norske Leksikons nettsted, <http://snl.no/Vigrid/norsk%20politisk%20organisasjon>)

¹²⁵ TA, artikkel, 12.4.2007

¹²⁶ Nasjonaldemokratene kan betegne flere grupper, og det er uklart hvilken det her menes: En av gruppene er en fraksjon av partiet Hvit Valgallianse (<http://partileksikon.blogspot.com/2009/01/stopp-innvandringen.html>), mens Nasjonaldemokratene II «dukkes opp i form av et nettsted i 2006» (<http://partileksikon.blogspot.com/2009/01/nasjonaldemokratene.html>). Det er sannsynligvis den første det her refereres til, et parti som blant annet er sterkt imot innvandring og har nasjonalistiske tendenser.

¹²⁷ TA, artikkel, 12.4.2007

«de gamle som opplevde krigen» er en mer snever kategori enn det kan høres ut som. Han er imot at «gamle NS-medlemmer» skal delta med sine fortellinger på utstillingen, men gamle NS-medlemmer opplevde jo også krigen. Dermed trekkes også diskursen om 2. verdenskrig inn. Implisitt ligger en todeling mellom dem som opplevde krigen, og at «vannersiden» har en større rett på å fortelle enn den andre. Fylkeslederen vil heller ikke trekke inn det negative, og grunngir dette med at det «kan virke pirrende på enkelte.» Her snakker han utfra egne erfaringer fra Vigrid. Det subjektive har potensiale til å låse debatten fordi det er vanskelig å argumentere mot, uten at det hele resulterer i en metadebatt – en debatt om debatten.

Vi ser altså at museumsdiskursen og underdiskursen legitimeringsdiskursen italesettes her, særlig i forhold til nodalpunktet nazisme og frykten for valfart og smitteeffekt. Et tradisjonelt, eller hegemonisk, syn på forholdet mellom 2. verdenskrig-diskursen og museumsdiskursen kommer også til uttrykk. Det påstås implisitt at én side av historien bør ha større plass enn en annen, hvilket i stor grad har vært tilfellet i museene helt siden krigens slutt.

Jeg sa innledningsvis i dette kapittelet at det er museum som medium dette handler om. Aktørene innenfor brudd-diskursen er mer eksplisitte på dette området, som vi så under avsnittet der denne underdiskursen ble omtalt. De reiser seg mot det tradisjonelle museet og hevder at museum skal være en plass for hele historien, og alle sider av den. Aktørene innenfor legitimeringsdiskursen diskuterer ikke museet som medium i særlig stor grad, men implisitt beskrives museet av flere som nettopp det brudd-diskursen anklager det for å være, nemlig et sted for vinnere ikke tapere, eller for ofre ikke skurker. Hvorfor ellers blir ideen om en Quisling-utstilling tolket som et ønske om å hylle og revaske? Uansett er samtlige aktører innenfor museumsdiskursen enige om én ting, om de nå argumenterer utfra den ene underdiskursen eller den andre. Museet er mektig. Museet har makt til å opplyse, preventere og debattere, men også til å rehabiliterer, krenke og rekruttere. Derfor er innholdet i museene desto viktigere.

Kapittel 6.0 Quisling-diskursen

6.1 Innledning

I forrige kapittel så vi at Quisling på museum ikke var uproblematisk. Vi så også at debatten med tida beveget seg vekk fra om Quisling burde på museum eller ikke, og over på spørsmål om *hvordan*, eventuelt *hvilken* Quisling som skulle på museum. En del av dem som stilte seg negative til utstillingen hadde ikke noe stort problem med Quisling på museum, men snarere hvilken utgave av Quisling som skulle vises frem. Og da er vi over på Quisling-diskursen.

Som museumsdiskursen, kan også Quisling-diskursen deles i to underdiskurser, og begge kjemper om å ilegge tegnet Quisling betydning. Også her har den ene hegemoni, og den andre status som motdiskurs. Den hegemoniske diskursen velger jeg å kalle 2.

verdenskrigdiskursen, som hovedsakelig befatter seg med Vidkun Quisling som landssviker, eller krigens Vidkun Quisling. Den andre kaller jeg *helhetsdiskursen* fordi aktører innenfor denne underdiskursen fokuserer på hele mennesket Quisling, ikke bare den rollen han spilte i Norge fra 1940 til 1945. Av dette ser vi at *krig* er et nodalpunkt i Quisling-diskursen. Selv om helhetsdiskursen forholder seg til også førkrigstidens Quisling motsier ikke aktørene Quisling som landssviker, eller hans handlinger under 2. verdenskrig, de henter bare inn andre betydningstilskrivninger i tillegg.

Det er innledningsvis også viktig å påpeke at jeg i denne oppgaven opererer med to 2. verdenskrigdiskurser. Den ene ligger på det samme nivået som museumsdiskursen og Quisling-diskursen og interagerer tidvis med disse to. Men i denne debatten manifesterer 2. verdenskrigdiskursen seg først og fremst som en underdiskurs til den overordnede Quisling-diskursen, og det er den jeg hovedsakelig snakker om i dette kapittelet.

6.2 2. verdenskrigdiskursen

Det er mulig å snakke om 2. verdenskrig uten å snakke om Quisling. Det motsatte – å snakke om Quisling uten å snakke om 2. verdenskrig – er kanskje ikke umulig, men svært vanskelig. Dette viser seg tydelig i hele debatten om Quisling-utstillingen, der referanser til 2. verdenskrig brukes med stor hyppighet. Den hegemoniske betydningstilskrivningen Quisling får, er direkte relatert til krigen. Når han henvises til i avisene viser dette seg i mange av omskrivningene. Her er et eksempel fra Jyllands-Posten:

Trods voldsomme protester åpnet Telemark Museum den 15. maj den første utstilling nogensinde om manden, der den 9. april 1940 begik statskup, og som henrettedes ved skydning på Akershus Fæstning den 24. oktober 1945.¹²⁸

Her blir Quisling presentert ved henvisninger til datoer. Den første har direkte relevans i forhold til 2. verdenskrig i Norge og den andre har indirekte relevans i og med at Quisling ble henrettet for handlinger begått i forbindelse med krigen. Mennesket Quisling blir redusert til et tidsrom på fem år.

Quisling har ingen ære for sitt lederskap og sitt samarbeide med den tyske okkupasenten. Quisling kan nok fange interesse er det på grunn av sitt planlagte og gjennomførte forræderi og hans mislykkede forsøk på å underkue det norske folk. Hvilket syn skal vi ha på en mann som da landet mer enn noen gang trengte trofaste folk, gjorde det motsatte og svek sin offisered til konge og fedreland og gikk i okkupasentens tjeneste.

Man ynder å kalle Quisling en gåte, da er lettere å unnskyldte hans forræderi. Men historien viser at han var ingen gåte. Ta ham for den gjerning han gjorde gjennom fem år! . Han var en mann som med landsforræderiets hjelp forsøkte å skaffe seg eneveldig makt i Norge. Han vek ikke tilbake for å bruke alle mulige midler for å skaffe seg makt, inkludert drap. [...] det bør være andre ting som trekker turister til Norge enn skamflekken Quisling, og tross alt, Norges Hjemmefrontmuseum i Oslo gir oss også noe av historien om Quisling.

Dersom Quisling er en gåte for Møll er det bare å si: Les historien om Quisling som Nasjonal Samlings leder og som løpegutt for tyskerne så løser gåten seg. Les om de lover han satte ut i livet og hva han sa. Les også om et lands samlede motstand overfor en som ville innføre diktaturet i Norge. Det vil overraske meg om den planlagte utstilling vil klare å gi et korrekt bilde av Norges største landssviker.¹²⁹

Dette er deler av et leserinnlegg skrevet av en mann ved navn Bjarne Johansen. For ordens skyld må det sies at dette er et svar på et tidligere innlegg av en Walter Møll, derav henvisningen til dette navnet på slutten av innlegget. Vi ser her at alt Johansen sier om Quisling har med krigen å gjøre: «forsøk på å underkue det norske folk», «samarbeide med den tyske okkupasenten», «svek sin offisered til konge og fedreland», «med landsforræderiets hjelp», «som Nasjonal Samlings leder og løpegutt for tyskerne.» Også Quislings militære karriere som da for lengst var forbi, knyttes til krigen. Johansen sier også indirekte at vi hovedsakelig skal definere Quisling gjennom krigen, «ta ham for den gjerning han gjorde gjennom fem år.» Det er også verdt å merke seg at Johansen ikke sier hvilke fem år det her er

¹²⁸ MORGENAVISEN Jyllands-Posten Kulturweekend, artikkel, 6.9.2007

¹²⁹ Utdrag fra leserinnlegg i TA 7.11.2006

snakk om, det er endog skrevet i ubestemt form. Det kan virke banalt å trekke dette frem, men det viser hvor tett «Quisling» som tegn er tilknyttet krigen. Johansen bruker ikke ordene «krigen» eller «2. verdenskrig.» Likevel er det ingen tvil om hva han mener. Så selvsagt er koblingen mellom Quisling og 2. verdenskrig. Henvisningene til tidsrommet er «da landet mer enn noen gang trengte trofaste folk» og Quislings gjerninger «gjennom fem år.» Ellers er det mye bruk av ord og uttrykk som de fleste assosierer med 2. verdenskrig i Norge: «okkupanten», «Nasjonal Samling», «løpegutt for tyskerne», «landssvik.» Johansen bruker også uttrykket «et lands samlede motstand overfor en som ville innføre diktaturet i Norge», som er en forenkling av både historien om 2. verdenskrig i Norge, og historien om Quisling. Han impliserer at Quisling var alene, til tross for at Nasjonal Samling på det meste hadde over 40 000 medlemmer. Han impliserer også at hele landet samlet seg i motstanden, hvilket heller ikke kan sies å være riktig. Men det er forenklinger som korresponderer med det kollektive minnet om 2. verdenskrig i Norge, med Anne Eriksens ord «den egentlige krigen, som nordmennene for så vidt vant: den tause motstanden, holdningskampen, kampen om symbolene.»¹³⁰

Johansen peker også på det faktum at Hjemmefrontmuseet «gir oss også noe av historien om Quisling.» Jeg er ikke helt sikker på hvorfor trekker dette frem. Kanskje mener han at det ikke er noe poeng i at Telemark Museum skal lage denne utstillingen da deler av Quislings historie allerede er fortalt på Hjemmefrontmuseet. Det sier for øvrig seg selv at Hjemmefrontmuseet har et bestemt syn på Quisling, og at de delene av hans historie som er formidlet der er de delene som har tilknytning til hjemmefronten og med det, 2. verdenskrig. Hjemmefrontmuseet er heller ikke et hvilket som helst museum, eller en hvilken som helst institusjon. Som formidlere av historien om nettopp hjemmefronten harmonerer de både med den kollektive erindringen om krigen med sin inndeling i vinnere og tapere, i riktig og gal side, og den konservative fløyen av museumsdiskursen hva 2. verdenskrig angår, der det først og fremst har vært «vinnerne» og ofrenes side av saken som har blitt vist frem.

Den kommunikative begivenheten Johansens innlegg utgjør består, som mange andre, hovedsakelig av språkhandlingen konstaterer, også her med liten grad av modalitet. Johansen signaliserer en sikkerhet på det han sier. Men han benytter også noen direktiver i form av oppfordringer, blant annet da han oppfordrer adressaten – som her kanskje spesielt er Møll – til å lese historien om Quisling. Men ikke hele historien vel å merke, bare historien om ham «som Nasjonal Samlings leder og som løpegutt for tyskerne.» Møll oppfordres også til å lese

¹³⁰ Eriksen 1999:103

deler av historien om krigen, eller som han sier «et lands samlede motstand overfor en som ville innføre diktaturet i Norge.» Johansen er i tvil om museet vil klare å «gi et korrekt bilde av Norges største landssviker.» Hva som ifølge Johansen er det riktige bildet av Vidkun Quisling er det ikke her stor tvil om.

Jeg nevnte den selvfølgelige koblingen mellom tegnene «Quisling» og «2. verdenskrig» og det er denne selvfølgeligheten som gjør 2. verdenskrigdiskursen så vanskelig å utfordre. Som underdiskurs har 2. verdenskrigdiskursen et tydelig hegemoni i den overordnede Quisling-diskursen. Nodalpunkter, flere av dem synlige i Johansens innlegg, er *landssviker* eller *landssvik*, *forræder* og *forbryter*, og *nazist* eller *nazisme*. *Krigen* og *okkupasjonen* er også klart privilegerte tegn.

Jeg siterte i forrige kapittel motstandsmann Stein Lier-Hansen, da han uttalte seg om museets planer i 1999: «Det går ikke an. Man gjør Quisling til en legende ved å stille ham ut på museet. [...] Quisling falt av lasset i 30-årene. Man kan ikke fortsette å spille på det han gjorde før den tid.»¹³¹ Det er verdt å nevne nok en gang at Hansen presenteres i artikkelen som motstandsmann, og taler dermed ut ifra en ganske spesifikk posisjon. Selv om begrepet motstandsmann, eventuelt -folk, eller -kvinne i prinsippet kan ha en ganske vid betydning, betegner disse begrepene i det norske språket først og fremst dem som gjorde aktiv motstand mot nazistene og den tyske okkupasjonsmakten i Norge under 2. verdenskrig. Dette viser seg i at Hansen ganske enkelt presenteres som motstandsmann. Det nevnes ikke noe om hva han gjorde motstand mot. Ut ifra den posisjonen han uttaler seg – ikke bare som en av krigsgenerasjonen, men attpåtil en av dem som gjorde motstand – er det ikke overraskende at det som er relevant for Lier-Hansen, nettopp er Quisling i krigens og svikets lys. Fra en motstandsmanns perspektiv er Quisling først og fremst en landssviker og en forbryter. Det vises i at han avfeier det Quisling gjorde før landssviket som relevant, Quisling «falt av lasset.» Han impliserer at det har vært vanlig «å spille på» Vidkun Quislings aktiviteter før krigen. Dette kunne undergravet 2. verdenskrigdiskursens hegemoni, dersom det hadde vært riktig. Bruken av pronomenet «man» forutsetter i alle fall at det å rette oppmerksomheten mot førkrigstidens Quisling er noe folk flest gjør. Jeg kan ikke se at dette stemmer, i hvert fall ikke ut ifra mitt materiale. Hadde det vært tilfelle hadde muligens ikke utstillingen skapt så mye diskusjon. Han benytter seg utelukkende av språkhandlingen konstativer i dette lille sitatet, uten noen form for modalitet, og han trer heller ikke frem som subjekt. Han slår ganske enkelt ting fast som sanne: «Det går ikke an», «Quisling falt av lasset» og så videre. Hansen er altså

¹³¹ TA, artikkel, 3.7.1999

imot Quisling på museum generelt. I et innlegg fra Kolbjørn Thorsen er synspunktet noe av det samme, men fortsatt annerledes:

Vi er nødt til å høre om det onde for å lære, sier Vibeke Mohr, og vil sette landsforræderen Vidkun Quisling på fast utstilling på Fylkesmuseet.

Vi tror hun gjør en stor feil. Innfallsvinkelen blir gal. Fylkesmuseet har neppe så mye ressurser at de vil være i stand til å gjøre noe mer enn å sette Quisling på en pidestall. [...]

Mange er lei av de heroiske beretninger om «Gutta på skauen» og andre som aldri fikk den heder de fortjente, men det rettferdiggjør ikke en varig plass for Quisling. For; hvor stor betydning hadde egentlig prestesønnen fra Fyresdal på historiens gang. Tyskerne hadde sikkert stått i Norge 9. april 1940 uansett. Overløpere og meldere ville Terboven og Gestapo uansett fått.

Da står man kanskje bare tilbake med navnet Quisling som langt utenfor landets grenser ble synonymt med forræder.¹³²

Både Thorsen og Stein Lier-Hansen er imot utstillingen men har forskjellige synspunkter. For Thorsen handler det om museets evne til å fremstille Quisling på *den rette måten*. Hva den rette måten består i, er imidlertid uklart, noe jeg kommer tilbake til litt senere. Hvem er så Kolbjørn Thorsen? Hvem er det som taler her? Dette er en kommentar i en avis, og han presenteres med både bilde og navn. Noen tittel nevnes ikke, og hans innlegg er ikke trykket sammen med vanlige leserinnlegg, men for seg selv tidligere i avisen. Han uttaler seg også på andres vegne, jamfør bruken av pronomenet «vi» helt på begynnelsen. Hvem er dette vi'et? Det nevnes ikke. Det forutsettes altså at leseren vet hvem dette er. Dominerende språkhandling i Thorsens innlegg så langt er konstativer, men med en viss grad av modalitet, i hvert fall i første halvdel: «vi tror hun gjør en stor feil», «fylkesmuseet har neppe så mye ressurser», «tyskerne hadde sikkert stått i Norge 9. april uansett», «Da står man kanskje bare tilbake med navnet Quisling».

Vi ser at Thorsen stiller spørsmål ved Quislings relevans og betydning for historien. Jeg antar da at han mener historien om 2. verdenskrig. Selv om han taler ut ifra 2. verdenskrigdiskursen, er dette uvanlig. Ingen andre aktører innenfor denne underdiskursen bruker dette som argument. Faktisk nevnes det ikke i det hele tatt. Det er landssviket som er i fokus, ikke hvorvidt dette hadde noe å si i forhold til okkupasjon eller ikke okkupasjon. Thorsen stiller seg kritisk til innfallsvinkelen museet har lansert. Han siterer museumsdirektør Vibeke Mohr og forteller om hennes planer om «å sette landsforræderen Vidkun Quisling» på museum. Dermed er synet på Quisling gitt. Han fortsetter med referanser til 2. verdenskrig

¹³² TA, kommentar, 6.7.1999

med bruk av ord og uttrykk som «Gutta på skauen», «Norge 9. april 1940», «Terboven», «Gestapo.» Det er altså Vidkun Quisling i krigens lys han trekker frem. Her følger resten av innlegget:

For noe år siden var jeg med i en overflatisk diskusjon om bevaring av Faret sykehus. I utgangspunktet så jeg ingen særlig vits i å bevare verken bygninger eller innhold, fra en av psykiatriens mørkeste perioder. Da møtte jeg det samme argumentet om at også det vonde må bevares, for at vi skal lære. Og ut fra den vinkelen ble det forståelig. Da blir nemlig innfallsvinkelen en annen. I Buchenwald og Auschwitz har man gjenåpnet konsentrasjonsleirene og viser nazismens uhyrligheter mot menneskeheten. Da kan man oppleve hva despoter og maktmennesker med sinnsvake ideer kan utrette i en kamp for å utslette hele folkegrupper.

På samme måten ville man ikke kunne fortelle om Adolf Hitlers grusomheter med å gjenoppbygge Bunkerer i Berlin, og lage en utstilling der, eller lage en Hitler-utstilling i Ørneredet i de bayerske alper. I en slik sammenheng setter man dem bare opp på pidestaller.¹³³

Thorsen støtter argumentet om å bevare det onde i lærings hensikt, men ikke i denne saken. Han trekker inn Tysklands fører og hevder at man ikke kunne fortelle om «Adolf Hitlers grusomheter» ved å gjenoppbygge noen av dennes tilholdssteder. Den samlede argumentasjonen fremstår derfor som uklar: Thorsen ønsker ikke utstillingen, fordi han mener å forutse at museet vil stille Quisling på en pidestall. Samtidig stiller han spørsmål ved fyresdølens historiske betydning i forbindelse med krigen, og «krigen» er som sagt et privilegert tegn innen Quisling-diskursen. Så hevder han at en lignende utstilling om Hitler ikke ville få frem denne østerrikerens onde handlinger. Quislings betydning i historien er Thorsen altså usikker på, men samtidig trekker han en parallell til Adolf Hitler, hvis historiske relevans få stiller spørsmålstegn ved. Det ser ut til at han mener at en utstilling om Quisling burde få frem dennes onde sider, noe Telemark Museum etter hans mening ikke har ressursene til. Her ser vi altså 2. verdenskrigdiskursen i utspill og et klart definert moment innenfor denne underdiskursen hentes også inn, nemlig «ondskap.»

Thorsen trer frem som subjekt i denne delen av innlegget og forteller om sin subjektive opplevelse av en diskusjon om bevaring av Faret. Da forsto han argumentet om å ta vare på det vonde. Så er han over på konstativene igjen, og det er slutt på modaliteten. Men siden han har trådt frem som subjekt i forkant får dette et subjektivt preg. Dette er noe Thorsen selv mener. Samtidig blir dette vanskelig når han i begynnelsen av innlegget har åpnet med «vi tror.» Det blir uklart hvem han taler på vegne av.

¹³³ TA, kommentar, 6.7.1999

Han hevder også implisitt med sine henvisninger til bevaring av Faret sykehus, og konsentrasjonsleirene Buchenwald og Auschwitz, at vi må se på på *ofrene* dersom vi skal lære om det vonde. Han ser ut til å ha en bestemt oppfatning av hva det vonde er og hva Mohr har ment med dette, men det er ingen selvfølge at Mohr med «det vonde» mener konsekvensene Quislings valg fikk for enkeltmennesker. Dermed trekker han både på den overordnede 2. verdenskrigdiskursen der tegnet «offer» står sentralt, og den konservative fløyen av museumsdiskursen. Når 2. verdenskrig skal på museum, har det tradisjonelt vært en selvfølge at det enten er ofre eller motstandsfolk det fortelles om.

6.2.1 Krig, landssvik og valg

[...]det er så uendelig mye mer enn personen Vidkun Quisling å gripe tak i. Man kunne jo ha laget en utstilling om Telemark under okkupasjonen. Da ville Quisling og Nasjonal Samling falt inn som en naturlig del. Begge sider ville ha kommet fram.¹³⁴

Telemark Museum møtte motstand internt, fra et av styremedlemmene, en mann ved navn Arnulf Rafgård. Jeg vil ta dette mer nøye for meg litt senere i kapittelet. Hva Rafgård her mener med «begge sider» er uklart for meg. Mener han begge «parter» som quislinger og jøssinger, eller mener han den positive siden og den negative siden av Quisling? Uansett ser han ut til å ha forutsatt at utstillingen som ble planlagt bare kom til å formidle én side av saken. Sannsynligvis oppfattet han det slik fordi Quisling ble løsrevet fra sin «naturlige» plass ved å bli lansert som utstillingsobjekt i seg selv, og ikke i en spesiell sammenheng.

Som vi ser kretser Rafgårds argument rundt nodalpunktet *krig*. Han snakker om okkupasjonen i Telemark og hevder at det er der Quisling og NS er «en naturlig del.» Det har han rett i. Denne debatten er full av eksempler på at Quisling som tema nesten er umulig å skille fra 2. verdenskrig. De to konkurrerende underdiskursene i Quisling-diskursen demonstrerer også dette. Rafgård ser ut til å ha oversett at denne utstillingen nettopp skulle la «begge sider» komme til uttrykk, både quislinger og jøssinger, og både gode og onde sider av Quislings personlighet. Utstillingen skulle vise hele bildet. Særlig viktig i denne sammenheng var *valgene* Vidkun Quisling tok.

I det følgende avsnittet vil jeg nøye ta for meg en ganske spesifikk del av prosessen som pågikk når Quisling skulle på museum. En av aktørene er Norsk Hjemmefrontmuseum – fra nå av forkortet til NHM – med andre ord en viktig aktør innenfor formidlingen av

¹³⁴ Varden, artikkel, 22.12.2006

historien om 2. verdenskrig i Norge. De formidler historien om dem som kjempet aktivt mot okkupasjonsmakten, og disse har en opphøyet status i det kollektive minnet om 2. verdenskrig. Quislings *valg* er sentrale i diskusjonen mellom NHM og Telemark Museum, derfor har jeg tatt det med som et punkt i underoverskriften.

Quisling-utstillingen gikk gjennom flere faser og utforminger. I en konseptbeskrivelse fra 2005 beskrives målet med utstillingen slik: «Utstillingen skal, med Quisling som eksempel og skjebne, bidra til debatt og refleksjon rundt to grunnpilarene *valgfrihet* og *ytringsfrihet*.»¹³⁵ Overordnede føringer for konseptet beskrives som museet som dialoginstitusjon og bidragsyter til samfunnsutviklingen, altså i tråd med Museumsmeldingen fra 1995 og Stortingsmelding nr. 48. fra 2002, jamfør kapittel 5. Konseptet som skisseres er noe annerledes enn slik den endelige utstillingen ble. Valg, og det å velge, skulle være sentralt. Publikum skulle først bli presentert for Quislings liv og gjerninger, og deretter selv få mulighet til å ta stilling til flere av valgene Quisling tok. Dette skulle foregå i et rom konstruert som et valglokale med båser og urne. Eksempler på valg skulle være valget av det militære som levevei, å velge og hjelpe i forbindelse med Russland og Nansen, og valget av en totalitær ideologi med mer. Quisling skulle altså plasseres i en større kontekst og relateres til samtiden og målgruppen, ungdom mellom 14 og 20 år. Quisling skulle også presenteres fra to ulike vinkler. Ei dame ved navn Inger Cecilie Stridsklev skulle presentere Quisling som en *fører*, og Arnfinn Moland fra Hjemmefrontmuseet skulle presentere ham som en *forfører*.¹³⁶ Dette konseptet fikk negative reaksjoner ikke minst fra NHM:

Vi har gått grundig gjennom det konsept for en utstilling om Vidkun Quisling i Telemark museum i 2006, og vi ser store svakheter i sammenstillingen av begrepene fragmentering og dekonstruksjon nettopp i forhold til et så sentralt og avgjørende navn i norsk historie som Quisling. At en person som gjennom sin handlemåte til fordel for diktatur og knebling av ytringsfriheten, praktisk talt verden over har blitt synonym med begrepet «forræder», i en utstilling 66 år etter skal presenteres gjennom honnørbegrepene *valgfrihet* og *ytringsfrihet*, virker søkt. Konseptet er gjennomsyret av en postmodernistisk holdning til historiefaget og til fakta som sådan – og en postmodernistisk tilnærming til nettopp fenomenet Quisling er vel neppe egnet til å høyne bevisstheten om demokrati vs diktatur, rasisme og fremmedfiendtlighet hos ungdom i alderen 14-20 år, som er en av hovedmålgruppene.¹³⁷

¹³⁵ «KONSEPT, Sak: Quisling-utstilling 2006,» notat til rådgivere for utstillingen fra Telemark Museum, 10.9.2005

¹³⁶ Inger Cecilie Stridsklev er barn av foreldre som var med i Nasjonal Samling, og driver en forening for NS-barn, som blant annet fokuserer på det norske samfunnets ansvar for deres lidelser (http://www.nrk.no/programmer/radioarkiv/sann_er_livet/samfunn/sosial/579595.html)

¹³⁷ «Quisling-utstilling 2006 – tilsendt konsept» - skriv fra Telemark Museum, sendt til Vibeke Mohr på e-post, 24.10.2005, kl. 09.54

Dette er utdrag av et skriv sendt over e-post til Vibeke Mohr fra Arnfinn Moland, leder for Norsk Hjemmefrontmuseum. Det er altså snakk om en henvendelse fra én offentlig institusjon til en annen, og denne kilden skiller seg derfor fra de jeg tidligere har brukt, som hovedsakelig har vært fra avisene. Skrivet er ikke underskrevet med navn. Det står bare: «For ordens skyld: Vi som er tilknyttet NHM mener at en utstilling om Quisling i høyeste grad er på sin plass.» Det henvises også til et «vi» helt i begynnelsen av skrivet. Altså tales det på vegne av en hel gruppe mennesker, sannsynligvis de som har tilknytning til NHM. Dominerende språkhandling er nok en gang konstaterer, her med en viss grad av modalitet som ellers stort sett er fraværende i resten av skrivet: «en postmodernistisk holdning [...] er vel neppe», konseptet «virker søkt».

I motsetning til Kolbjørn Thorsen, stiller ikke NHM spørsmål ved Vidkun Quislings historiske relevans, men omtaler ham som en «sentral» og «avgjørende» del av norsk historie. Siden det er NHM som uttaler seg er det klart hvilket perspektiv på Quisling det her er snakk om. Quisling er hovedsakelig relatert til 2. verdenskrig. Men vi snakker også om et bestemt perspektiv på 2. verdenskrig, nemlig sett fra hjemmefrontens ståsted. I 2. verdenskrigdiskursen er *krig* og *forræder* overordnede tegn. Det aller meste som Quislingdiskursen ellers innebærer av tegn relateres i forhold til disse, og andre tegn som det forsøkes innføres blir sett på som irrelevante dersom de ikke korresponderer. Nå står det ikke i konseptbeskrivelsen noe om at Quisling skal presenteres *gjennom* begrepene valgfrihet og ytringsfrihet. Han skal fungere som *eksempel* slik at debatten rundt disse kan starte. Men temaene ytringsfrihet og valgfrihet har ifølge NHM ikke noe med Quisling å gjøre. Det er en «postmodernistisk holdning til historiefaget og til fakta som sådan.» Begrepet «postmodernisme» er et noe diffust begrep, og er ifølge leksikondefinisjonen en betegnelse på «delvis forbundne nyorienteringer innen åndslivet».¹³⁸ Slik jeg tolker dette utsagnet er en nyorientering rundt Quisling altså ikke på sin plass, i hvert fall ikke når bevisstheten rundt demokrati versus diktatur skal høynes. NHM hevder videre:

Når vi ser bort fra Quislings valg på 20-tallet, da han etter press oppgav sin militære karriere for å fullføre hjelpearbeidet i Russland, går hans øvrige valg konsekvent i demokratiets disfavør og i favør av fascisme og nazisme. I alle disse valg viste det seg av langt over 90 % av befolkningen ikke hadde de samme problem med å ta et valg som det i dag ikke er noen uenighet om er såkalt «rett.»¹³⁹

¹³⁸ <http://snl.no/postmodernisme>

¹³⁹ «Quisling-utstilling 2006 – tilsendt konsept» - skriv fra Telemark Museum, sendt til Vibeke Mohr på e-post, 24.10.2005, kl. 09.54

Her ser vi en diskusjon rundt Quislings valg, og her er NHM mer bastante i sine påstander. Det påstås 1) at Quisling oppga sin militære karriere som resultat av press, 2) at over 90 % av befolkningen tok andre valg enn ham, og 3) at det ikke er noen som helst uenighet rundt riktigheten av disse valgene i dag. Påstand nummer to kan til en viss grad begrunnes ut ifra statistikker fra stortingsvalg i 1930-årene og medlemstall i Nasjonal Samling, mens den første og tredje kan diskuteres. For eksempel beskriver Hans Fredrik Dahl Quislings valg i forbindelse med hungersnøden i Ukraina som at han «brøt opp fra en sikker offiserskarriere, der han antakelig ville endt som general før eller senere, for å vie seg til Fridtjof Nansens idealistiske internasjonale hjelpearbeid.»¹⁴⁰ Denne beskrivelsen er noe annerledes enn den NHM kommer med. NHM konstaterer altså noe som kan diskuteres, men det skal ikke jeg gjøre her. Det som er viktig er at det ikke er noe språklig spor av dette i avsnittet. Det brukes ingen form for modalitet og slås bare fast som udiskutabelt. Først trekkes det frem et unntak i Quislings valg – valget han tok om å bedrive hjelpearbeid i Russland – før valgets status *som valg* undermineres da det hevdes at det ble gjort under press. Så trekkes ordene fascisme og nazisme inn, for øvrig viktige tegn innen Quisling-diskursen. Og deretter gjøres Quisling til en avviker i og med at resten av befolkningen ikke «hadde de samme problem» (Quisling hadde altså et problem) med å velge rett, og det understrekes at det i dag ikke er noen uenighet om hva det riktige valget var. NHM fjerner alt som kan kvalifisere som nyanser med denne setningen, og de fortsetter:

Det gis skinn av at Q. stod overfor vanskelige valg som han kjempet med seg selv om, og at disse gjerne var allmennmenneskelige som de fleste besøkende i en eller annen form vil møte. Så valgte han feil, men – og det ligger liksom i luften – han kunne ha valgt annerledes. Ja, men da hadde han ikke vært den Quisling som gjør han til objekt for en utstilling.

Det impliseres her at valgene Quisling tok ikke var vanskelige, at han ikke kjempet med seg selv og at de ikke er allmennmenneskelige. Det ligger til grunn en oppfatning av Quisling som nazist og spesielt landsforræder tvers igjennom. Han får status som et unikum, eller en avviker. Det er ikke allmennmenneskelige valg vi snakker om her, ifølge NHM. Det er heller ikke relevant at han kunne ha valgt annerledes, for «da hadde han ikke vært den Quisling som gjør han til objekt for en utstilling.» Altså er NHM kun interessert i å stille ut *landssvikeren* og *krigens* Vidkun Quisling, ikke en annen mulig Quisling.

¹⁴⁰ Hans Fredrik Dahl "Quisling-rollen i komparativt perspektiv" i Larsen (red.) (1999):100-101

Skrivet kom ikke fra en hvilken som helst offentlig institusjon. NHM har mye prestisje da det forvalter en historie som ansees som svært kostbar i norsk kultur der den har en mytisk posisjon. NHM fjerner nyanser når de omtaler Quisling, og nettopp en slik forenkling er en del av mytologiseringsprosessen. Påstandene fremmes også stort sett som udiskutable og selvfølgelig, og de kan det fordi de i stor grad harmonerer med det kollektive minnet om 2. verdenskrig i Norge. Der er Quisling først og fremst landsforræderen. For øvrig er det viktig å minne om at dette ikke er et offentlig dokument på samme måte som det som trykkes i avisene. Hadde det vært tilfelle, hadde muligens NHM uttrykt seg annerledes.

Arnfinn Moland sier i e-posten til Vibeke Mohr at han også har sendt konseptbeskrivelsen til en professor ved navn Oddvar Høidal ved San Diego State University, og føyer til at «Han er etter mitt skjønn den beste – og mest pålitelige – kjenner av Vidkun Quislings liv og gjerning.»¹⁴¹ Også Høidal stiller seg kritisk til konseptet:

Hele konseptet som Telemark Museum legger frem, gir inntrykk av at hensikten er å skape en mer positiv tolkning av Quisling – som et menneske som kanskje gjorde noen uheldige valg, men som allikevel alltid hadde idealistiske motiver, og som bare ønsket å gjøre sitt beste for landet. En sådan tolkning er bygget kun på det Quisling-syn som eksisterer blant hans apologeter, men er ikke begrunnet i faghistorisk forskning. At museet kan tenke seg å benytte amatører som Inger Cecilie Stridsklev, som er fullstendig partisk i sin mening om Quisling, i en utstilling som har til hensikt å frembringe «debatt og refleksjon rundt grunnpillarene valgfrihet og yringsfrihet», bare bekrefter hvor useriøs museets konsept er. Stridsklevs fordommer til fordel for Quisling og tidligere medlemmer av Nasjonal Samling er lett å dokumentere. F.eks. skrev hun innlegg i Varden som angrep dokumentarfilmen om Quisling før filmen var filmet ferdig.

Forhåpentlig blir konseptet helst skrinlagt, eller i det minste sterkt forandret. Hvis ikke, og en Quisling-utstilling virkelig blir satt opp etter konseptplanen, bør museets ledelse kritiseres med all faglig tyngde.¹⁴²

Skrivet er sendt til Vibeke Mohr fra professor Oddvar Høidal via Arnfinn Moland. Det er siste delen av et to siders langt skriv jeg har sitert her. Skrivet er imidlertid ikke underskrevet. Det er også verdt å nevne at Oddvar Høidal står bak boken *Quisling – en studie i landssvik* utgitt av Universitetsforlaget i 1988. La meg dvele litt ved akkurat dette. For det første har Moland selv tatt initiativ til å involvere Høidal i prosessen fordi han anser ham som «den beste.» For det andre viser tittelen på Høidals bok hvilket perspektiv han har på Quisling. Tittelen på boka

¹⁴¹ E-post fra Arnfinn Moland til Vibeke Mohr fra 24.10.2005, kl. 09.54

¹⁴² «Kommentarer til Telemark Museums konsept for Quisling-utstilling» - skriv av professor Oddvar Høidal, sendt via e-post fra Arnfinn Moland til Vibeke Mohr den 24.10.2005, kl. 09.54

signaliserer at Quisling er brukt til å studere landssvik som fenomen. På bokkilden.no står også følgende om boka:

Biografien omfatter hele Quislings liv og politiske virksomhet; fra barneårene i Fyresdal til henrettelsen på Akershus festning 24. oktober 1945. Hans betydning for ettertiden er også dekket. Fremstillingen er i første rekke konsentrert om den rolle Quisling til enhver tid spilte i det politiske liv.¹⁴³

Selv om Høidal har dekket hele Quislings liv, har han altså konsentrert seg om en bestemt side av mannen, nemlig den politiske.

Høidal garderer seg noe når han ytrer sine meninger. Han beskylder ikke museet direkte for å ha den hensikt å skape et mer positivt bilde av Quisling. Han sier at det er det konseptbeskrivelsen «gir inntrykk av.» Men han trekker paralleller til Quislings tilhengere, jeg forutsetter i hvert fall at det er det han mener med «apologeter». Han opprettholder altså en sterk kobling mellom det å tenke på Quisling som en med «idealistiske motiver, og som bare ønsket å gjøre sitt beste for landet» og det å være Quisling-sympatisør. Han sier også at et slikt syn på Quisling ikke «er begrunnet i faghistorisk forskning», og han kaller Inger Cecilie Stridsklev for amatør og museets konsept for useriøst. Implisitt beskylder han altså Telemark Museum for både å være uprofesjonelt og å ha til hensikt å gå Quisling-sympatisørers ærend. Han ser ut til å ha oversett at også Arnfinn Moland skulle komme til orde med sin versjon av Quisling, noe som nevnes i konseptbeskrivelsen. Høidal er klar over at det finnes ulike syn på Quisling, men at museet ønsker å hente inn et som ikke samsvarer med Quisling som landssviker, kaller han useriøst. Han ser ut til å mene at det bare finnes ett syn på Vidkun Quisling som kan kalles korrekt. Han skriver også at Inger Cecilie Stridsklev er «fullstendig partisk i sin mening om Quisling.» Han anklager henne altså for å være unyansert. Hennes meninger er «ikke begrunnet i faghistorisk forskning.» Han ser ikke ut til å ha noen tanke om at den faghistoriske forskningen også kan være partisk. Selv har han skrevet en bok om Quisling som handler om landssvik og politikk. Høidal kan imidlertid støtte seg på et professorat og dessuten en hegemonisk diskurs. Hele hans kommentar vitner om hvor støtt 2. verdenskrigdiskursen står, og hvor vanskelig den er å utfordre. Jeg nevner igjen at han kaller museets konsept – som kan sees som en utfordring til 2. verdenskrigdiskursen – for «useriøst.»

Dominerende språkhandling i tekstutdraget er konstativer. Det gjelder for så vidt hele skrivet. Han slår fast påstandene sine som kjensgjerninger, men bruker verken sitt yrke eller

¹⁴³ <http://www.bokkilden.no/SamboWeb/produkt.do?produktId=133773>

boka han har skrevet som støtte. Årsaken til dette er sannsynligvis at han ikke ser behovet, da han ytrer meninger som i stor grad harmonerer med det kollektive minnet og som derfor er omringet av en sosial konsensus. Han trer heller ikke frem som subjekt noe sted i teksten, og benytter ingen form for modalitet. Han er sikker i sine formuleringer. Siste delen av tekstutdraget er interessant. Det kan se ut til at han kommer med en slags trussel i form av et direktiv. Han sier at dersom konseptet ikke blir endret og Quisling-utstillingen settes opp på den måten som er beskrevet «bør museets ledelse kritiseres med all faglig tyngde.» En eksplisitt trussel er det likevel ikke, i og med at han bruker verbet «bør», fremfor for eksempel å skrive «kommer museets ledelse til å bli kritisert.» Jeg forutsetter at Høidal var klar over at dette kom til å bli videresendt til Telemark Museum. Da er det åpenbart at han her prøver å bevege museets ledelse i en viss retning. Hva mener han så med «all faglig tyngde»? Historikere? Museologer? Sannsynligvis begge deler. Han sier, om enn ikke rett ut, at museet risikerer å få akademia mot seg.

Moland og Høidal ble hørt. Museet skrinla dette konseptet, og utstillingen ble utsatt.¹⁴⁴

6.2.2 Forbryteren

Et ord som brukes hyppig innen 2. verdenskrigdiskursen, er *forbryter* og *forbrytelse*. Da dreier det seg ikke bare om landssvik, men om andre konsekvenser Quislings valg fikk.

Prinsipielt er jeg motstander av å lage en utstilling om Norges verste forbryter. Først fordi hans forbrytelse mot Norge og det norske folk var så stor at han ikke fortjener å bli tatt fram. Fordi hans forbrytelse var så omfattende at en utstilling ikke kan bli dekkende. I hans navn ble 16 nordmenn henrettet. Han lot en politimann henrette fordi han nektet å arrestere noen jenter som ikke hadde møt til arbeidstjeneste. Hvis dere ikke har lest rettsaken mot Quisling burde dere gjøre det.¹⁴⁵

Dette er en personlig henvendelse til Telemark Museum, sendt via e-post til museet fra Bjarne Johansen. Han begrunner ikke sin oppfatning ut ifra personlige erfaringer, eller følelser, men ut ifra prinsipp. Han omtaler heller ikke utstillingen som en utstilling om Quisling, men en utstilling om «Norges verste forbryter.» Dermed er hans perspektiv på Quisling gitt. Quisling var i hovedsak en forbryter. Vi ser at han ikke nevner landssviket eksplisitt, men ser på konsekvensene Quislings handlinger fikk for enkeltindivider. Han ser for øvrig ut til å være delt i sin videre argumentasjon for hvorfor Quisling ikke burde på museum. På den ene siden

¹⁴⁴ Museet offisielle begrunnelse for utsettelsen var «hensyn til konsolideringen av museene i midtre og nedre Telemark» - Varden, notis, 6.1.2006

¹⁴⁵ E-post sendt til Telemark Museum fra Bjarne Johansen, 14.12.2006 kl. 19.38

hevder han at Quisling ikke har gjort seg fortjent til å være på museum. Her ser vi legitimeringsdiskursen med sin konservative holdning til museum som et sted for helter og ikke skurker – jf. kapittel 5. På den andre siden mener Johansen at en utstilling ikke kan dekke omfanget av Quislings forbrytelser. Da er det ikke lenger den potensielle legitimeringen det er snakk om, men et museums eller en utstillings kapasitet til å formidle en historie. Det er ifølge Johansen en spesifikk historie som skal fortelles, nemlig historien om Quislings forbrytelser og ofrene for disse. Johansen ser også ut til å ha en idé om at museet muligens ikke har satt seg ordentlig inn i historien, at de ikke helt vet hva de driver med og oppfordrer dem til å lese rettsaken mot Quisling. Kanskje mener han at de dersom de fikk mer kunnskap om forbryteren Vidkun Quisling vil droppe utstillingen. Johansen ser ut til å insistere, ettersom han sender en personlig e-post direkte til museet. Han skriver ikke leserinnlegg som svært mange andre motstandere av utstillingen gjør.

Telemark Museum møtte som tidligere nevnt også motstand internt. Styremedlemmet Arnulf Rafgård gikk åpent ut i media og kritiserte planene om Quisling-utstillingen:

Som medlem av styret i museet har jeg forsøkt å stoppe denne utstillingen, men det nytter ikke. Jeg får dessverre ingen støtte. [...] Det er ikke til å forstå. Lista over denne mannens forbrytelser er lang som hundre vonde år. Dersom museet mangler «gjenstander» å stille ut, foreslår jeg at man som en start kopierer portretter av alle de nordmenn han ble kjent skyldig i å medvirke til drap på. Da har man dekket de fleste vegger i utstillingssalen.¹⁴⁶

Rafgård var på dette tidspunktet nestleder i museets styre. Denne artikkelen kom ut dagen etter at Hilde Fiskum hadde gått ut i mediene og etterlyst Quisling-effekter.¹⁴⁷ Det er verdt å merke seg at Rafgård har gått ut i mediene i stedet for å ta denne debatten internt. Han presenterer seg selv som styremedlem. Det gjør også journalisten som har skrevet artikkelen. Han er nøye med å påpeke sin mindretallsposisjon og at han er alene: «Jeg har forsøkt å stoppe utstillingen», «Jeg får ingen støtte.» Derfor synes jeg det er uklart å se hva han uttaler seg som, styremedlem ved Telemark Museum, eller privatperson? Man kunne forventet at et styremedlem hadde begrenset sine betenkninger til lukkede rom. En privatperson har imidlertid ikke denne begrensningen.

I likhet med Bjarne Johansen er Rafgård opptatt av Quisling som forbryter og tar i bruk en del språklige virkemidler som virker forsterkende. Han sier at lista over forbrytelsene er lang «som hundre vonde år» og bruker uttrykket «medvirket til drap på» fremfor mer

¹⁴⁶ Varden, artikkel, 22.12.2006

¹⁴⁷ Varden, artikkel, 21.12.2006

politiske beskrivelser som for eksempel «underskrev henrettelsene til» eller «godkjente deportasjonen av.»

På spørsmål om ikke dagens ungdom burde få kjennskap til Vidkun Quisling og det han sto for svarer Rafgård:

Jo, jo, jo. Men jeg har ikke noen tro på at museet vil lykkes i sitt forsett gjennom den planlagte utstillingen. Jeg frykter at han blir framstilt som en gåte. Da hjelper det ikke å framheve hans blå øyne. I virkeligheten, og uansett hvordan man ser på det, så var Quisling den verste banditten vi har hatt her i landet. Han sporet av og ble et maktmenneske. [...] Man glemmer enkeltskjebnene, dødsdommene som han underskrev, jødenes situasjon... Jeg tror utstillingens tema sjenerer mange mennesker.¹⁴⁸

Rafgård beveger seg her bort fra offer- og forbrytelsesargumentet, og stiller spørsmål ved museets evner til å fremstille historien på den riktige måten. Han frykter imidlertid ikke pedestallen som Kolbjørn Thorsen var redd for, men at Quisling skal fremstilles «som en gåte.» Rafgård mener ikke Quisling er en gåte, men at han er «den verste banditten» Norge har hatt «uansett hvordan man ser på det.» Det er slik det er i «virkeligheten.» Rafgård benytter seg av språkhandlingen konstaterer uten noen form for modalitet. Han slår alt dette fast som sant og utelukker andre tolkninger eller syn på Quisling. Dette er også en artikkel fra desember 2006. Utstillingen åpnet i mai 2007. Rafgård hadde altså ikke sett utstillingen, men han fått innblikk i noen av utstillingsplanene. På denne bakgrunn påstår han at enkeltskjebnene, dødsdommene Quisling underskrev og jødene er glemt. Jeg er ikke helt sikker på hvem han mener har glemt dette, i og med at han sier «man glemmer.» Mener han museet som lager utstillingen? Mener han at planene om utstillingen fører til dette, eller at utstillingen vil føre til dette? Sannsynligvis er det en konklusjon han har trukket fordi det var en utstilling som skulle handle om Vidkun Quisling som person. Det var i hvert fall dette som ble ytret i mediene fra dem som representerer motdiskursen under den overordnede Quisling-diskursen, nemlig helhetsdiskursen.

6.3 Helhetsdiskursen

Jeg har kalt motdiskursen for helhetsdiskursen fordi den fremmer et syn på Quisling som omfatter hele mennesket, ikke bare landssvikerer eller forbryteren. I dette ligger et forsøk på å løsrive tegnet «Quisling» delvis fra tegnet «krig.» Sistnevntes status som nodalpunkt i Quisling-diskursen blir dermed utfordret. Vidkun Quisling var 53 år i 1940 da landssviket ble

¹⁴⁸ Varden, artikkel, 22.12.2006

begått. Bak seg hadde han både en barndom og en ungdomstid, en lang militær karriere, en periode som hjelpearbeider i det sultrammede Ukraina og en periode som forsvarsminister i en regjering dannet av Bondepartiet. Det er altså mye å si om Quisling utover hans handlinger under 2. verdenskrig. Nodalpunkter innenfor helhetsdiskursen er *menneske* og *helhet*, *barn* og *hjelpearbeider*. Avmystifisering, eventuelt normalisering og det jeg kaller menneskeliggjøring og avdemonisering er også viktige, om enn underliggende punkter.

6.3.1 Menneske og helhet

Quisling omtales av aktørene innenfor helhetsdiskursen som et *menneske*, ikke bare som en landsforræder eller en krigsforbryter. Målet med utstillingen skulle være og fremstille ham slik han var, ikke som en gåte eller en reinkarnasjon av ondskapen. Den viktigste aktøren som italesetter helhetsdiskursen er Telemark Museum:

Telemark Museum vil gi et balansert bilde av Vidkun Quisling og hvilken rolle han har i norsk historie. Vi vil formidle hvem personen Quisling var, og hvilke konsekvenser hans gjerninger fikk for enkeltpersoner og for landet.¹⁴⁹

Dette sitatet er hentet fra prosjektbeskrivelsen for Quisling-utstillingen slik den ble i sin endelige form. Det uttrykker formålet med utstillingen. Museet er nøkterne i sin språkbruk her, men det er verdt å merke seg bruken av ordet «balansert» og at de ikke bare ønsker å gi et balansert bilde av personen, altså *mennesket*, men også et balansert bilde av dennes *rolle i norsk historie*. Verken 2. verdenskrig eller landssvik nevnes med et ord. Derfor er det vanskelig å se hva de egentlig mener. Mener de å balansere bildet av Quislings rolle under okkupasjonen, eller mener de å gi et bilde av hele historien om Quisling? Dette er imidlertid et internt skriv. I avisene er aktørene innenfor denne diskursen mer tydelige:

Vi vil vise Vidkun Quislings alminnelige, menneskelige sider – sider som vi alle har. At en person ikke bare er god eller ond. Det hadde vært langt enklere å lage en utstilling om en person som er tvers igjennom ond. Men da kunne publikum fjerne seg fra personen.¹⁵⁰

Det er prosjektleder og museumspedagog, Hilde Fiskum, som uttaler seg her, og hun trekker inn et annet moment i Quisling-diskursen, nemlig ondskap. Normalisering er også viktig. Quisling skal plasseres på samme nivå som andre gjennom en visning av hans «alminnelige,

¹⁴⁹ Prosjektbeskrivelse for Quisling-utstillingen 2007 ved Telemark Museum, 21.2.2007, s. 4

¹⁵⁰ Hilde Fiskum, artikkel, Levende historie 04-2007

menneskelige sider.» Fiskum antyder også at det er en større, bakenforliggende ambisjon, nemlig at museet ønsker å demonstrere at et menneske ikke bare er det ene eller det andre, altså god eller ond. Her ser vi at nodalpunktet *balanse* kommer til uttrykk. Hun påpeker også at det å bare belyse Quislings negative sider, eller fremstille ham som et gjennomgående ondt menneske, ville gjort det enklere for publikum å «fjerne seg fra personen.» Det hadde også vært det enkleste for museet, hevder hun, hvilket hun sannsynligvis har rett i. Men jeg må minne om en konklusjon jeg trakk frem i kapittelet om museumsdiskursen, nemlig at mange har problemer med Quisling alene som utstillingsobjekt uansett hvordan han skal fremstilles. Hun sier her indirekte at hun ønsker å bringe Quisling nærmere folk flest. Hun ønsker at publikum ikke skal distansere seg fra ham. Dette jobbet museet for å få til på flere måter:

Vi fremstiller Quisling som den mannen han var, så kan folk tenke selv etterpå. Det at vi har tatt ut en brikke og satt inn speil i portrettet hans er nettopp for at folk skal kunne tenke: kunne dette skjedd med meg? Kunne jeg blitt sånn? Både han og jeg, og de fleste andre barn lekte med gyngestoler og hadde nok en ganske lik oppvekst. Men for hans vedkommende gjorde han et grovt feilskjær litt seinere i livet.¹⁵¹

Det er igjen Hilde Fiskum som uttaler seg. Hun etterlyser at folk skal gjøre opp sin egen mening om Vidkun Quisling ut ifra fakta som museet presenterer. De vil fremstille ham «som den mannen han var.» Dette er ambisiøst. Sannsynligheten for at museumspublikummet klarer å legge fra seg Quisling som landssviker er liten. Men forsøket på normalisering og avmystifisering viste seg tidlig i selve utstillingen. Noe av det første som møtte utstillingspublikummet var et puslespillportrett av Quisling, der noen brikker manglet. En av brikkene var byttet ut med et speil, en svært bevisst bruk av symbolikk fra museets side, som Hilde Fiskum forklarer her.¹⁵² På den måten ønsket museet å få publikum til å sammenligne seg selv med Quisling. Speilbrikken signaliserer imidlertid mer enn som så. Den plasserer Quisling blant folk flest ved at en hver kan se sitt eget speilbilde i ansiktet hans. Det kan ses som et forsøk på å oppheve hans status som et monster, som en avviker, som ondskapsfull. Det er en oppfordring til at folk skal prøve å identifisere seg med Quisling. Likevel var ikke speilbrikken tilstrekkelig. Det måtte andre virkemidler til. Vi ser at Fiskum nevner gyngestolen. Her kommer også ønsket om å normalisere og avmystifisere til uttrykk. «Både han [Quisling] og jeg, og de fleste andre barn» sier hun. Hun påpeker at Quisling stort sett hadde akkurat det samme utgangspunktet som andre barn. Han var ikke født landssviker eller

¹⁵¹ Hilde Fiskum, artikkel, TA, 15.5.2007

¹⁵² Jf. kapittel 2

nazist. Dette var «feilskjær» senere i livet, valg han tok som fikk alvorlige konsekvenser. Å omtale Quislings gjerninger som «feilskjær» er uvanlig, både i denne debatten og i andre samtaler om ham. Det demonstrerer hvordan helhetsdiskursen er en sterkt utfordrende diskurs. Den utfordrer, eller forsøker å utfordre, det kollektive bildet av Quisling.

Utstillinga utfordrar den sterke førestillinga om Quisling som inkarnasjonen av forræderi. I rettsoppgjeret etter krigen var alle NS-medlemmer straffa. Quisling og NS-vart så å seia synonym for det å ha stått på feil side. [...] Effekten av å visa fram eit så komplisert bilete av Quisling er stor. Det får fram refleksjon, og det er bra. [...] Ved å velja ei nøktern framstilling, blir Quisling eit mangefasettert menneske. Det bringar han ubehagelig nært oss. Og akkurat det er utfordrande.¹⁵³

Det er her Terje Emberland, forsker ved Holocaust-senteret, som uttaler seg. Han hevder at museet har nådd sitt mål og klart å gjøre Quisling til et «mangefasettert menneske.» Han mener også at utstillingen har lyktes i sin avdemonisering. Den har i hvert fall klart å utfordre en rådende oppfatning. Han trekker også inn etterkrigstidens rettsoppgjør her, sannsynligvis for å forklare opphavet til forestillinga om Quisling som «inkarnasjonen av forræderi.» Emberland påpeker også en viktig del av det kollektive minnet om 2. verdenskrig, da han sier at ord som Quisling og NS i etterkrigstiden nærmest tilsa det å ha «stått på feil side.» Det er verdt å merke seg at det i diskursen om 2. verdenskrig – både som overordnet og underordnet diskurs – ikke bare er snakk om den ene siden og den andre siden, men den *riktige* siden og den *gale* siden.

Emberland benytter seg som vi ser av språkhandlingen konstaterer, uten bruk av modalitet, med unntak av i setningen «Quisling og NS-vart så å seia synonym for det å ha stått på feil side.» Han signaliserer heller ingen subjektiv tilknytning. Det er interessant i og med at det hovedsakelig er en utstilling vi snakker om her og strengt tatt bare én tolkning av det som vises der. Emberland presenteres imidlertid som forsker ved Holocaustsenteret, og uttaler seg altså som fagmann, ikke bare en «hvilken som helst» museumspublikummer. Dette gir tyngde til det han sier, selv om det er en subjektiv tolkning.

6.3.2 Barnet og hjelpearbeideren

Museer skal ikke behage og bekrefte publikums fordomme. Det er faldet mange for brystet, at vi i udstillingen har medtaget Quislings gyngest fra barndommen. Kan et monster have været et ganske

¹⁵³ Terje Emberland, artikkel, Klassekampen 18.5.2007

almindelig barn? Mange har ligeledes kritiseret, at vi har medtaget hans store indsats for Fridtjof Nansens hjelpeforanstaltninger under hungersnøden i Ukraine i begynnelsen af 1920'erne. Nansen konstaterede i et anbefalingsbrev, at Quisling havde gjort et fremragende arbejde i den humanitære tjeneste.

Vi forsøger at inddrage så mange aspekter omkring mennesket og politikeren Quisling, så motstanderne måske udbryder: Tænk, han rummede også gode sider!¹⁵⁴

Her er det igjen museumspedagog og prosjektleder for Quisling-utstillingen, Hilde Fiskum, som uttaler seg. Vi ser at hun trekker på brudd-diskursen under museumsdiskursen ved å påpeke at et museum verken skal behage eller bekrefte. Hun forteller også at museet har hentet inn barndommen til Vidkun Quisling og hans humanitære arbeid i samarbeid med Nansen i Ukraina. Når museet sier i prosjektbeskrivelsen at de ønsker «å gi et balansert bilde av Vidkun Quisling og rollen han spilte i norsk historie», mener de altså å tilføre andre deler av Quislings personlige historie, ikke nødvendigvis balansere synet på rollen han spilte i 2. verdenskrig. Tegnet «forræder» forblir altså sentralt, men dets privilegerte status utfordres. Grunnen til de negative reaksjonene på å hente inn Quislings barndom og hjelpearbeid, skyldes den andre underdiskursens hegemoni, altså 2. verdenskrigdiskursen. Hva har en gyngest og humanitært arbeid med landssvik og krig å gjøre? Ifølge 2. verdenskrigdiskursen er Vidkun Quisling først og fremst en «forræder» og en «forbryter.» Dette er som nevnt privilegerte tegn. Fiskum nevner derimot ikke landssviket eller andre forbrytelser, hun henviser bare indirekte til folks oppfatning av Quisling som «et monster.» Hun trekker heller ikke bare frem navnet Fridtjof Nansen her. Hun tilføyer også en opplysning om Nansens ros av Quisling i et anbefalingsbrev. På denne måten understreker hun koblingen mellom en av de norske nasjonalheltene og en som har fått status som det motsatte. Videre trekker hun også inn *mennesket* Quisling sammen med *politikeren* Quisling. Hun forteller at de ønsker å trekke inn så mange aspekter at det vil gå opp for folk at Quisling ikke bare hadde negative sider. Fiskum forholder seg til prosjektbeskrivelsen og målsettingen beskrevet der om at museet ønsket å skape et balansert bilde av Quisling. En av måtene å gjøre dette på er å føye til de positive historiene fra hans liv ved siden av de velkjente negative: «Han rummede også gode sider!» Viktigst er likevel det at hun vil få fram *helheten*, hele mennesket Quisling, blant annet ved også å fortelle historien om nødhjelpsarbeideren og barnet.

Spørsmål om hvem han var og hvor han kom fra, er tilsynelatende harmløse, men ikke når det gjelder Quisling. Fortellingen om oppvekst og skolegang, de glitrende karakterene, synet av den røde

¹⁵⁴ Hilde Fiskum i Morgenavisen Jyllands-posten, Kulturweekend, artikkel, 6.9.2007

gynghesten lille Vidkun lekte med som barn – den skyldige har også vært uskyldig en gang. Han innlemmes ikke i det nasjonale fellesskap, men han rykker nærmere de forestillinger vi ønsker å ha om oss selv. Akkurat her ligger provokasjonens kjerne.¹⁵⁵

Det er daværende kulturredaktør i Aftenposten, Per Anders Madsen, som står bak dette sitatet som er hentet fra en lengre kommentar. Denne sto på trykk få dager etter at utstillingen hadde åpnet. Han kommer her med en teori om hvorfor folk ble så provoserte og bekrefter at et av Hilde Fiskums ønsker har blitt oppfylt, nemlig at Quisling har rykket nærmere folk, eller i hvert fall «forestillinger vi ønsker å ha om oss selv.» Han er også inne på noe svært vesentlig i helhetsdiskursen, nemlig dette med menneskeligjøring og avdemonisering. Han påpeker riktignok at dette ikke lykkes helt. Quisling «innlemmes ikke i det nasjonale fellesskap.» Madsen påpeker også hvordan spørsmål om hjemsted og oppvekst vanligvis er harmløse, men at det er noe annet når det gjelder Quisling. Grunnen til dette er at svarene på disse spørsmålene i Quislings tilfelle underminerer tegnene «forbryter» og «forræder» og statusen disse har i Quisling-diskursen. De korresponderer heller ikke med den hegemoniske underdiskursen 2. verdenskrigdiskursen, da Quislings barndom og nødhjulsarbeid ikke har noe med krigen å gjøre.

Sett fra et diskursteoretisk perspektiv kan vi si at «Quisling» er et moment innenfor 2. verdenskrigdiskursen, både som overordnet diskurs og underdiskurs. Et moment er et tegn som har en viss betydningstilskrivning klart relatert til andre tegn, i dette tilfellet betydningen av «Quisling» i forhold til for eksempel tegn som «motstandsmann» og «okkupasjon.»¹⁵⁶ Helhetsdiskursen som jeg nå har beskrevet, forsøker å gjøre tegnet «Quisling» til et *element*, altså et tegn som *ikke* har fått fastslått sin betydning, nettopp gjennom forsøket på gi «Quisling» nye betydningstilskrivninger. Eksempler på slike er som sagt «barn» og «nødhjulsarbeider.» Henter en inn disse, risikerer tegnet «Quisling» å bli delvis løsrevet fra tegnet «2. verdenskrig», og dette er ikke helt uproblematisk. Laclau og Mouffe snakket om diskurs som en reduksjon av muligheter, der disse mulighetene er alternative betydninger et tegn kan ha. Hvis vi ser på underdiskursen om 2. verdenskrig er denne reduksjonen tydelig, spesielt i forhold til tegnet «Quisling.» Så gjenstår spørsmålet om helhetsdiskursen fører til noe som helst. Den er en utfordrende diskurs, men hva blir resultatet? Dette skal jeg omtale i det neste kapittelet. Først vil jeg imidlertid si noe om en underdiskurs som har paralleller til både 2. verdenskrigdiskursen og helhetsdiskursen.

¹⁵⁵ Per Anders Madsen i Aftenposten, kommentar, 19.5.2007

¹⁵⁶ Jf. kapittel 3

6.4 Førerdiskursen

Dette er også en underdiskurs og en motdiskurs i den overordnede Quisling-diskursen, men ganske marginal da den representeres av få aktører og ikke kom til orde i selve utstillingen men hovedsakelig til uttrykk i avisinnlegg og mindre kommentarer. Likevel ønsker jeg å ta den med fordi den ikke bare er en motdiskurs under Quisling-diskursen men også en utfordrer til den overordnede diskursen om 2. verdenskrig. Jeg vil trekke frem et par uttalelser av tidligere NS-medlem Alfred Nilsen, som var til stede under åpningen av Quisling-utstillingen. Han var misfornøyd med det han så:

Jeg likte ikke at Quisling grep inn og avsatte regjeringen, men jeg skjønnte at han ville forhindre en meningsløs krig. [...] Det bildet museet tegner av Quisling, er ikke helt det samme bildet jeg har av ham. Det de presenterer her er den «svarte» utgaven av han. [...] Mye av det [utstillingsinnholdet] er helt utmerket, men personen Quisling har de ikke behandlet særlig pent.¹⁵⁷

Dette er en stemme fra «den andre siden» og som vi ser er det flere uttalelser her som strider mot den kollektive erindringen om 2. verdenskrig, og indirekte 2. verdenskrigdiskursen som underdiskurs. Nilsen omtaler landssviket som at «Quisling grep inn og avsatte regjeringen.» Som vi så beskrev Bjarne Johansen dette som «da landet mer enn noen gang trengte trofaste folk, gjorde det motsatte og svek sin offisered til konge og fedreland og gikk i okkupantens tjeneste.» Mens Nilsen beskriver Quislings motiv som ønske om «å forhindre en meningsløs krig» snakker Johansen om forsøk på å «underkue det norske folk.» Vi snakker altså om to helt forskjellige måter å omtale Quislings handlinger på. Nilsens måte å omtale det Quisling gjorde den 9. april 1940 korresponderer ikke med noen av underdiskursene som hører til Quisling-diskursen, og heller ikke den overordnede 2. verdenskrigdiskursen eller den kollektive erindringen. Nilsen ser ut til å omtale Quisling som en fører og redningsmann, som en som tok ansvar, mens Johansen holder seg til den hegemoniske 2. verdenskrigdiskursen.

Det som kjennetegner førerdiskursen er et annet syn på krigens Quisling. Den viktigste aktøren er Inger Cecilie Stridsklev. Hun er som nevnt kjent for å drive en forening for NS-barn da hun selv var et av disse, og hun ser på Vidkun Quisling som en fører. Førerdiskursen har noe til felles med både 2. verdenskrigdiskursen og helhetsdiskursen. I likhet med 2. verdenskrigdiskursen forbindes Quisling i hovedsak med krigen. Og i likhet med helhetsdiskursen trekkes det inn aspekter ved Quisling som ikke samsvarer med den hegemoniske 2. verdenskrigdiskursen og det kollektive minnet:

¹⁵⁷ TA, artikkel, 16.5.2007

Feig Quislingutstilling

Hilde Fiskum kaller i TA 28.10 Quislingutstillingen «dristig» og «kontroversiell» Hun viser til den motstanden som var på forhånd og forteller hvordan kritikken forsvant da utstillingen var et faktum. Grunnen er at det ble en helt annen utstilling enn den som opprinnelig var planlagt.

Det som skulle blitt et første forsøk på dialog mellom to oppfatninger fra 2. verdenskrig i Norge, ble enda en omgang med den obligatoriske ensidigheten som har hersket i hele etterkrigstiden. Ikke rart den ble begeistret mottatt av de museumsfolkene som har til livsoppgave å bevare det offisielle sort/hvitt-bildet.

Det var ikke et eneste eksempel i utstillingen på noe positivt Quisling fikk utrettet for sine landsmenn i okkupasjonstiden. Tvert imot ble han gitt skylden for mye han ikke hadde ansvaret for. Sitatene av ham var stort sett enten omskrevet eller tatt ut av sammenhengen. Muséeet var ikke interessert i å få rettet objektive feil, hvis det ikke ville styrke utstillingens ensidighet. Publikum fikk bekreftet sine fordommer i utstillingen som overalt ellers.¹⁵⁸

I dette leserinnlegget gir Inger Cecilie Stridsklev ikke uttrykk for sin bakgrunn direkte i teksten. Hun underskriver bare med sitt eget navn. Som jeg også har nevnt var hun involvert i konseptet for utstillingen slik det forelå i 2005. Der skulle hun presentere Quisling fra sitt ståsted – som en fører. Men dette konseptet ble skrinlagt, og hun var ikke direkte involvert i utstillingen slik den ble i sin endelige utforming. Hun viser indirekte til dette i innlegget sitt da hun snakker om at den endelige utstillingen ble noe helt annerledes enn «den som opprinnelig var planlagt.» Den opprinnelige utstillingen omtaler hun som «et første forsøk på dialog mellom to oppfatninger fra 2. verdenskrig.» Merk at hun ikke omtaler den ene som mer korrekt enn den andre. Hun sier simpelt hen «to oppfatninger.» Hun omtaler også utstillingen slik den endelig forelå som representant for «den obligatoriske ensidigheten som har hersket i hele etterkrigstiden.» Dette kan vi knytte opp mot det kollektive minnet om 2. verdenskrig som eksisterer i norsk kultur. I dette kollektive minnet er Quisling som sagt den store landsforræderen og forbryteren, og det foreligger et sterkt skille mellom den riktige og den gale siden og så videre. Stridsklev kaller dette ensidig og omtaler det som et offisielt sort/hvitt-bilde. Hun bruker også ordet «obligatorisk» om denne oppfatningen. Altså antyder hun at den er noe alle har måttet bli med på. Dette antyder en forklaring på hvorfor stemmen hennes er marginal.

Stridsklev kommer med to anklager her. Hun anklager museet for å være 1) feige, og 2) komme med feilaktig informasjon. Feige kaller hun dem fordi hun mener utstillingen støtter opp om det rådende bildet på Vidkun Quisling i stedet for å skape dialog mellom to

¹⁵⁸ Utdrag fra leserinnlegg i TA 31.9.2008

motstridende oppfatninger av krigen. Hun påstår også at museet har gitt Quisling skylda for ting han ikke «hadde ansvaret for» og at de har omskrevet og tatt ting han har sagt ut av sin sammenheng. Hun sier imidlertid ikke hva Quisling feilaktig blir beskyldt for og gir heller ingen eksempler på hvordan han er feilsitert. Stridsklev forsøker å tilføre Quisling-diskursen noe nytt. Innenfor helhetsdiskursen snakket aktørene stort sett om Quislings handlinger som positive før krigen. Men Stridsklev impliserer her at Quisling gjorde noe positivt for sine landsmenn «i okkupasjonstiden.» Stridsklev anklager museet for å være mer opptatt av å bekrefte publikums fordommer enn «å få rettet objektive feil.» Hva mener hun egentlig med «objektive feil»? Jeg tolker det dithen at hun mener det er faktiske feil det er snakk om, uansett subjektivt ståsted. Hun utdyper dette nærmere i et annet innlegg:

Først nylig har jeg studert siste utgave av Quislingutstillingen. En av nyhetene er en plakatt som tilsynelatende tar utgangspunktet for utstillingen på alvor: Den heter «Den sorte og den hvite Quisling», der «den hvite» er representert ved hans innsats i hungerkatastrofen i Ukraina, og «den sorte» representerer alt som var galt i 2. Verdenskrig og der Quisling blir gjort til Hitlers representant i Norge.

Dette er «gåten Quisling» som hans offentlig oppnevnte forsvarer fant på: «Hvordan kunne det gå til at en usedvanlig velutrustet mann, en hjelpearbeider i Nansens tjeneste og tidligere forsvarsminister, nå var anklaget for forræderi mot fedrelandet?» Den opprinnelige meningen med utstillingen var en fremstilling av Quisling som forræder (sort) eller som Norges redningsmann (hvit). I utstillingen finnes intet eksempel på at Quisling gjorde noe positivt for sine landsmenn under 2. Verdenskrig. I stedet pålegges han ansvar han ikke hadde. Utstillingen er like preget av stavefeil, unøyaktigheter og ensidighet som før. Tvilsumme påstander gjentas, uten diskusjon eller kilder.

Emberlands bok «Religion og rase», fastslår at det var ca. 5000 nazister i alt i Norge. En stor del var aldri medlemmer av Nasjonal Samling som hadde i alt 55.000 medlemmer. Likevel gjør utstillingen ingen forskjell på Nasjonal Samlings/Quislings ideologi og nazismen. En del nazister forsøkte å «radikaliserer» Nasjonal Samling. De ga opp forsøket, og det var helst nazistene som meldte seg ut i mellomkrigstiden, ikke de kristne, slik utstillingen påstår.¹⁵⁹

Her påpeker også Stridsklev indirekte den rollen hun spilte i utstillingsplanene slik konseptet forelå i 2005. Det er dette hun mener når hun snakker om «utgangspunktet for utstillingen.» Vi så at helhetsdiskursen forsøkte å tilføre den overordnede Quisling-diskursen nye tegn, som «barn» og «nødhjelpsarbeider.» Det var dette som utgjorde den «hvite» Quisling i den endelige utstillingen. Stridsklev forsøker imidlertid å tilføre nye tegn i samspillet mellom Quisling-diskursen og diskursen om 2. verdenskrig. Det kommer tydeligere frem her enn i innlegget jeg siterte først. Stridsklev omtaler Quisling som «Norges redningsmann.» Det er

¹⁵⁹ Utdrag av leserinnlegg i Varden 3.9.2008

også bemerkelsesverdig at hun forsøker å skille Quisling fra nazismen. Hun snakker om utstillingens manglende skille mellom Nasjonal Samling og ideologien i dette partiet, og nazismen. Dette skillet er det, av det jeg kan se i mitt materiale, ingen andre som gjør, i hvert fall ikke eksplisitt. Hun påpeker også her noe hun hevder er en faktisk feil, nemlig at det var nazistene som meldte seg ut av Quislings parti etter et forsøk på å «radikalisere», ikke de kristne. Dette er en påstand hun kommer med, uten dokumentasjon. På en nettside går det imidlertid fram at Stridsklevs morfar startet et tidsskrift for de kristne i NS i 1941, kalt «Kristen Samling.»¹⁶⁰ Altså snakker vi sannsynligvis her om kunnskaper basert på personlige opplevelser, selv om hun ikke viser til dette i innlegget.

Stridsklev begrunner sitt negative syn på utstillingen, gjennom flere sammenligninger:

Det nevnes at Quisling ved sitt første møte med Hitler i desember 1939 «i fullt alvor» la frem en fredsplan. Det nevnes ikke at biskop Berggrav hadde et tilsvarende fredsinitiativ. Det fortelles at Quisling tilbakekalte mobiliseringsordren. Også her var Berggrav minst like ivrig som Quisling.¹⁶¹

Her trekker hun paralleller mellom Vidkun Quisling og biskop Eivind Berggrav. Eivind Berggrav omtales på nrk.no som «kirkeleder og motstandsmann» og det hevdes at «han var en samlende person i en tid med sprikende teologiske retninger innen kirken.»¹⁶² Det fortelles også om hans deltakelse i en gruppe i mellomkrigstida, der kronprins Olav også var med, som forsøkte å få til megling mellom Storbritannia og Tyskland. Det er dette Stridsklev påpeker når hun sier «et tilsvarende fredsinitiativ.» Poenget er at hun forsøker å koble sammen en som har fått status som motstandsmann og en som har fått status som landsforræder. At biskop Berggrav og Quisling ikke samarbeidet om et fredsinitiativ, ser ikke ut til å være relevant for Stridsklev. Dette var jo tross alt en utstilling som handlet om Quisling og det han gjorde. I stedet for å presentere ham som en fører og bruke argumenter som er grunnet i Quislings handlinger, peker hun altså på andre. Hun fortsetter med sammenligningene:

Siden Quisling gis skylden for alt som gikk galt, har man tydeligvis ikke lært noe. Hæren er igjen nærmest nedlagt. Mange av dem som møtte i april 1940, og var så heldige at mobiliseringsstedet og våpenlagrene ikke allerede var tatt av tyskerne, oppdaget at sluttstykkene på geværene manglet, slik at våpnene var ubrukelige. Nå er sluttstykkene fjernet fra våpnene til Heimevernet.¹⁶³

¹⁶⁰ <http://www.norgesdokumentasjon.no/intervjuer.php?mode=vis&id=171>

¹⁶¹ Utdrag fra leserinnlegg i Varden 3.9.2008

¹⁶² http://www.nrk.no/underholdning/store_norske/4357049.html

¹⁶³ Utdrag fra leserinnlegg i Varden 3.9.2008

Her hevder hun at utstillingen gir Vidkun Quisling «skylden for alt som gikk galt.» Jeg forutsetter at hun med «alt som gikk galt» mener at okkupasjonen faktisk ble vellykket, og at nordmennene til syvende og sist ikke fikk stoppet den. Hun påpeker også indirekte nedrustningen av det norske forsvaret som hadde funnet sted i mellomkrigstiden, og trekker paralleller til vår egen tid: «Hæren er igjen nærmest nedlagt» og «nå er sluttstykkene fjernet fra våpnene til Heimevernet.» Om utstillingen ga Quisling skylden for okkupasjonen vet jeg ikke. Uansett trekker Stridsklev fram nedrustningen som hadde pågått i forkant av 9. april 1940. Også her, i stedet for å eksplisitt forklare hva Quisling selv gjorde, retter hun pekefingeren mot andre, i nåtida og fortida.

Forandringene fra 2007 handler særlig om tater og jøder. Quisling får ikke lenger skylden for steriliseringsloven av 1933, men for et forslag hans regjering «ikke prioriterte», om økende sterilisering og at hestene skulle fratas taterne. Det står ikke noe om at begge deler ble virkeliggjort under Gerhardsen.¹⁶⁴

Her påpeker hun endringer som er gjort på utstillingen etter åpningen. Det ville være rimelig å anta at hun ville være fornøyd med disse rettelsene, men det ser ut til at poenget hennes nok en gang er å trekke paralleller, denne gangen til «landsfaderen» Einar Gerhardsen. Stridsklev trekker altså paralleller mellom Quisling og en av etterkrigstidens sentrale politikere, og en motstandsmann. Dette er helt klart et forsøk på å tilføre Quisling-diskursen noen nyanser. Det er også hennes påpekinger av feil ved utstillingen.

Det står at 767 jøder ble hentet med slaveskipet (Donau). Tallet var 530. Det påstås feilaktig at 25. september 1940 ble Vidkun Quisling utnevnt til regjeringens politiske sjef av Josef Terboven.» Quisling hadde ingen offisiell posisjon mellom 15.4.1940 og 1.2.1942. Likevel gjentas dette for uttrykkelig å gjøre Quisling «som ministerpresident ansvarlig for og medskyldig i» at Politidepartementet etter oppfordring fra Fehlis den 10. januar 1942 sendte ut brev med pålegg om at jøders pass skulle stemples med «J», og at det skulle lages kartotek over jøder. De ministre Terboven hadde utpekt i sin regjering fra 25.9.1940 til 31.1.1942 som ikke var medlemmer av Nasjonal Samling, ble for øvrig frikjent i etterkrigsoppgjøret.¹⁶⁵

Her påpeker Stridsklev en rekke feil og gir eksempler. Jeg skal ikke ta stilling til hva som er rett eller galt. Det som er interessant er at hun indirekte beskylder Telemark Museum for å ønske å vise et bestemt bilde av Quisling, «for uttrykkelig å gjøre Quisling...». Museet viser

¹⁶⁴ Utdrag fra leserinnlegg i Varden 3.9.2008

¹⁶⁵ Utdrag fra leserinnlegg i Varden 3.9.2008

altså ikke noe som det er. De *gjør* utstillingsobjektet *til* noe spesielt. Hun gir også politimannen Heinrich Fehlis skylden for behandlingen av jødene da hun sier at det var ham Politidepartementet handlet «på oppfordring fra.»¹⁶⁶ Igjen retter hun pekefingeren mot andre i stedet for å vise til Quisling selv. Hun forsøker også å svekke koblingen mellom Quisling-diskursen og det vi kan kalle *holocaustdiskursen*, en diskurs som dukker opp særlig i forbindelse med den overordnede 2. verdenskrigdiskursen som hun trekker på i begge sine innlegg. Stridsklev påpeker også her det norske etterkrigsoppgjøret og ser ut til å antyde at behandlingen av dem som var medlemmer i NS var urettferdig. *De* ble straffet, mens andre som hadde samarbeidet med tyskerne ikke ble det.

Jeg kan nå oppsummere begge Stridsklevs innlegg. Hun er kritisk til utstillingen slik den ble i sin endelige utgave og mener den ikke *gjør* noe annet enn å bekrefte folks «fordommer» mot Quisling og at utstillingen er full av «ensidigheter og unøyaktigheter.» Hun etterlyser eksempler på positive innsatser Quisling gjorde for Norge under 2. verdenskrig, men kommer ikke selv med noen eksempler på dette. I stedet trekker hun paralleller mellom Quisling og andre personer som for å vise at *de ikke var mye bedre*. Hun forsøker å skille Quisling og nazismen, og Quisling og holocaust, i hvert fall til en viss grad. Begge innleggene er etter min mening gjennomsyret av en følelse av urettferdighet. Det gjelder for eksempel påstanden om at «Quisling pålegges ansvar han ikke hadde» og alle referansene til ensidigheter og til at det kun er én side av saken som er fremstilt, samt at medlemmer av Nasjonal Samling fikk straff mens andre ikke fikk straff. Stridsklev forsøker å tilføre tegnet Quisling nye betydninger, og å endre på relasjonen tegnet «Quisling» har til tegnet «2. verdenskrig.» Hun kjemper i motvind. Dominerende språkhandling i begge innleggene er konstativer, uten bruk av modalitet. Hun trer også i svært liten grad frem som subjekt og snakker heller ikke på vegne av noen flere, i hvert fall ikke eksplisitt. Ikke med ett ord nevner hun sin personlige bakgrunn som NS-barn eller foreningen hun driver. Kanskje finner hun det ikke relevant for saken, eller kanskje er hun redd for at opplysningen kan underminere budskapet hennes. Det er også mulig at hun forutsetter at de fleste lesere kjenner til bakgrunnen hennes. Av de nevnte underdiskursene har førerdiskursen langt mer til felles med 2. verdenskrigdiskursen, enn helhetsdiskursen. Stridsklev sier ikke stort om Quisling før krigen, men fokuserer på en fem års periode i livet hans, og det er først og fremst i den forbindelsen hun forsøker å tilføre Quisling-diskursen, og med dette 2. verdenskrigdiskursen, noe nytt.

¹⁶⁶ Heinrich Fehlis var en tysk politimann som kom til Oslo i 1940 og ble i Norge under hele okkupasjonen. Han var lederen for Sicherheitsdienst som det egentlige Gestapo hørte under (http://snl.no/Heinrich_Fehlis)

Jeg har i dette kapitlet vist hvordan Quisling-diskursen kommer til uttrykk i debatten, samt på hvilken måte også 2. verdenskrigdiskursen manifesterer seg – først og fremst som underdiskurs, men også som overordnet diskurs og. Faircloughs tredimensjonale modell har som sagt tre nivåer. I dette og det foregående kapitlet har jeg hovedsakelig tatt for meg det tekstlige nivået og den diskursive praksisens nivå i analysen av de forskjellige kommunikative begivenhetene. I det neste kapitlet vil jeg ta for meg den sosiale dimensjonens nivå i denne debatten.

Kapittel 7.0 Oppsummering og konklusjon

7.1 Den sosiale dimensjonen

Jeg har nå beskrevet hvilke diskurser som kommer til uttrykk og hvordan de kommer til uttrykk i debatten om Quisling-utstillingen vist på Telemark Museum 2007-2008. Jeg har vist hvordan museumsdiskursen kommer til uttrykk og hvordan den deler seg i én hegemonisk diskurs, legitimeringsdiskursen, og én motdiskurs, brudd-diskursen. Deretter tok jeg for meg Quisling-diskursen som også delte seg i to underdiskurser der den ene hadde hegemoni og den andre ikke, henholdsvis 2. verdenskrigdiskursen (som underdiskurs!) og helhetsdiskursen. I tillegg gjorde jeg også rede for den marginale førerdiskursen. Jeg har analysert kommunikative begivenheter på det tekstlige nivået ved å se nærmere på ordbruk, talehandlinger, hva som impliseres og hva som ekspliseres. Jeg har også forsøkt å si noe om de diskursive praksisene, først og fremst ved å se på interdiskursivitet og sjangerbruk. Nå er det på tide å si noe om den sosiale praksisens nivå, som er den tredje dimensjonen i Faircloughs tredimensjonale modell. Som nevnt i teorikapittelet mente han at en skal se på denne i analysen av en enkelt kommunikativ begivenhet. Jeg velger imidlertid å gjøre dette i oppsummerings- og konklusjonskapittelet. Her vil jeg hovedsakelig se på hvorvidt de ulike diskursordenene reproduseres eller omstruktureres av de ulike diskursive praksisene.¹⁶⁷ I arbeidet med dette vil jeg også trekke inn den overordnede diskursen om 2. verdenskrig og se hvordan den manifesterer seg i interaksjon med de to andre diskursene, altså museumsdiskursen og Quisling-diskursen. Jeg mener det er her ett av tyngdepunktene ligger.

7.1.1 Museumsdiskursen og den sosiale dimensjonen

Museum er en sosial praksis med sin diskursorden. I denne diskursordenen inngår en historisk diskurs, en kulturdiskurs, en (opp)bevaringsdiskurs, en økonomisk diskurs, en samfunnsnyttediskurs og en utstillingsdiskurs. Av disse var enkelte mer sentrale i debatten jeg har analysert, enn andre. I kapittelet om museumsdiskursen så vi at flere av de diskursene som er sentrale i museets diskursorden, spilte inn. Viktigst er historiediskursen, (opp)bevaringsdiskursen og samfunnsnyttediskursen. Nodalpunktene under museumsdiskursen nevnte jeg som *historie*, *kulturarv* og *verdi*. Her ser vi historiediskursen og

¹⁶⁷ *Diskursorden* betegner et visst antall diskurser som kjemper innenfor det samme «terreng», jf. kapittel 3.

samfunnsnyttediskursen spille inn. Dette er nodalpunkter begge de to underdiskursene, brudd-diskursen og legitimeringsdiskursen, forholder seg til, om enn på forskjellige måter. Det er hva en ilegger disse tegnene av betydning som varierer. (Opp)bevaringsdiskursen kommer til uttrykk først og fremst som kritikkpunkt fra aktørene under brudd-diskursen. Jeg antok at den økonomiske diskursen ville være mer sentral da jeg gikk i gang med analysearbeidet, men i svært få tilfeller trekkes penger inn som et argument fra noen av aktørene innenfor de forskjellige underdiskursene og diskursene.

Spørsmålet er hvorvidt museets diskursorden blir reproduisert eller omstrukturert i denne debatten. Endrer de diskursive praksisene diskursordenen? Da Quisling-diskursen ble hentet inn blant de diskursive praksisene, risikerte museet som sosial praksis en endring. Quisling-diskursen har en gitt plassering i historiens diskursorden og i kulturens diskursorden – under hvilke også museumsdiskursen har en plass – men når den blandes inn i museets diskursorden, blir det problemer og opprør. En viktig grunn til dette er etter min mening rollen den overordnede 2. verdenskrigdiskursen spiller i denne debatten.

7.1.1.1 Museumsdiskursen og 2. verdenskrigdiskursen

Referanser til 2. verdenskrig dukker opp flere steder innenfor denne debatten, også innenfor museumsdiskursen. Når 2. verdenskrig på en eller annen måte skal på museum har det tradisjonelt og i hovedsak blitt satt lys på tre sider av denne historien: 1) selve *krigføringen*, som på Norsk Hjemmefrontmuseum, 2) *krigens ofre*, som er tilfellet på Holocaustsenteret, og 3) *motstandsbevegelsen*, som det fortelles om på for eksempel Vemork. Det er også vanlig med mindre utstillinger og museer som forteller om krigen i ett spesifikt område, altså fra et lokalhistorisk perspektiv. Eksempler er Lofoten Krigsminnemuseum og utstillingen om okkupasjonen i Grenland ved Brevik Bymuseum. En utstilling med Vidkun Quisling som hovedtema bryter dermed med museumstradisjonen og også med tradisjonen for hvilke fortellinger fra krigen som prioriteres. På utstillingen ved Brevik Bymuseum er det første man møter ifølge et leserinnlegg i mitt materiale «Quislings tale – på lydbånd – den 9. april 1940, da han forsøkte å ta makten i Norge.»¹⁶⁸ Da har Quisling inntatt sin tradisjonelle plass, en plass som harmonerer både med den tradisjonelle fløyen av museumsdiskursen, i denne oppgaven representert av legitimeringsdiskursen, og den kollektive erindringen om 2. verdenskrig. 2. verdenskrig har, som jeg tidligere har skrevet om, en svært viktig posisjon i norsk historie og norsk kultur. Denne femårs perioden ligger nesten som en isolert øy i den

¹⁶⁸ Utdrag fra leserinnlegg i Varden, 26.12.2000

norske historien, som en tid av en helt spesifikk karakter som ikke kan sammenlignes med tida før og etter. Jeg nevnte i teorikapittelet under delen om kollektivt minne at mytologiseringen av historien om 2. verdenskrig i Norge innebærer at majoriteten av Norges befolkning kunne formidle sine opplevelser fra okkupasjonstida «gjennom relativt få ord, bilder og kjernesymboler.»¹⁶⁹ Mytologiseringen innebærer også en forenkling av historien, som fortsatt har hegemoni, i hvert fall utenfor de faghistoriske miljøene. Den er en del av den kollektive erindringen. Anne Eriksen beskriver dette slik:

Den kollektive erindringen forteller om et lite, fredelig land som ble overfalt av en stor og overmektig fiende. Et dårlig organisert og til dels mislykket militært forsvar blir uttrykk for at vi er et lite krigersk folk uten sans for militær disiplin og organisering – en moralsk seier på poeng. Deretter begynte den egentlige krigen, som nordmennene for så vidt vant; den tause motstanden, holdningskampen, kampen om symbolene.¹⁷⁰

Kampen om symbolene har imidlertid fortsatt også etter krigen. Quisling kan etter min mening tjene som eksempel på et kjernesymbol i den kollektive erindringen, men selvsagt i negativ forstand. Han er landsforræderen. I historien om 2. verdenskrig i Norge, eller historien om okkupasjonstida, er Quisling som landsforræder en av grunnpilarene. Det er også historien om hjemmefronten og motstandsbevegelsen, om de kvinner og menn som kjempet for fedrelandet. Videre har vi historien om ofrene, ofte også tilknyttet hjemmefronten og motstandsbevegelsen, samt menneskene som ble ofre for nazistisk politikk, som for eksempel jødene. 2. verdenskrig på museum har tradisjonelt harmonert med denne kollektive erindringen.

Skillet mellom taperne og vinnerne er viktig innen diskursen om 2. verdenskrig (på både overordnet og underordnet nivå). I utstillingen ved Telemark Museum ble Quisling plassert på tapersiden. Det var klart for alle uansett hva de mente om utstillingen, og om hvorvidt den burde realiseres eller ikke. Ingen av dem som ville at utstillingen skulle realiseres ytret ønsker om å endre på disse kategoriene. Jeg siterte tidligere et leserinnlegg av Roar Henriksen, der han kaller utstillingen «et blick på tapersiden.»¹⁷¹ På et postkort sendt til Telemark Museum fra en som også er positiv til utstillingen, står det blant annet: «Det er alltid den vinnende part som skriver historien, så ikke la noen stoppe dette,» og i en kommentar i Varden siteres en mann som mener at «seierherrene har fått skrive historien om

¹⁶⁹ Jf. kapittel 3. s. 26

¹⁷⁰ Eriksen 1999:103

¹⁷¹ Jf. leserinnlegget på s. 46

krigen for lenge og at vi også bør høre hva den «andre» siden tenker.»¹⁷² De som stilte seg positive til utstillingen forholder seg altså til vanlige kategorier i diskursen om 2. verdenskrig, ved bruk av ord som «vinningside.», «seierherrene» og «den «andre» siden.»

Vi ser at en viktig del av debatten rundt Quisling-utstillingen ikke bare dreier seg om hvilken del av historien et museum skal formidle, men også hvilken del av én spesiell historie, nemlig den om 2. verdenskrig, som skal formidles. Men innenfor museumsdiskursen er synet på 2. verdenskrig det samme, enten en utaler seg ut ifra den ene eller den andre underdiskursen. Når diskursen om 2. verdenskrig kommer til uttrykk, manifesterer den seg på samme måten, gjennom tegn som «vinnere», «tapere», «ofre», «okkupasjon», «nazisme», og så videre.

Når museumsdiskursen og Quisling-diskursen braker sammen, åpnes muligheten for at de begge kan endres. Ved å bringe Quisling på museum, ser vi at tegnet «museum» ilegges nye betydninger, nemlig det at museet skal bringe frem det som er negativt og som forbindes med skam og smerte, i tillegg til kulturens stoltheter og rariteter. Museet skal være en aktiv historieformidler med et tilsvarende aktivt museumspublikum, i motsetning til en passiv historiefremviser for passive museumspublikummere. En måte å gjøre dette på er å lage en utstilling om et ubehagelig tema, som for eksempel Vidkun Quisling, fordi det oppfordrer til refleksjon og engasjement hos publikum. Vi så også under kapittelet om museumsdiskursen at flere aktører fryktet at tegnet «Quisling» skulle få mer positive betydningstilskrivninger knyttet til seg. Dette med legitimering og rehabilitering var spesielt viktig her. Enkelte mente at Quisling ikke en gang har en legitim plass i historiebøkene, andre at han har verdi som negativt eksempel og som objekt for refleksjon over samfunnsverdier. I alt dette ligger av hva jeg kan se, en omstrukturering av museets diskursorden. En måte å omstrukturere en viss diskursorden på er å trekke på diskurser fra andre diskursordener. Det var det Telemark Museum gjorde da de lanserte Quisling (alene) som utstillingsobjekt.

7.1.2 Quislingdiskursen og den sosiale dimensjonen

Quisling-diskursen er mer snever enn museumsdiskursen, men inngår også i et nettverk av diskurser. Viktigst her er 2. verdenskrigdiskursen (på overordnet nivå) og historiediskursen. Også holocaustdiskursen spiller en rolle, men den var langt mindre sentral enn det jeg trodde da jeg begynte med analysen. Den er derfor ikke viet noen plass. Det er imidlertid gitt plass til førerdiskursen, som hovedsakelig prøver å endre relasjonen mellom tegnet «Quisling» og

¹⁷² Udatert postkort sendt til Telemark Museum, «Hallo Varden» 15.10.2005

tegnet «2. verdenskrig», hvilket jeg tok for meg i forrige kapittel. Vi så også andre forsøk på å gi tegnet «Quisling» nye betydningstilskrivninger og altså tilføre Quisling-diskursen noe nytt. En del av dem som stiller seg negative til utstillingen hadde som sagt ikke noe problem med ideen om Quisling på museum, men snarere hvilken utgave av Quisling som skulle vises frem. Underdiskursen helhetsdiskursen forsøkte å gi plass til andre tegn ved siden av de velkjente nodalpunktene i Quislingdiskursen. Ved siden av tegn som *forbryter* og *nazist* skulle også tegnene *menneske*, *barn* og *nødhjelpsarbeider* inn. Med dette kan vi si at helhetsdiskursen prøver å utvide Quisling-diskursen. Dette er et kraftig forsøk på en omstrukturering av diskursordenen fordi det representerer en potensiell løsrivelse av tegnet «Quisling» fra tegnet «2. verdenskrig», i hvert fall delvis. Det interessante er at dette ser ut til å være mer opprivende for mange enn det førerdiskursen forsøker på, altså å omdefinere relasjonen mellom Quisling og krigen, noe som i ytterste konsekvens kunne føre til at historien om 2. verdenskrig i Norge måtte omskrives. En av årsakene til dette er sannsynligvis at førerdiskursen er så marginal og velkjent. Det som blir hevdet av aktørene har blitt hevdet av enkelte i hele etterkrigstiden og fram til våre dager uten å få gjennomslag. Et stort problem for aktørene innenfor førerdiskursen – her hovedsakelig representert ved tidligere NS-barn, Inger Cecilie Stridsklev – er at de personlige minnene ikke korresponderer med det kollektive minnet. Dette har flere implikasjoner og den viktigste er at aktørene blir stående relativt isolert. Derfor er denne underdiskursen også så marginal. Den utgjør en liten stemme blant mange andre større og sterkere stemmer. Av det jeg kan se i mitt materiale får ikke Stridsklevs kommentarer noen større respons. Hun ignoreres, rett og slett, hvilket kan tyde på at budskapet hennes ikke tas på alvor. Det kan være flere grunner til dette. Den viktigste er nok at hun er såpass alene om sin argumentasjon som hun er. Det kan også ha med hennes personlige historie å gjøre, selv om hun ikke gir uttrykk for denne i noen av innleggene sine. Hadde en faghistoriker uten personlig tilknytning til temaet hevdet det samme, er det mulig at argumentene hadde virket mer truende. For at det kollektive minnet om 2. verdenskrig ikke skal rokkes ved, er det viktig at Quisling beholder sin status som landsforræder og forbryter, for historien om landssviket og han som begikk det er en grunnpilar i dette minnet. Tegnet «Quisling» må beholde sin relativt fastlåste relasjon til tegnet «Krigen.» Derfor er tilføring av nye tegn, slik helhetsdiskursen forsøker på, en trussel. Viktigst er det likevel at helhetsdiskursen består av flere og sterkere aktører enn førerdiskursen og har støtte blant både «lek og lærd», altså både fra fagfolk og personer som ikke uttaler seg ut ifra profesjon.

Så melder spørsmålet seg om hvorvidt Quisling-diskursens diskursorden reproduseres eller omstruktureres. Aktørene innenfor både helhetsdiskursen og førerdiskursen har status

som såkalte «underdogs.» De kjemper mot hegemoniet. Dette er noe helt annet enn brudd-diskursens status i forhold til den overordnede museumsdiskursen. Også denne kjemper mot en tradisjon, men på et helt annet nivå enn hva som er tilfellet med motdiskursene under Quisling-diskursen. Her er det emosjonelle aspektet viktig. Som jeg tidligere har nevnt, er diskurser med sterke følelser knyttet til seg svært vanskelig å utfordre. Jeg vil påstå at det kollektive minnet om 2. verdenskrig utgjør en vesentlig byggestein i oppbyggingen av den norske nasjonale identiteten. Den er sannsynligvis viktigere for de eldre generasjonene, altså for krigsgenerasjonen og de som er født i den umiddelbare etterkrigstida, enn for yngre generasjoner, men deler av denne tradisjonen føres likevel videre til barn og barnebarn. Quislings posisjon i dette kollektive minnet er i stor grad fastfrossen. Den er ikke gjenstand for forhandling, i hvert fall er forhandlingsrommet forholdsvis lite. Dette viser seg både i førerdiskursens marginale status, og i vanskelighetene med å tilføre Quisling-diskursen nye tegn. For fullt ut å besvare hvorvidt Quisling-diskursens diskursorden blir reproduisert eller omstrukturert velger jeg å ta for meg selve utstillingen som en kommunikativ begivenhet.

7.1.2.1 Utstillingen

I bakgrunnskapittelet – altså kapittel 2. – tok jeg for meg den fysiske oppbyggingen av utstillingen slik den ble i sin endelige form. Det er viktig å understreke at jeg aldri selv så utstillingen og derfor utelukkende har forholdt meg til utstillingspresentasjonen i skriftlige dokumenter.

I starten på utstillingen var to gjenstander sentrale. Den ene var puslespillportrettet av Quisling, der noen brikker manglet, og én var byttet ut med et speil. Den andre var Quislings gyngestol. Her ligger to utfordringer til den hegemoniske underdiskursen til Quisling-diskursen, altså 2. verdenskrigdiskursen. For det første symboliserer de manglende brikkene i puslespillportrettet at det er ting vi ikke vet om Quisling. Hans historie er ikke komplett og ikke fortalt en gang for alle. Dette kan ses som en utfordring til den fastlåste posisjonen tegnet «Quisling» har. For det andre skal puslespillbrikken som er byttet ut med et speil, få publikum til å identifisere seg med Quisling og sette seg i hans ståsted. Dette er et forsøk på å menneskeliggjøre, i stedet for å demonisere, mannen. For det tredje er gyngestolen en påminnelse om at også Quisling hadde en barndom – «den skyldige har også vært uskyldig en gang,» med Per Anders Madsens ord.¹⁷³ Som jeg viste i forrige kapittel er ikke tegnet «barn» noe som tradisjonelt hører til under Quisling-diskursen.

¹⁷³ Per Anders Madsen i Aftenposten, kommentar 19.5.2007

Etter puslespillportrettet og gynghesten fulgte «hovedrommet.» Her ble det blant annet vist en film av Quisling som talte. Filmen var fra september 1940 – altså ikke lenge etter okkupasjonen. Ulike deler av rommet var også viet til det militære som levevei, Nansenhjelpen, statskupp og landsforræderi, Quisling som Hitlers redskap i Norge, overgivelsen og rettssaken.¹⁷⁴ Dette var utdypninger av biografidelen som ble vist i samme rom som puslespillportrettet. Her ser vi at fire av seks punkter er utdypninger av Quislings gjerninger i forbindelse med krigen. De to andre punktene, om valget av det militære som levevei, og Nansenhjelpen, representerer en utfordring innenfor Quisling-diskursen. I hovedrommet var det også en vegg viet «mulige faktorer fra Quislings liv og opplevelser (også fra Telemark) som kan ha formet hans valg i livet.»¹⁷⁵ Jeg vet imidlertid ikke nøyaktig hva disse bestod av, og har derfor ikke tatt dette med i analysen.

Fra hovedrommet kunne du se videre inn i det neste rommet – «konsekvensrommet» - og det første som møtte en der var synet av Nasjonal Samlings solkors og hakekorset. I selve rommet ble det vist filmsnutter der tidligere NS-medlem, Bjørn Østring, fortalte om den Quisling han kjente. Det ble også vist intervju med Gunnar Sønsteby som fortalte sin side av historien. Her ble Quisling-diskursen og museumsdiskursen utfordret. Å beskrive Quisling som snill, slik Østring gjorde, er en sterk utfordring i seg selv. Av det jeg kjenner til er det heller ikke vanlig å slippe til noen fra «den gale siden» når noe som har med 2. verdenskrig å gjøre, skal på museum. Intervjuene med Østring og Sønsteby skulle demonstrere henholdsvis den «hvite» og den «sorte» Quisling. For å utdype dette ble det også vist andre filmsnutter og bilder av Quislings nødhjelpsarbeid, samt hirdparader på Karl Johan og innsettelsen som ministerpresident.¹⁷⁶ Østring og fokuset på nødhjelpsarbeidet er av det jeg kan se ut ifra utstillingspresentasjonen, så å si det siste som utfordrer den hegemoniske fløyen av Quisling-diskursen. Etter dette var det lagt stor vekt på de negative konsekvensene av Quislings valg, som dødsdommene han underskrev, interneringen av lærere og deportasjonen av jødene. Etter «konsekvensrommet» fulgte «henrettelsesrommet» der de tok for seg dødsdommen, og det vi kan kalle den endelige konsekvensen av Quislings valg i forbindelse med krigen.¹⁷⁷ Videre fulgte «refleksjonsrommet» der det ble vist filmer som blant annet trakk paralleller til nåtidige hendelser, «blant annet overgrep, likegyldighet, dødsdommer og henrettelser.»¹⁷⁸ Her ligger imidlertid også en utfordring til Quisling-diskursen, nemlig oppfordringen til å reflektere over

¹⁷⁴ Utstillingspresentasjon for Quisling-utstillingen 22.2.2007, s. 4-8

¹⁷⁵ Utstillingspresentasjon for Quisling-utstillingen 22.2.2007, s. 4

¹⁷⁶ Utstillingspresentasjon for Quisling-utstillingen, 22.2.2007, s. 9

¹⁷⁷ Utstillingspresentasjon for Quisling-utstillingen 22.2.2007, s. 12

¹⁷⁸ Utstillingspresentasjon for Quisling-utstillingen 22.2.2007, s. 13

dette med dødsstraff og henrettelse, nesten umiddelbart etter at Quislings egen dødsstraff og henrettelse var demonstrert. Å stille spørsmål ved riktigheten av dette er uvanlig innenfor Quisling-diskursen. Det representerer nok et forsøk på en menneskeliggjøring og avdemonisering av Quisling som beskrevet under helhetsdiskursen.

Oppbyggingen av utstillingen representerer etter min mening forholdet mellom underdiskursene under Quisling-diskursen. Den hegemoniske 2. verdenskrigdiskursen er viet størst plass. Helhetsdiskursen med sin tilførsel av nye betydningstilskrivninger er viet moderat plass, og førerdiskursen har fått en marginal plass gjennom intervjuet av et tidligere NS-medlem. Derfor konkluderer jeg med at utstillingen i større grad reproduserer enn omstrukturerer diskursordenen.

7.2 Konklusjon og avslutning

Diskursene som kommer til uttrykk i debatten, er museumsdiskursen og Quisling-diskursen med sine underdiskurser. Disse to kjemper på et overordnet nivå. Det er et stadig tilbakevendende spørsmål om hva et museum er og hva det skal bedrive. Deretter, på et mer underliggende nivå, kommer spørsmålet om hvem Quisling var og hvilken side av hans historie som har førsteretten. Selv om denne kampen – altså kampen mellom helhetsdiskursen og 2. verdenskrigdiskursen – ligger på et, etter min mening, mer underliggende nivå i denne debatten, er den mer intens. Hovedgrunnen til dette har med det kollektive minnet om okkupasjonen i Norge å gjøre og alle følelsene knyttet til dette. Underdiskursene til museumsdiskursen og Quisling-diskursen korresponderer videre til en viss grad med hverandre. I hvert fall er dette tilfellet med brudd-diskursen og helhetsdiskursen, som begge har status som motdiskurser og som dermed kjemper mot hegemoni og tradisjon. Her kan en si at brudd-diskursen «lykkes» mer enn helhetsdiskursen. Det tradisjonelle museet med sine rosemalte ølboller og nasjonalromantiske malerier er til tross for dype røtter lettere å utfordre enn den tradisjonelle oppfatningen av Vidkun Quisling. Til tross for denne debatten, og til tross for denne utstillingen, er og blir han nettopp en «quisling.»

Litteraturliste

Barker, Chris, *Cultural Studies. Theory & Practice*, 3. utgave, SAGE Publications Ltd, London 2008

Botha, Harald, Indra Øverland, *Masteroppgaven: kort og godt*, Unipub, Oslo 2003

Dahl, Hans Fredrik "Quisling-rollen i komparativt perspektiv" i *I krigens kjølvann : nye sider ved norsk krigshistorie og etterkrigstid*, Stein Ugelvik Larsen (red.) Universitetsforlaget, Oslo 1999

Eriksen, Anne, *Det var noe annet under krigen. 2. verdenskrig i norsk kollektivtradisjon* Pax Forlag A/S, Oslo 1995

Eriksen, Anne, *Historie, minne og myte*, Pax Forlag a/s, Oslo 1999

Eriksen, Anne, *Museum. En kulturhistorie*, Pax Forlag a/s, Oslo 2009

Eriksen, Thomas Hylland, *Kampen om fortiden. Et essay om myter, identitet og politikk*, Aschehoug Argument, Oslo 1996

Fairclough, Norman, *Kritisk diskursanalyse : en tekstsamling / Norman Fairclough; redigeret og oversat af Elisabeth Halskov Jensen*, Hans Reitzels Forlag, København 2008

Halbwachs, Maurice, *On Collective Memory ; Edited, Translated and with an Introduction by Lewis A. Coser*, The University of Chicago Press, Chicago 1992

Jacobsen, Dag Ingvar, *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*, 2. utgave, Høyskoleforlaget, Kristiansand 2005

Jørgensen, Marianne Winther, Louise Phillips, *Diskursanalyse som teori og metode*, Roskilde Universitetsforlag, 1999

Schaanning, Espen, *Diskursens orden : tiltredelsesforelesning holdt ved Collège de France 2. desember 1970 / Michel Foucault ; oversettelse og etterord ved Espen Schaanning*, Spartacus, Oslo 1999

Sem, Leiv, "For oss er Falstad det norske holocaust". Ein diskursanalytisk studie av debatten om krigsminnestaden Falstad i 2003-2004, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo 2009

Svennevig, Jan, *Språklig samhandling. Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse*, Landslaget for norskundervisning (LNU)/J.W. Cappelens Forlag a.s, Oslo 2001, 5. opplag 2005

Sørensen, Anne Scott, Ole Martin Høystad, Erling Bjurström, Halvard Vike, *Nye kulturstudier. En innføring*, Spartacus Forlag AS, Oslo 2008

Veum, Aslaug (red.), Tonje Raddum Hitching, Anne Birgitta Nilsen, *Diskursanalyse I praksis. Metode og analyse*, Høyskoleforlaget, Kristiansand 2011

Kilder

AMB-skrift # 26, 2006, "BRUDD - om det ubehagelige, tabubelagte, marginale, farlige, kontroversielle."

Fra avisene

TA 3.7.1999, artikkel

TA 6.7.1999, innlegg

TA 7.9.1999, artikkel

TA 19.5.2001, artikkel

TA 14.5.2005, leserinnlegg

TA 7.11.2006, leserinnlegg

TA 6.2.2007, artikkel

TA 13.2.2007, leserinnlegg

TA 1.3.2007, leserinnlegg

TA, 4.4.2007, artikkel

TA 12.4.2007, artikkel

TA, 15.5.2007, artikkel

TA 16.5.2007, artikkel
TA 31.9.2008, leserinnlegg
Varden 3.7.1999, «Hallo Varden»
Varden 5.7.1999, «Hallo Varden»
Varden, 7.7.1999, «Hallo Varden»
Varden 30.11.2000, artikkel
Varden 26.12.2000, leserinnlegg
Varden, 14.1.2003, «Gjest i dag,» spalte
Varden 14.1.2003, artikkel
Varden 13.10.2005, artikkel
Varden 15.10.2005, «Hallo Varden»
Varden 25.10.2005, «Hallo Varden»
Varden, 6.1.2006, notis
Varden, 21.12.2006, artikkel
Varden 22.12.2006, artikkel
Varden, 22.12.2006, artikkel
Varden 3.9.2008, leserinnlegg
Klassekampen 08.02.2001, artikkel
Klassekampen 18.5.2007, artikkel
Dagbladet 8.9.99, artikkel
Levende historie 04-2007, artikkel
DN Magasinet 12/13.5.2007, artikkel
Vest-Telemark Blad, 19.5.2007, artikkel
Aftenposten 19.5.2007, kommentar
Kulturweekend, Morgenavisen Jyllands-posten, 6.9.2007, artikkel

Skriv fra Telemark Museum

«Quisling, Johansen og Ibsen. Historien om vår kollektive hukommelse: STATUS,» 2.9.1999
«Prosjektbeskrivelsen for Quisling-utstillingen 2007 ved Telemark Museum,» 21.2.2007
«Utstilling om Quisling,» 12.1.2003
«Utstillingspresentasjon for Quisling-utstillingen ved Telemark Museum,» 22.2.2007
«Rapport på Quisling-utstillingen,» 10.02.2009
”Filminnslag i Quisling-utstillingen ved Telemark Museum,» 31.01.07 - Svein Rune Nyland
«Sluttrapport på interaktive nettsider til Quisling-utstilling,» udatert

NOU 1995: Museum. Mangfald, minne, møtestad. 5.4. Museum i samfunnet: dialoginstitusjonar

Stortingsmelding nr. 48 (2002-03), 11.6.3.6 Museet som samfunnsinstitusjon

«Søknad om økonomisk støtte til Quisling-utstilling 2007», 05.12.2006

«KONSEPT, Sak: Quisling-utstilling 2006,» 10.9.2005

«Quisling-utstilling 2006 – tilsendt konsept» - skriv fra Telemark Museum, sendt til Vibeke Mohr på epost 24.10.2005

Epost fra Arnfinn Moland til Vibeke Mohr fra 24.10.2005, kl. 09.54

«Kommentarer til Telemark Museums konsept for Quisling-utstilling» - skriv av professor Oddvar Høidal, sendt via mail fra Arnfinn Moland til Vibeke Mohr den 24.10.2005, kl. 09.54

Mail sendt til Telemark Museum fra Bjarne Johansen, 14.12.2006 kl. 19.38

Postkort sendt til Telemark Museum, udatert

Nettsteder

<http://www.nrk.no/nyheter/verden/1.7336567>

<http://www.abcnheter.no/node/46172>

<http://www.teorier.dk/tekster/norman-faircloughs-diskursanalyse.php>

<http://no.wikipedia.org/wiki/ABM-utvikling>

<http://partileksikon.blogspot.com/2009/01/stopp-innvandringen.html>

<http://partileksikon.blogspot.com/2009/01/nasjonaldemokratene.html>

http://www.nrk.no/programmer/radioarkiv/sann_er_livet/samfunn/sosial/579595.html

<http://www.bokkilden.no/SamboWeb/produkt.do?produktId=133773>

<http://www.norgesdokumentasjon.no/intervjuer.php?mode=vis&id=171>

http://www.nrk.no/underholdning/store_norske/4357049.html

<http://snl.no/> (nettstedet til Store Norske Leksikon)

Stortingsmeldinger

NOU 1995: Museum. Mangfald, minne, møtestad. 5.4. Museum i samfunnet: dialoginstitusjonar

Stortingsmelding nr. 48 (2002-03), 11.6.3.6 Museet som samfunnsinstitusjon